

**Z.SH. AFZALOV, O.T. KENJABOEV, A.O. RO'ZIEV, R.X.
QODIROV**

BANK AVTOMATLASHTIRILGAN AXBOROT TIZIMLARI

"IQTISOD-MOLIYA"

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

**Z.SH. AFZALOV, O.T. KENJABOEV, A.O. RO'ZIEV, R.X.
QODIROV**

**BANK TIZIMI AVTOMATLASHTIRILGAN AXBOROT
TIZIMLARI**

**Toshkent Moliya instituti qoshidagi Oliy o'quv yurtlararo ilmiy-uslubiy
Kengashining 27.03.06 sanadagi 4- sonli qaroriga asosan nashr qilindi**

Toshkent - 2006

Bank tizimi avtomatlashtirilgan axborot tizimlari. O'quv qo'llanma. Afzalov Zokir Shokirovich, Kenjaboev Omon Turqunovich, Ro'ziev Abdumalik Ortiqalievich, Qodirov Rafiq Xusanovich - Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2006 yil. -164 b.

Mazkur qo'llanma talabalarga moliyaviy faoliyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va tizimlari sohasida ko'nikma va malakalar berishga mo'ljallangan bo'lib, undagi foydalanilgan ko'rgazmali shakl va rasmlar aynan hozirgi kunda moliyaviy faoliyatda ishlatilayotgan dasturiy tizimlar asosida qurilgan.

O'quv qo'llanma moliya-iqtisod yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talabalar uchun mo'ljallangan

Taqrizchilar:

i.f.d., prof. B. Begalov i.f.n., dotsent B. Sultonov

So'z boshi

Hozirgi kunda o'quvchi-talabalarga bilim berishda nazariy bilimlarni bevosita amaliyot bilan bog'lab olib borish muammolariga jiddiy e'tibor berilmoqda va jahon andozalariga mos mutaxassislarini tayyorlashda bu zamon talabi bo'lib qolmoqda.

Ana shu maqsadda mualliflar tomonidan tayyorlangan ushbu o'quv qo'llanma o'quvchi-talabalarga «Bank avtomatlashtirilgan ish joylari» kursidan bilim berishda banklarda avtomatlashtirilgan axborot tizimlarini tashkil qilish nazariy asoslari, tijorat banklari avtomatlashtirilgan ish joylari tizimining «Kredit», «Mas'ul ijrochi» va «Elektron to'lovlar» tizimlarini olib, ushbu mavzular doirasida nazariy bilimlar berish, amaliy dars va o'rganishni ko'zda tutadi.

O'quv qo'llanmani tayyorlashdagi asosiy qo'yilgan maqsad bank xodimlarini tayyorlashda avtomatlashtirilgan ish joyi to'g'risidagi bilimlarni berish, ish yuritishlarida malakalarini oshirishdan iborat bo'lib, hozirgi kunda aynan bank avtomatlashtirish tizimiga joriy qilingan va o'quv jarayoni uchun moslashtirilgan dasturlardan foydalanib, bank tizimi sohasiga taalluqli shakllar hamda dasturlardan nusxa olish yo'li bilan berilgan, bu esa amaliy darslarda aynan nazariya bilan amaliyot qrtasida moslik o'rnatilishiga olib kelib, uning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi deb umid qilamiz.

I. BANK TIZIMI AVTOMATLASHTIRILGAN AXBOROT TIZIMLARINI QURISH ASOSLARI

1.1. Bank jarayonlarini avtomatlashtirish axborot texnologiyalari

Tarixning oxirgi 250 yilida insoniyat ikkita yirik texnologik inqilobni guvohi bo'ldi. Birinchisi - XVIII asrning oxiri - XIX asrning boshida sanoatda ishlab chiqarishga bug' yordamida harakatlantiruvchi qurilmalar joriy qilindi. Elektroenergetika va elektromexanika iaydo bo'lishi bilan ikkinchi yangilik yaratildi. 50 yil o'tib esa elektron hisoblash mashinasi yaratilgandan so'ng, asosiy harakatlantiruvchi kuch zamonaviy komiu^terlar bo'lgan uchinchi sanoat inqilobi boshlandi va muvaffaqiyatli rivojlanib bormoqda.

Jamiyat iqtisodiy-ijtimoiy hayoti va ishlab chiqarish sohalarida komiu^ter texnikasidan foydalanish darajasi kundan kunga ortib bormoqda. Komiu^terlar energoresurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga, iqtisodiy va ijtimoiy hisoblashlarni asoslangan holda va tezkor amalga oshirishga imkon yaratadi. Hisoblash vositalarini takomillashtirilishi tarmog'ida yangi bo'lgan, ilmiy axborotlarni umumiy

xususiyatlari va tarkibi, shuning bilan birga insoniyat faoliyatining turli sohalarida axborotlardan foydalanish va tarqatish, saqlash, yig'ish va qayta shakllantirish kabi muammolarni tadqiqot qiluvchi informatika fanini vujudga kelishiga olib keldi. Axborot deganda keng maunoda inson holatini o'zgartirishga olib keladigan har qanday ma'lumotlarni tushunish mumkin bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy tarmoqlardagi axborotlar sonini uzluksiz o'sishini o'rganish bu fanning asosiy va muhim muammolaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ShEHMlarning axborotlarni saqlash, yig'ish, ishlov berish va foydalanishdagi berayotgan samarasiga baho berish juda murakkab bo'lib, texnologik jarayonlarni boshqarishga yordam beradigan turli xil axbortli jarayonlarni juda tez bajaradigan, axborotlarga ishlov berishda o'z vaqtida natijalarni berishi bu mashinalar qobiliyatlarini baholashda asosiy o'rin tutadi.

Jamiyat taraqqiyotining hamma jabhalarida axborotlarni yaratish, yig'ish, uzatish, saqlash va ishlov berish uchun foydalaniladigan hisoblash texnikalari va aloqa tizimlari to'ilamiga axborot texnologiyalari deyiladi. Birinchi marta axborot texnologiyalari yigirmanchi asrning o'rtalarida qo'llanila boshlandi. Bunday texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarishga hisoblash texnikalari qo'llangan avtomatlashtirilgan boshqarish tizimlari (ABT) ishlanmalari edi.

O'zbekistonda birinchi marta 1958 yilda akademik V.Q. Qobulov rahbarligida sekundiga 100 oieratsiyani amalga oshiruvchi "Ural-1" EHMlarini yig'ish va ishga tushirish ishlari muvaffaqiyatli amalga oshirilishini o'sha davr mamlakatimiz ilmiy hayotida tarixiy hodisa deb qarash mumkin. Shundan so'ng O'zbekiston olimlari tomonidan juda qisqa vaqt ichida takomillashgan mashinalar o'zlashtirilib turli sohalarga joriy qilina boshlandi. 1967 yildan boshlab hisoblash mashinalari sifatida sekundiga 20 ming oieratsiyalarni bajara oladigan EHM "M- 20" markalari foydalanila boshlandi.

Keyingi hisoblash texnikalari hamda telekommunikatsiya tizimlarini rivojlantirishi, shaxsiy komiu^terlarning yaratilishi fan va texnikaning turli tarmoqlariga, shu jumladan bank amaliyotida ham komiu^ter axborot texnologiyalarini joriy qilinishiga olib keldi.

Axborot texnologiyalarini (AT) bank faoliyatida qo'llashga harakat qilish birinchi marta AQSh, Bioniya va Germaniya mamlakatlarida amalga oshirila boshlandi. Avvalo bu texnologiyalar "oieratsionistlar" uchun yaratilgan tizimlardan iborat bo'lib, keyinroq "Bank oieratsion kuni" dasturlari va ishlanmalari vujudga keldi.

Banklar moliyaviy muassasalar toifasiga kiradi. Bank muassasalarini asosiy xususiyatlari va funksiyalari birinchi navbatda davlat, [^]ridik va jismoniy subuektlarning (mijozlar) iul mablagTarini saqlashdan iborat. Bu mablagTarni qabul qilish chog'ida deiozit hisoblari ochiladi va kelgusida bu hisob egalarining talabnomalariga asosan ularga moliya-kredit xizmatlari ko'rsatiladi.

Mijozlar o'z iul mablagTarini bankka ishonib topshirar ekan bankka quyidagi asosiy talablarni qo'yishlari mumkin:

- iul mablagTarini ro'yxatga kiritish va bankda bo'lgan davrda ulardan hisobot olib turish;
- iul mablagTarini saqlash javobgarligi tauminlanishini talab qilish;
- iul mablag'lari holati va ulardan foydalanishda olib borilayotgan moliya- iul oieratsiyalariga oid axborotlar konfedintsialligini tauminlash.

Hozirgi davrda vujudga kelgan bank industriyasining rivojlanganlik holati ularga asosida deiozit ochish va mijoz mablag'larini jalb qilish bo'lgan oddiy xizmatlarga nisbatan yanada kengroq xizmatlarni taqdim etish imkoniyatini beradi.

Ayni damda moliyaviy xizmatlar borasida bankning samarali faoliyatini tauminlovchi asosiy omillar deb quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- xizmatlar taqdim etish ko'lami;
- bank safarbarlik darajasi: o'rab turgan moliyaviy sharoit (muhit) o'zgarishiga adekvat reaksiya tezligi, yauni bank faoliyatini zamonaviy biznesga yo'naltirilish imkoniyati - maulum vaqtdagi tashqi omillar o'zgarishidagi faoliyati, bu vaqt davomida ko'rsatilgan o'zgarishlar dolzarbligini saqlab qoladi;
 - bozorda keng ishtirok etish (geografik tarqalganlik). Bunda har bir geografik regionda bank muassasasining jismoniy qatnashishi ko'zda tutilmaydi;
 - bankning masshtabliyk darajasi: bank o'zining o'tkazish qobiliyatini qo'shimcha investitsiyalarga qanchalik kattalashtira oladi, yoki bankni o'z biznes faoliyatida qanday minimal chegaralarda mumkin bo'lgan rentabellik darajasini saqlay oladi;
 - bankni boshqarish darajasi: har bir real vaqt mobaynida resurslarni adekvat baholash va muhim strategik (uzoq muddatli) yoki tezkor (qisqa muddatli) masalalar echimlari uchun ularni mobilizatsiya, restrukturizatsiya qilish;

■ shu jumladan bank va moddiy komponentlar uchun sharoitlar yaratish, rivojlantirish, xizmat ko'rsatish va bankni quvvatlashga hamma chiqimlarini hisobga olgan holda bank xizmatlari tannarxini raqobatbardoshligini oshirish.

Ayni damda bank faoliyati samaradorligining zaruriy ko'rsatkichlariga (shartlari) erishishning yagona va birmuncha samarali yo'li masshtabli va adekvat talablar, maqsad hamda masalalarga iuxta o'ylangan yangi texnologiyalar (komputer axborot texnologiyalari)ni joriy qilinishidir.

Hozirgi vaqtda bank faoliyatida intensiv va total yo'naltirilgan elektron usullar nafaqat bank oieratsiyalariga (oieratsion faoliyat), balki bank faoliyatidagi barcha jarayonlarga (shu jumladan, menedjerlik faoliyatiga ham) axborot texnologiyalarini (AT) qo'llash orqali xususiyatlanadi. Bu moliyaviy tranzaktsiyalarni amalga oshirishda tezlik, adaitivlik va geografik tarqalganlik bankning faoliyat yuritishi va ulgurishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan mezonga aylangan moliya industriyasi texnologik jarayonlarining umumiy intensifikatsiyasi bilan ifodalandi.

Davrlar mobaynida shakllantirilgan bank ishi tajribasi uning asosiy funktsiyalarini tauminlashning maxsus shaklini aniqlab berdi - mijozlarning iul mablag'lari hisobini olish va bu mablag'larni bankda bo'lish vaqti davomida o'z javobgarligiga olish, maxsus hisob ro'yxatini yuritish. Bular mijozlar iul mablag'lari bilan oieratsiyalarni amalga oshirish va real vaqt lahzasida bu mablag'lar holatini aks ettirish asoslarini tashkil qiladi. Amaliy jihatdan olganda hisob raqamlari alohida axborot birliklarini o'zida ifoda qiladi.

^qorida ko'rsatib o'tilganlar asosida moliyaviy va boshqa qimmatli axborotlarni yaratish, yig'ish, saqlash hamda ular ustida turli maniulyatsiyalarni amalga oshirish ayni vaqtda bank industriyasida faol qo'llanilayotgan ATlarning asosiy yo'nalishlarini, yauni axborotga yo'naltirilgan tizimini aniqlab olishga imkon beradi.

Hozirgi vaqtda bank AT o'zida bevosita bank tizimiga jamlangan maulum darajada oraliq va butun bir biznes natijani aniqlab beruvchi va ustuvorlangan texnologik omillarni (aiiaratli, dasturiy resurslar va kommunikatsiya vositalarini birlashtirgan) o'zida ifoda qiladi. AT moliyaviy-iqtisodiy tahlil nuqtai nazaridan bank biznes doirasining (biznes muhit) biznes-aktivni sifatida qaraladi.

AT biznes-aktiv sifatida biznes faoliyat - maqsad va masalalarning o'zgarishiga mos holda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlarni, doimiy boshqaruv va holatini nazorat qilish hamda ular tarkibini oitimallashtirish, tahrir qilishlar kabi doimiy boshqaruvni talab qiluvchi

bank ishlab chiqarish resurslarini, shuningdek qaytarish ko'rsatkichlari va ulardan foydalanish samaradorligini (shu bilan birga investitsiyalarni qaytarish - ROI) baholashni ifodalab beradi.

AT biznes-doira (biznes muhit) sifatida bank operatsiyalarini amalga oshirish shartlarini aniqlab beradi. Bunday yondashuvdagi ko'rib chiqish ATni bankdagi biznes jarayonlar bilan o'zaro bog'liqligi, uni biznes jarayonning asosiy tavsiflariga ta'sirini hisobga olishga imkon beradi. Bunday holda ATga bank biznes faoliyatini quvvatlovchi va amalga oshiruvchi instrumentariy sifatida emas, balki funktsional va boshqa ko'rsatkichlariga ta'sir qiluvchi (salbiy yoki hamkor), ijobiy harakat ko'rsatishi mumkin bo'lgan tashqi omil sifatida qaraladi.

Bankning boshqa aktivlari kabi, ATni boshqarish va umumiy tavsiflariga "AT iortfeli" atamasi qo'llaniladi. AT iortfeli o'zida komiu^terlar, dasturiy tauminot, tarmoq va tizim quvvatlovchilariga investitsiyalar xaqida eng samarali echimlarni qabul qilish instrumentlarini, shuning bilan birga, tashkilot-muassasa darajasidagi texnologiyalar uchun nazorat-kuzatuv va samarali ijroiyl rahbarlik uchun talab qilinadigan, jamlangan tabiiy mavjud axborotlarni, xulosalarni o'z ichiga oladi. AT iortfeli bank dastur va rejalari o'rtasidagi munosabatlarga yo'naltiriladi.

Bank tizimining axborot arxitekturasi asosiy komionentalari quyidagilardan tashkil topadi:

- bankni axborotlashtirish qo'mitasi (BAQ). Bank uchun bank siyosati, strategiyasini aniqlaydi va AT iortfelini tasdiqlaydi;

- AT iortfeli.

BAQ bankning avtomatlashtirilgan bo'linmalaridan tashkil to'ib, qaror va dasturlarni amalga joriy qilish ijroiyl organini ifoda qiluvchi faoliyatini va bankni quvvatlash doirasiga kiruvchi axborot texnologiyalari bo'yicha guruh hisoblanadi.

Bank tizimi axborot arxitekturasiining asosiy vazifalari:

- bankni axborotlashtirish strategik va taktik rejalarni ko'rib chiqish;
- bankni ATga qiladigan investitsiya masalalarini ko'rib chiqish;
- bank axborot resurslarini ko'rib chiqish;
- bank axborot resurslarini boshqarish;
- bank ATdan foydalanish va rivojlantirish;
- tadbiiq etish jarayonlari standartlari bo'yicha qarorlar tayyorlash yoki

tasdiqlash va masalalarni ko'rib chiqish.

Axborot texnologiyalarini tashkiliy tomondan boshqarish limitlar, smetalar tizimi, reyting va baholash ko'rsatkichlari orqali ham amalga oshiriladi.

Bankni axborotlashtirish qo'mitasining asosiy vazifalari:

- bank axborot tizimlarini biznes jarayonlarga mos kelishini nazorat qilish;
- asosiy biznes strategiyalarni quvvatlash uchun AT resurslarini taqsimlashni oitimallashtirish;
- ATga investitsiyalar limitini tasdiqlashga tayyorlash va ko'rib chiqish.

Bankka yangi AT joriy qilish vaziyatida bankdagi mavjud ATning joriy vaqtdagi holati, qo'llanishi, uni rivojlantirish va foydalanishni aniqlab beruvchi rasmiy holda hujjatlashtirilgan, maromiga etkazilgan hujjat nusxalari bankning axborotlashtirish qo'mitasiga taqdim etilishi lozim. Hujjatlarni taqdim etish shakli: qog'oz va umumqabul qilingan formatlardagi (masalan, MS Word) elektron tashuvchilardagi nusxasi majburiydir.

AT iortfeli (axborotlar iortfeli - AI) komiu^terlar, uning dasturiy tauminoti, tarmoq va ularni quvvatlovchi tizimlarga investitsiyalar ajratish bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonlarini takomillashtirish uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

AI o'zida bank texnologiyalari ustidan samarali ijroiyy rahbarlik va nazorat-kuzatish uchun zarur bo'lgan axborotlarni o'z ichiga olgan xulosalarni ifoda etib, alohida olingan ichki yoki banklararo darajadagi axborot texnologiyalari va tizimlari uchun boshqaruv axborotlarini tarqatish hamda ayirboshlashda sezilarli samaralar berishi lozim.

AI bank rahbariyati nuqtai nazarida AT haqidagi o'ta muhim hisoblangan axborotlarni dolzarb vazifaga aylantiruvchi xulosalarni o'z ichiga oluvchi hujjatlarni ifoda qiladi va bankda ATdan foydalanish doirasidagi o'ta muhim axborotlarni o'z ichiga olishi kerak. Undagi asosiy eutibori bankning biznes rejalari va strategiyasi, uning ATni rivojlantirish yo'lidagi reja va dasturlari o'rtasidagi munosabatlarga yo'naltirilgan bo'ladi. AI texnik standartlar, imkoniyatlar va ishlanmalar bo'yicha loyihalar, ustuvor investitsiyalar, biznes ilovalar (oieratsion tizim), biznes strategiyaga oid axborotlarni yoritib beradi.

Taqdim etilayotgan AI notexnik maunoda aniq, tushunarli, ishonarli yozilgan bo'lishi kerak.

Alning asosi beshta bo'limdan tarkib toigan bo'ladi:

- bank Alni [^]qori darajadagi tahlili va xulosalarini tauminlaydi;

- bank strategik biznes-reja bo'limi. Bank smetalarini tuzish jarayonlari bilan bog'lashda zarur bo'lgan strategik rejalashtirish materiallari sifatida (formatda) tuziladi. Bu bo'lim Alga bank ATni joriy qilish-foydalanish va uning asosiy maqsadlari, strategiyalari va biznes jarayonlari o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirishga yordam berish uchun kiritiladi;

- bank ATni texnologik infratuzilishi. Joriy vaqtda imkoniyatlar asosini tauminlovchi va arxitekturasini yoritib beruvchi hamda tizimni joriy holatini aniqlab beruvchi asosiy hujjat.

Bu bo'lim inqirozli holatlardan keyin asosiy faoliyatni davom ettirish yoki yangitdan tiklab, talablarni AT xavfsizligiga taalluqli bo'lgan rejalashtirishlarni eutiborga olgan holda jarayonlar doirasiga manzillashtiradi.

Texnologik loyiha va investitsiyalar bo'yicha xulosalar berish, loyihalarni samarali boshqarish uchun talab qilinayotgan hujjatlarga asoslanadi. Axborotlar, agarda mavjud bo'lsa, shartnoma loyihalari bilan bog'liq bo'lgan va texnik- iqtisodiy dalillardan olinadi;

- rejalashtirilayotgan loyiha va investitsiyalar bo'limi. Bank rahbarlarini ATga investitsiyalarni bog'liqsiz loyihalar sifatida emas, balki umumkontekstda ko'rib chiqish imkoniyatini tauminlaydi.

AI tarkibini shakllantirish uchun zarur bo'lgan axborotlar boshqaruv jarayonlarida mavjud bo'lgan talablarga mos holda bank tomonidan yaratilgan hujjatlardan olinadi.

Har bir bo'limning tarkibi bank Alga kiritilishi lozim bo'lgan axborotlarni eng kichik yadrosini ifodalaydi. Bank rahbarlari o'z ixtiyorlariga qarab qo'shimcha axborotlarni talab qilishlari mumkin.

AI asosiy komionentlarini shartli ravishda to'rtta asosiy toifalarga bo'lib qarash mumkin:

1. Biznes faoliyatni tauminlash asosiy tizimlari - asosiy bir yoki bir nechta biznes jarayonlar (lokal banklararo) oieratsiyalarini qo'llab turuvchi tizim.

Alohida bank (yoki uning bo'limlari, filiallari) tizimi doirasida olingan lokal resurslari: bank oieratsiya kunida dasturlar majmuasi, ilastik kartochoikalarni qo'llagan holda chakana elektron hisoblar lokal tizimi, iqtisodiy, tijorat, lokal resurslar.

2. Banklararo resurslar - davlat ichidagi elektron to'lovlar tizimi, SWIFT davlatlararo va banklararo elektron to'lov tizimi, ilastik kartochnalarni qo'llagan holdagi chakana elektron hisoblar banklararo tizimi.

3. Korxonada umumiy faoliyatini quvvatlovchi tizimlar (muvofiqlashtirilgan tizimlar) - odatda ular qatoriga oylik maosh va inson resurslarini boshqarish tizimlari kiradi: bevosita asosiy biznes faoliyat bog'liq bo'lmagan, menendjerlik axborot tizimlari, moliyaviy resurslarni boshqarish va buxgalteriya hisobi, hujjatlar aylanishini boshqarish va boshqalar.

4. Infratuzilma - aiiarat tauminoti, dasturiy tauminot, maulumotlar bazasi, tarmoqlar, axborotlarni saqlash tizimlari va kommunikatsiya imkoniyatlarini tauminlashga imkoniyat beradigan investitsiyalarni o'z ichiga oladi;

5. Boshqalar - ^qorida keltirilgan toifalarga taalluqli bo'lishi mumkin bo'lmagan AT uchun investitsiyalarni o'z ichiga oladi.

^qorida keltirilgan toifalarni inventarizatsiya qilinayotgan iaytdagi ularni holati Alda aks ettirilishining muhim sharti bo'lib hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, bank asosiy biznes maqsadlariga erishishda AT qo'llanishi natijalarini tahlil qilish yo'nalishlariga bevosita o'z ta'sirini ko'rsatadi. Masalan, bankda faoliyat ^ritayotgan ATiz/ATlar ko'rib chiqiladigan bo'linsa, u holda investitsiyalarni qaytarilishidan ko'ra ularni eksiluatatsiya qilish bilan bog'liq bo'lgan oieratsion harajatlarni tahlil qilishga eutibor qaratilsa mantiqan to'g'ri bo'ladi.

AT va uning tashkil etuvchilarini mumkin bo'lgan holatlarining ta'riflari:

■ harakatdagi tizim - bankning ko'rib chiqishlar vaqtdagi barcha xos muassasalarida (shu jumladan resiublika, viloyat, tuman va shaharlar masshtabida) foydalanishga tushirilgan tizimlarni o'z ichiga oladi;

■ ishlab chiqish bosqichidagi tizim - ishlab chiqish yoki joriy qilishni tugallash bosqichida turgan (shu jumladan, maketli yoki iilot fazalarni o'z ichiga oladi) yangi tizimlarni (yoki harakatdagi tizimlar tubdan o'zgartirilganda) o'z ichiga oladi;

■ yangidan yaratilayotgan tizimlar (yangi tashabbus) - mavjud ATiz/AT ko'lamini katta tizim loyihalariga tenglashtirish mumkin bo'lgan kengaytirishlar yoki yangi ATiz/ATni ishlab chiqishga oid harakatlarni rejalashtirish, talablarni aniqlashlar va loyihalashtirishlarni o'z ichiga oladi.

AI bankning ichki va tashqi maqsadlari uchun ham birdek foydalanilishi mumkin. Bunda strategik muhim axborotlar (shuningdek tashqi sharoitlar o'zgarishiga sezgir bo'lgan), masalan, kirimlar/chiqimlar, egalik qilish-etkazib berish-sotib olish (vositalar, uskunalar va boshqalar) - keng tashqi ko'rib chiqishlarga mo'ljallangan taqdim etiluvchi, Alga tegishli materiallaridan o'chirib tashlanishi lozim degan qoidaga amal qilish kerak. Uning ahamiyatligini maksimallashtirishda bank uchun muhim bo'lgan (joriy va rejalashtirilayotgan) ATga investitsiyalarni o'z ichiga olishi lozim.

Bank o'z faoliyatida quyidagilarni eutiborga olishi kerak:

- ahamiyatlilik omili;
- b^oljet xarajatlari smetasi;
- mijozlarga ta'sir;
- butun bank tizimi doirasidagi oieratsiyalarga butunlay tausir qilish;
- tashkiliy tayyorgarlik va tashkiliy tausir qilish;
- texnologiyalarni qo'llash va ishlab chiqishlarga harajatlar darajasi (umumiy harajatlar, mehnat).

Har bir loyiha bo'yicha axborotlarni taqdim etish bankka maksimal hajmdagi iortfel yaratishga yordam berish yo'nalishida amalga oshirilib, boshqarayotgan ijroiyy rahbariyat uchun bankning ahamiyatga ega resursi sifatida Alning ahamiyati va maqsadi yoritib berilishi lozim.

Quyidagilarni eutiborga olgan holda bank asosiy biznes masalalari va maqsadlari yoritib berilishi zarur:

- bank biznes faoliyatining asosiy yo'nalishi qanday;
- bank uchun qanday asosiy qonuniy me'yoriy hujjatlar mavjud;
- bankning asosiy vazifasini tauminlash uchun bankning kelajak tasavvuri qanday? AT faoliyatini bank strategik rejalari bilan bog'lash nihoyatda zarur.

Infratuzilma sharhi deyilganda quyidagilar e'tiborga olinadi:

- ATga joriy investitsiyalarni, aiiarat tauminoti, dasturiy tauminot (DT), tarmoq va asosiy ilovalarga (foydalaniluvchi dasturlar) ^qori darajali, keng (bank tizimi) doirada qarash;

- sxematik, AT tarkiblari (uzellarni joylashuvi, jismoniy moslama aiiaraturalari, tarmoqlari);

■ tabiiy holda ishni kim bajaradi (bankdagi ishlovchilar yoki chetdan jalb qilinganlar) va qanday qilib (AT bo'limlari tarkiblari nusxalari, masalan, markazlashtirilgan yoki markazlashtirilmagan) savollari.

Aldagi "infratuzilma" va "loyihalar (investitsiyalar)" bo'limlaridagi ma'lumotlar, iersonal va texnologiya toifalari bo'yicha resurslar ichki baholash natijalari kombinatsiyasida ^qori darajada ko'rib chiqiladi.

Toifalar hamda funktsional bloklarda joriy va mo'ljallangan (loyihalashtirilgan) resurslarning joylashuv munosabatlarini (sonli, foiz yoki grafik ko'rinishlarda) tasavvur qilish zarur hisoblanadi, masalan ilovalar, infratuzilmalar, asosiy tizimlarni ishlab chiqish (rivojlantirish), bank biznes modeli hamda tuzilishini aks ettiruvchi quvvatlash qiymati va funktsional farqlari kabi xususiyatlari.

Bank o'z faoliyatida foydalanayotgan texnologiyalar holatini aniqlab olib, ushbu bosqichda to'qnashadigan muammolarni aniqlashda quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- bank bu holatda nimaga erishishi mumkin?

- foydalanish uchun (hamkorlikda yoki jamoa bo'lib) ma'lumotlar resurslarini taqsimlangan holda ishlatish imkoniyatlari mavjudmi?

Ular orasida foydalanishi yoki tadqiqot qilinishi lozim bo'lgan bo'limlari alohida ajratib ko'rsatiladi.

Joriy va kelgusi davrlarda investitsiyalarga qarorlar qabul qilish jarayonida quyidagi axborotlar taqdim etilishi lozim:

- hozirgi vaqtdagi bankning ayni damdagi o'z biznes masalalarini bajarishida ATni qo'llanishi holati qanday va bu istiqbolda qanday bo'ladi?

- maqsadga erishish qanday baholanadi?

- ishlab chiqish yoki joriy qilishga loyihalar izohi;

- rejalashtirilayotgan loyihalar quyidagi bandlarda atroflicha yoritilishi

lozim:

a) biznes masalalar echimi;

b) mavjud investitsiyalarga ta'sir (ilova, tarmoq va h.k.);

v) AT rivojlantirish strategik rejalarini kelishilganligi;

g) loyihalar ustuvorligi, mos holda bu ustuvorlikni yoritib berish.

Bankning ATni rivojlantirish strategik rejalariga bag'ishlangan axborotlar iortfeli (AI) bo'limi bankning istiqboldagi rivojlantirilishi bilan bog'liq ATga qo'yilayotgan joriy va kutilayotgan investitsiyalarni mosligini aniqlashga yordam berishi va bevosita bankning biznes jarayonlarini quvvatlashi lozim. Bu bo'lim maulum davrda daromad va xarajatlar smetalarini tuzish bo'yicha ^ritilayotgan bank instruktsiyalari bilan mos holda tuzilishi lozim (ko'rsatilgan bo'limda shunga o'xshash ko'rsatmalar yo'q bo'lgan holda bank rahbariyatining ko'rib chiqishiga asosan, eng yaxshi va chet el tajribalaridan foydalangan holda, turli yo'llar bilan tuzilishi mumkin).

Alning bu bo'limi bankda ATdan foydalanib boshqarish va rejalashtirishga mas'ul bo'lgan rahbarlarga qulay maulumotnomalarni taqdim etishi lozim.

AT uchun joriy va rejalashtirilayotgan xarajatlar jadvalda va savollarda

ko'rsatilganlarga javob berishi lozim:

	Aiiarat tauminotini sotib olish (ATa)	ATa ijarasi	Dasturiy tauminotni sotib olish (DT)	DT darajasi	DTni quvvat- lash
Joriy qilish					
Kelgusi davr					

	Telekom- munika- tsion xizmatlar	Maulumot- larga ishlov berish xizmat- lari	Taumur- lash va quvvatlash	Tizimni malaka- li ishlab chiqish	Oxirgi foyda- lanuv- chilar- ni o'r- gatish
Joriy qilish					
Kelgusi davr					

AT hodimlari:

	Xodim-lar umumiy soni	Oylik ma-oshi va boshqa qo'shimcha-lar	Xodimlar shartnomasi	Professional ishlab chiqish
Joriy qilish				
Kelgusi davr				

Hisoblash imkoniyatlari (iersonal va jamoaviy):

Bank xodimlarining to'liq soni qancha? Ayni vaqtda nechta Pentium II, -III, IV rusumidagi shaxsiy komiu^terlar mavjud? Nechta shaxsiy kompyuter (ShK) minimal talablarga javob beradi? Bank kelgusi moliya yili davomida nechta ShK olishni rejalashtirmoqda?

Shu jumladan yangi qabul qilingan ishchini tauminlash uchun qo'shimcha - mavjud ShKlarni ishlab chiqarish quvvati yanada ^qori bo'lganlariga almashtirish.

Bank lokal hisoblash tarmog'ida ShKlar jami ShKlarni necha foizini tashkil qiladi? Qanday tarmoq oieratsion tizimi qo'llaniladi?

1.2. Kutilmagan holatlarda biznes faoliyatni tiklash

Biznes faoliyat xavfsizligi va kutilmagan holatlarda tiklash bo'limi Alga faqat axborot maqsadlarida kiritiladi.

Ko'rsatilgan rejalar bank rahbariyatiga alohida taqdim etiladi (shuningdek bank axborotlashtirish qo'mitasiga yoki shunga o'xshash organga). Alda rejaning (to'laqonli aniq bo'lmagan ravishda) va rahbariyat uchun zarur bo'lgan taqdirda uni bajarilishida zaruriy muloqot uchun axborotlarni saqlanish joyi ko'rsatiladi.

Shuning bilan birga bank axborot xavfsizligi siyosati va strategiyasi taalluqli hujjatlar haqidagi axborotlarni izohlangan ko'rinishda taqdim etiladi.

Alga bankda qo'llanilayotgan har bir axborot tizimlariga oid, shuning bilan birga asosiy bank faoliyatini tauminlovchi tizimlar haqidagi axborotlar kiritilishi lozim.

Inqirozli AT - bu biznes tavakkalchilikni ^qori darajadagi ilovasidir. AT funktsionalligining qisqa vaqtga yo'qotilishi holatlarida ham quyidagilarga salbiy tausir ko'rsatishi mumkin:

- bank daromadlari;
- joriy majburiyatlar bo'yicha to'lovlarga;
- bank oieratsiyalarining ^ridik va moliyaviy butligiga.

Bu bo'limda talab qilinadigan axborotlar:

- ATiz/AT ilovalari nomlari;
- ATiz/AT ilovalari turlari;
- ATiz/AT ilovalari qisqacha mazmuni;
- ATiz/AT ilovalarining qanday strategiyalar, dastur va biznes jarayonlarni quvvatlashi ko'rsatilishi kerak;

ATiz/AT ilovalarni talab qilinayotgan almashtirish yoki modifikatsiya qilishlarda cheklanishlar va muammolar yoritilishi lozim.

Qo'shimcha axborotlar: ■ ATiz/ilovalar birinchi marta qachon joriy qilingan;

- ATiz/AT ilovalari qachon modifikatsiya qilingan;
- Uni qo'llab turish uchun qancha texnik xodimlar (TVIE) zarur bo'ladi;
- ATiz/AT ilovalarini almashtirish rejalashtirilmoqchimi? Agarda "ha" bo'lsa, modifikatsiyani qisqacha izohlash va uni boshlanishi rejalashtirilayotgan vaqt ko'rsatilishi lozim;

- ATiz/AT ilovasining mulkiy egalik huquqlariga ega bo'lgan (bank, mulki, tauminotchidan ijaraga olingan va h.k.) egasi ko'rsatilishi lozim;

- ATiz/AT ilovalar texnik ko'rsatkichlari;

- ATiz/ilovalar o'lchami, masalan dasturiy kodlar qatorlari soni yoki bajaradigan vazifalari soni;

- asosiy texnologik ilatformasi (yauni, o'rta darajadagi komiu[^]ter, katta EHM, mijoz-server);

- ilatformalarni o'rnatilgan joyi (bank, tauminotchi, maulumotlarga ishlov berish maxsus binolarida);

- ilovalar foydalanishidagi oieratsion tizimlar;

- foydalanilayotgan ilovalar asosiy dasturiy tili (S, S++ va h.k.);

- ilovalarga mos baholashlar vaqtinchalik fazasi;

- sertifikat siya vaqti;

- ilovalarni testdan o'tkazish final vaqtlari.

Har qanday murakkab komiu[^]terli axborot tizimida ularni arxitektura darajasida tasavvur qilish nihoyatda muhim o'rin tutadi. Arxitektura ATiz tashkil qiluvchi

komponentlar yoki "qurilish bloklari" izohlarini, har bir tashkil etuvchiga mas'ulligi va qoidalarni, ular o'rtasidagi majmualari o'zaro munosabatlarni ta'minlaydi.

Bank axborot tizimi (BAT) arxitekturasi deyilganda quyidagilarni tushunish mumkin:

- ATizni rasmiy izohlanishi;
- bank axborot jarayonlarini quvvatlovchi tarkibi;
- ATiz asosida yotuvchi strukturani;

■ alohida bank tizimi va mamlakat barcha banklar tizimi, alohida bank muassasasi doirasidagi axborot texnologiyalari va axborot tizimlarini boshqarish va tarqatish, ega bo'lish, qurush, loyihalash yo'nalishlarini aniqlovchi, umumiy va mantiqiy bog'langan yagona reja.

BATiz arxitekturasini asosiy maqsadlari:

- ATizdagi umumiy atamalar va taxminiy tamoyillardan foydalanish;
- AT[^] yagona tuzilishini aniqlash;
- umumiy tamoyillarga mos holda AT[^] ni rivojlantirish va shuni hisobga AT_{iz}

lari o'zaro harakati hamda samarali integratsiyani ilgari surish.

B AT[^] arxitekturasini asosiy vazifalari:

- bank tizimining rivojlanish dasturi va ustuvor bizneslarini quvvatlash;
- bank tizimi rivojlanish dasturining biznes ehtiyoj va talablari munosib

o'zgarishlarida AT ilovalarini (AT mahsulotlari) tezkor ishlab chiqish va modifikatsiya qilish imkoniyatlarini ta'minlash;

■ bank texnik infratuzilishi yanada samarali va ishonchli boshqarilishi uchun bank o'zgarishlarini quvvatlashni engillatish;

■ joriy qilinayotgan tizimga turli yondoshuvlarni qo'llashga imkon berish bilan birga, banklarga AT[^] texnologiyalari va ilovalariga qilinayotgan harakatdagi investitsiyalarning kabiitallashuvini (qo'shimcha foydalar olish) davom ettirishda turli imkoniyatlarni ta'minlash.

Bngi tizimlar shunday ishlab chiqilishi lozimki, texnik doira va biznes muhitdagi tez darajadagi o'zgaruvchan sharoitlarga moslanuvchan bo'lishi kerak. Bunday tizimlarga adaptiv tizimlar deyiladi. Ular shunday loyihalashtiriladiki, biznes faoliyat talablarini o'zgarishini quvvatlovchi biznes dasturlar ishlab chiqilganda ularga engil modifikatsiyalar kiritishga imkon beradi. Shuning bilan birga BAT arxitekturasi ochiq tizimlar (OT)

kontseitsiyasiga asoslangan bo'lishi zarur. OT o'zida turli interfeyslar, servislar, formatlarni har tomonlama quvvatlovchi to'lamni, shuningdek foydalanuvchilar o'zaro harakatlarini o'zida ifoda qiladi.

Bnada oddiyroq qilib aytganda, ochiq tizimlar X/Open konsortsiumi orqali OT, AT standartlari va normativlarida aniqlab berilgan barcha standartlardan foydalangan holda joriy qilingan, umumkirishli mahsulotlarni qamrab olgan, hamkorlikda harakat qiluvchi komiu^terlar muhitiga qobiliyatli, tauminotchilar hamda texnologiyalarga bog'liq bo'lmagan tizim sifatida tauriflanadi. OTlar interfeys serverlar uchun va loyihalashtirilgan dasturiy tauminot standartlarini quvvatlovchi quyidagi omillarni joriy qiladi:

- butun tizim doirasida eng kam o'zgarishlar qilingan holda chidamli bo'lish;
- uzoqdagi va lokal tizimlardagi boshqa ilovalar bilan o'zaro birgalikdagi harakat;
- foydalanuvchilar bilan hamkorlikda harakati.

Bank OT arxitekturasi qo'shimcha vazifalari:

- biznes jarayonlar integratsiyasi, axborotlarni boshqarish vositalarini rivojlantirish va rejalashtirish uchun modellarni namoyish qilish;

- ATning ishonchlilik darajasini oshirish va aloqalarni kengaytirish, bank biznes faolligining rivojlanish talablariga mosligini tauminlash uchun maulumotlar manbaasi yoki foydalanuvchilarni qaerda joylashganligiga bog'liq bo'lmagan holda bank doirasidagi resurslarga kirishni tauminlash;

- tezkor va strategik rejalar ishlab chiqish yo'nalishlarini ta'minlash, AT rivojlanish rejalarini aniqlovchi hujjatlar samaradorligi va sifatini baholash, rejalashtirish va fundamental tamoyillarga axborotlar tahlili, bank AT_{iz}/ATlari yagona tuzilishini ta'minlash;

- AT[^]/ATni boshqarish bilan bog'liq byudjet bo'yicha qaror qabul qilish jarayoniga zaruriy rahbariy ma'lumotlar mexanizimlarini taqdim etish;

- yangi ishlab chiqilayotgan va harakatdagi AT[^]ga istiqbolli texnologiyalarni ilgari surishda eng yaxshi spetsifikatsiyalar bilan ta'minlash;

- avvaldan mavjud bo'lgan qarorlarni takror qabul qilish hamda ortiqcha bo'lib qolishini oldini olish uchun nusxa olingan yoki keng tarqalgan foydalanilayotgan resurslarni baholash tamoyillarini ta'minlash. Arxitektura kompyuter texnologiyalari

bilan bog'liq qarorlarni tasdiqlash uchun ketadigan vaqt muddatini qisqartirish, dolzarblik, amaliylik va foydani aniqlash uchun namunalarni berish;

- mavjud ilovalarni (ATiz/AT doirasidagi mahsulotlar) kelgusida yaxshilash va kengaytirishni tashkil qilish uchun zaruriy asoslar bilan ta'minlab, boshqaruv va biznesni qayta qurish jarayonlariga hamkorlik ko'rsatish;

- amalda isbotlangan echimlar va to'plangan tajribalarni qo'llab AT_{iz} rivojlantirishni loyihalashtirish mumkin bo'lgan kelgusi rejalashtirish, umumiy loyihalashtirish uchun asosiy yo'nalishlarni ko'rsatish yordamida ishlab chiqarish va samaradorlikni oshirishga ta'sir qilish;

- tobora o'sib borayotgan so'rovlarni ta'minlash uchun kengayishga qobiliyatni, biznesdagi o'zgarishlarni quvvatlash uchun moslashuvchanlik, axborotlarni taqsimlanishiga (undan hamkorlikda foydalanganda) imkoniyatni ta'minlovchi bir-biri bilan hamkorlikda va tezkor bog'langan bank ATⁿⁱni rivojlanishiga yordam berish;

- ATⁿⁱ/ATⁿⁱ migratsiyasi va modernizatsiya qilish strategiyalarini ishlab chiqishni engillashtirish.

Bank tizimi arxitekturasi texnologik tashkil etuvchilardan iborat bo'ladi. Texnik arxitektura bir qator o'zaro bog'liq komponentalarni qamrab oladi. Bank faoliyatini quvvatlash maqsadida arxitekturaning o'nta tashkil etuvchisi aditiv tizim

Arxitektura texnik komionentlari	
Ilova	Bank AT _{iz} asosiy komionenti. Ilovani loyihalashtirilishini, tarqalishini va ularning o'zaro harakati usullarini aniqlaydi.
Maulumotlar	Tranzaksion va biznes tizimlarni qo'llash uchun zarur bo'lgan ^qori sifatli zaruriy maulumotlarni tauminlaydi. Maulumotlarni tushunarli va aniq bo'lishini talab qiladi.
Elektron axborotlar muhiti guruhi (Group Ware)	Geografik joylashuvidan qatuiy nazar bank xodimlarini hamkorlikda ishlashiga imkon beruvchi axborotlarni elektron usulda taqsimlashga imkon berib, bank xodimlari uchun infratuzilmalarni tauminlaydi.
Axborotlar	Maulumotlarga kirish uchun, analitik ishlov berish va qaror qabul qilish standartlari hamda boshqaruvni tauminlaydi.
Integratsiya	Bank tizimi ro'yxatida bo'lgan ilovalarga hamkorlikda ishlashi va bir biri bilan birgalikdagi harakatiga imkon beradi.
Bog'lovchi muhit (Middleware)	Bank tarmog'i doirasida ilovalarni bogTanishini mumkin bo'lgan vositalar - standartlashgan va samarali mexanizmlarini tauminlaydi.
Tarmoq	Serverlar bog'lanish yo'plarini aniqlaydi. Taqsimlangan ilovalar uchun kommunikatsiya infratuzilmasini tauminlaydi.
Ilatforma	Bank AT _{iz} arxitekturasini quvvatlovchi stol ShK va serverlarni (aiiarat tauminoti va oieratsion tizimlar) qo'shgan holda, komionentlar tauminotchilaridan mustaqil bo'lgan biznes uchastkalarini aniqlaydi.
Komionent muhiti	Bankni avtomatlashtirish, bo'linmalar mutaxassislarining mehnati samaradorligini oshirish uchun turli ilovalar samarali komionentlaridan ko'i marta foydalanishni quvvatlovchi standart va boshqaruvni tauminlaydi.
Tizimni boshqarish (System Manajement)	Avtomatlashtirilgan bank tizimlarini quvvatlash va mahsulotlilikini kengaytirish maqsadida bank axborot doirasini taqsimlanishini samarali boshqarishda tizimlarni boshqarish arxitekturasini identifikatsiya qiladi.

imkoniyatlaridan foydalanish asoslarini tauminlaydi. Bu komionentlar 2-jadvalda

keltirilgan.

К
К
V

Kontseptual arxitektura loyihalashtirish va arxitekturaning 10 komponentini joriy qilish yo'nalishini aniqlaydi va arxitektura doirasida bularning mantiqiy mosligini ta'minlaydi.

Kontseptual arxitektura

Komionentlar arxitekturasi									
Ilovalar	Tarmoq	Maulumotlar	Komionentlar muhiti	BogTovchi muhit	Muhitlar guruhi	Axborot	Ilatforma	Integratsiya	Boshqarish (yauni, tizim-lar bilan)

3-jadval. Arxitektura komionentlarini quvvatlovchi strategik masalalar

Strategik masalalar	Arxitektura masalalari
Modulli loyihalashtirish	Ilovalar, maulumotlar, komionentlar muhiti, bog'lovchi muhit
Komionentlardan qayta foydalanish	Komionentlar muhiti, bog'lovchi muhit, ilova
Bnada tezkorlik va samarani ta'minlash uchun yangi texnologiyalar iotentsialini tadqiqot qilish	Komionentlar muhiti (elektron axborot, ilatforma, tarmoq)
Axborot etkazib beruvchilar o'rta-sida axborotlarni taqsimlanishi	Axborot, tarmoq, integratsiya, guruh muhiti (elektron axborot)
Axborot tizimlari va texnologiyalari uchun standartlar	Hamma komionentlar
Taqsimlanuvchi xizmatlar	Guruh muhiti (elektron axborot, ilatforma, tarmoq, integratsiya, komionentlar guruhi)
Komionentlarni birgalikdagi harakati	Komionentlar muhiti, bog'lovchi muhit, ilova
Komionentlar uchun standartlar	Ilova, komionentlar muhiti, bog'lovchi muhit, ilatforma, tarmoq, tizimlarni boshqarish
Oieratsiyalar bo'yicha irotsedura va siyosat	Tizimlarni boshqarish, guruh-lar muhiti/elektron axborot
Interfeyslarni standartlashtirish	Ilova, bog'lovchi muhit, komionentlar muhiti, integratsiya, tizimlarni boshqarish
Birlashgan, birgalikdagi quvvatlanadigan rejalar va joriy qilishlar	Ilova, integratsiya, tizimlarni boshqarish
Bngi arxitekturaga o'tish vaqtida, oldingi resurslar investitsiyalar kaitallashuvini maksimallashtirish	Integratsiya, ilova, axborot

3-jadval texnik arxitektura komionentlari texnik masalalarni quvvatlashni namoyish etadi. Bunda arxitekturaning bauzi komionentlari bittadan oshiq masalalarni va bauzi masalalar ularning echimini to'lishda bir qancha komionentlarni talab qilishini ko'rish mumkin.

Quyidagilarni O'zbekiston Respublikasi bank tizimi ochiq va adativ axborotlar tizimini rivojlantirishni quvvatlovchi, texnologik komionentlarni tanlash va

loyihalashtirishga rahbarlik qilishda kontseptual arxitekturaning asosiy tamoyillari deb qarash mumkin:

1- tamoyil: axborot texnologiyalarini joriy qilish va ishlab chiqishda vaqt tsiklini qisqartirish. Bank faoliyatida biznes va maumuriy jarayonlar o'zgarish tezligi ortadi. Mos holda yangi xizmatlar mexanizmini joriy qilish uchun vaqt tsikllari qisqaradi. 1970-1980 yillarda vaqt tsikli tartibi odatda 7-10 yil bo'lgan; 90 yillardan boshlab vaqt tsikli tartibi o'rtacha 12 oydan 24 oygacha tashkil qiladi.

Vaqt tsikli bauzi hollarda ko'igina ATiz loyihalarida investitsiyalarni qaytarilishi uchun zarur bo'lgan davrni baholash yo'li bilan ham aniqlanishi mumkin (qisman mijoz-serverlar uchun ham);

2- tamoyil: Ishlab chiqish va joriy qilish vaqt tsiklini qisqarishida biznes omillarni etakchilik qilishi. Mijozlar tomonidan yanada [^]qori darajadagi xizmatlarni olish kutilayotganligi va xizmatlar turiga talablarini ortib borayotganligi, bank komissiyalarini tushirishga tausirlar bilan birgalikda keng diaiazondagi omillar hisobiga vaqt tsiklini o'zgarish va qisqarish darajasi murakkablashadi. Bank komissiyalarini tushishi natijasida ATga qo'yiladigan investitsiyalar bo'yicha imkoniyatlarni chegaralaydi; xizmatlar turlari va vaqt bo'yicha xizmatlarni olish uchun mumkin bo'lgan mijozlarni kutish vaqti moliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi muassasalar yoki raqobatdagi banklar faoliyatini qiyoslash orqali aniqlanadi.

Mijozlar tomonidan xizmatlarga kirish va olishiga ketgan vaqt kattaligi bank xizmatlarini yaxshilashga imkoniyat beruvchi asosiy omil bo'lib hisoblanadi.

3- tamoyil: yangi ilovalar tezlikda joriy qilinishi lozim. Vaqt tsiklini qisqarishi va o'zgarish suruatining o'sishi ham yangi ilovalarni (mavjudlarini modifikatsiya qilinishini) tez suruatlar bilan joriy qilinishini talab qiladi. Markaziy bank, xukumat tashabbuslari, qonunchilik va normativlarda qilinadigan o'zgarishlar yangi ilovalarni joriy qilish vaqtini qisqarishini aniqlab beradi; banklararo va maumuriyatlararo dasturlar turli ilovalarni birlashishini talab qiladi.

4- tamoyil: mavjud AT infratuzilishlarini ishlab chiqish va joriy qilish bevosita vaqt tsiklini qisqarishiga ta'sir qilishini e'tiborga olish zarur, eski texnologiyalar va mavjud ilovalarning katta qismi statistik hamda sekin o'zgarishlarga nisbatan loyihaviy o'zgartirishlarga rejalashtirilgan tashkiliy muhitga ega.

5- tamoyil: loyihalashning asosiy maqsadi - turli o'zgarishlarni engillatishdan iborat.

Butunlay davlat miqyosi doirasida bank axborot infratuzilmasini loyihalashtirishning asosiy maqsadi - alohida bank doirasidagi o'zgarishlarni engillatishdan iborat.

Loyihalashning asosiy maqsadi - ularni tauminlayotgan biznes, boshqaruv jarayoni va ilovalarni o'zgarishlarni engillashtirishdan iborat (quvvatlashni tauminlaydi) bo'lib, joriy qilingan ATiz boshqaruv va biznes jarayonlarini quvvatlaydi. Agarda biznes va boshqaruv jarayonlari o'zgarsa, u holda ularni quvvatlovchi axborot tizimlari avvaldan moslashuvchan va aditiv loyihalashtirilgan bo'lishi lozim, bu esa AT xodimlaridan quvvatlash xizmatlari, ATizni tashkil qilish, boshqaruv jarayonlari, uslubiy rivojlanish, tarmoqlarni loyihalash, serverlar konfiguratsiyasi, ma'lumotlar bazasi, ilovalarni qisqa vaqtda mos holda qayta loyihalashtirish, joriy qilish va boshqarishlarni talab qiladi.

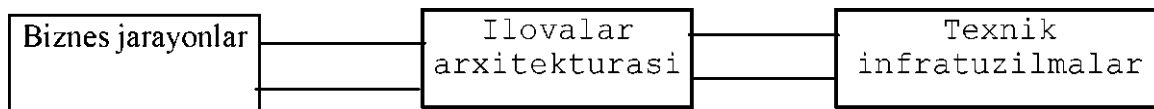
6- tamoyil: biznes va AT xodimlari maqsad va vazifalarning umumiy holdagi ko'rinishlariga ega bo'lishlari kerak.

Aditiv tizimlar biznes va axborot tashkilotlari, AT xodimlaridan biznesni, uni quvvatlovchi texnologiyalarni umumiy va bog'lovchi ko'rinishlarini ajratib olib bilish malakalarini, bu esa AT xodimidan biznes faoliyat haqida etarlicha bilimlarga ega bo'lishini talab qiladi. O'z navbatida biznes bo'linmalar ham ma'lum darajada ATizni texnik arxitekturasi haqidagi tushunchalarga ega bo'lishlari lozim. Bu esa biznes jarayonlarni loyihalashtirishda (o'zgartirish) va bu texnologiyalar tauminlashi mumkin bo'lgan quvvatlash va ^tuqlaridan foydalanishga samarali imkoniyat beradi.

7- tamoyil: biznes jarayonlar texnik arxitekturalarini aniqlash. Aditiv tizimlar texnik arxitekturalari butun korxonada (butun bank) doirasida biznes jarayonlar orqali aniqlanadi. Ilovalar arxitekturasiga talablar texnik infratuzilmalarni

aniqlab beradi. Butun korxonada (alohida bank tizimi) doirasidagi biznes jarayonlar haqidagi

bilimlarni shakllanishi va bu bilimlarni boshqarish muvaffaqiyatli natijalarga erishishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

8- tamoyil: Texnik infratuzilma biznes faoliyatning o'zgarishiga hamohang bo'lishi kerak.

Biznes jarayonlardagi tezkor o'zgarishlar ilovalarini ta'minlash mazkur vaqtdagi talablarga nisbatan keng imkoniyatlar beruvchi texnik infratuzilmalarni joriy qilish hisobiga amalga oshiriladi. Masalan taklif qilinayotgan ilova joriy yilda 1000 tranzaksiya/kunga ishlov berishi va uch yildan so'ng 5000 tranzaksiya/kunga ishlov berishi lozim bo'lsa, tizim imkoniyatlari 3 yildan so'ng ortirilishi yoki uni almashtirishga majbur bo'linishidan avval bir yo'la kamida 5000 tranzaksiya/kunni quvvatlovi ilovalar uchun investitsiyalar ajratish maqsadga muvofiq bo'ladi.

9- tamoyil: adaitiv tizimlarni joriy qilish barcha banklar tizimida, butun davlat hududida amalga oshirilishi lozim. Bu maqsad va masalalarni "tizimli ko'rinishini" talab qiladi. Alohida muassasaning masala yoki dasturlari umumdavlat dastur masalalaridan keskin farq qilishi tabiiy hol. Shuningdek, maxsus ilovalarni joriy qilish samarali tajribalari umumdavlat strategiyasini joriy qilish samarali tajribasi bilan murosqa qila olmasligi mumkin. Adaitiv tizimlar muvaffaqiyatga erishishi uchun barcha savollarni ko'rib chiqishda tor doirada chegaralanib qolmasdan, balki davlat miqyosida qarashni talab qiladi.

10- tamoyil: biznes faoliyatni rivojlanishiga ko'maklashuvchi axborotlar oxirgi foydalanuvchilarga tezlikda etkazilishi lozim.

Banklarning biznes maqsadlariga erishishning muvaffaqiyatlari bog'liq bo'lgan xodimlarni axborotlashtirilganlik maqsadlariga etishishi uchun axborotlar bilan ta'minlash uchun "so'rovlarga asosan" modelidan "oldindan havola qilish" modeli tomon rivojlanib borishi zarur. So'rovlarga asoslangan modelda qanday axborotlar zarur va uning so'rovlarini aniqlash javobgarligi xizmat ko'rsatuvchi xodimga ^klatiladi. "Oldindan havola qilish" modelida foydalanuvchini oxirgi

xodisalar bilan (elektron iochta yoki faks/mobil aloqasi yordamida) tizim avtomat tarzda oldindan habarlantiradi yoki tizim foydalanuvchini kerakli qo'shimcha axborotlar bilan tauminlaydi. Biznesni amalga oshirishni yanada samarali usullarini rivojlantirish va qo'llash zaruriyati yangi texnologiyalarni qo'llash ^tuqlarini aniqlab beradi.

11- tamoyil: texnik arxitektura butun korxonada doirasida kengayuvchanlikka molik bo'lishi lozim. Bu esa ATizni adaitivlikka erishishiga olib keladi.

"Kengaytirish" vazifalar va yangi texnologiyalarni tezkorlikda birlashtirilishini tauminlaydi.

"Masshtabliyk" ishlab chiqarishni ishlov berish quvvatini, tarmoq kommunikabelligini yoki maulumotlarni saqlash sohasi ish samaradorligini oshirish talablariga tezkor javob berish qobiliyatini ifodalaydi. Texnologiya tez suruatlarda olg'a siljib bormoqda va texnik arxitektura bu o'zgarishlarni tauminlashga imkoniyat berishi zarur. Agarda AT_{iz} axborotlarga kirishni tezlashtirishni tauminlasa, bu o'z navbatida xodimni mehnat unumdorligini oshiradi va bunday tizimga talablar ortib boradi. Bunda tizim o'sib borayotgan foydalanuvchilar talablarini tauminlashi uchun engil masshtablanuvchan bo'lishi kerak.

12- tamoyil: banklar adaitiv tizim kontseitsiyalaridan o'zlarining xususiy texnik arxitekturalarini loyihalashtirishlarida ham foydalanishlari lozim. Adaitiv tizim kontseitsiyalari sotib olinayotgan ilovalar uchun o'rirlidir. Sotib olingan ilovalar texnik arxitektura strategiyasiga ega bo'lmasa, maulum maunoda tashkiliy arxitekturani ifodalaydi. Natijada sotib olingan texnologiya yoki ilovalarni mavjudlarini quvvatlash uchun birlashtirilishi qiyin va tartibsiz bo'lib, biznes faoliyatidagi o'zgarishlarni tauminlashga qobiliyatsiz bo'lishi mumkin.

13- tamoyil: axborotlarni etkazib berish ishonchli tizimlarini joriy qilish yoki yaratish lozimdir. Ko'igina tashkilotlardagi avvaldan mavjud elektron maulumotlarga talablarni mislsiz ravishda o'sib borayotganligini kuzatish mumkin. Talab qilingan maulumotlarga tezkor kirish bu masala muvaffaqiyatini belgilab beruvchi asosiy omillardan biridir. Boshqa tashkilotlarda bo'lgani kabi banklar ham katta hajmdagi

maulumotlarga ega bo'ladilar. Ammo bu maulumotlardan odatda biznes faoliyatini amalga oshirish, oieratsiyalarni boshqarish va dastur samaradorligini baholash uchun kichik hajmdagi foydali axborotlar ajratib olinadi.

Bank axborot xavfsizligi (AX), muvofiqlashtirilgan tuzilishini shakllantirish ikki holat bilan olib boriladi:

Ideal. Bunda AX xizmati aniq funktsional vazifalari, shtat tarkibi, b[^]djet bilan tasdiqlangan va ko'rsatildgan doirada o'z faoliyatini yaqin kelajakka rejalashtirish imkoniyatga ega bo'lgan alohida bo'linma atrofida shakllantiriladi.

Real. Bunda mavjud AX bo'linmasi ishlab chiqarish faoliyati jarayonida iaydo bo'ladigan alohida yo'nalishlar bo'yicha ishlash variantidan, joriy va yaqin kelajak vaqtda bank butun faoliyatini qamrab oluvchi chuqur rivojlantirilgan mexanizm majmuasini qurish variantiga o'tish haqidagi qarorni qabul qiladi.

Ikkala holatda ham ish alohida strategik reja yo'nalishni belgilab olishni talab qilib, tezlikdagi qarorni talab qiluvchi masalalarni iaydo bo'lishi bilan murakkablashib boradi.

AXni to'liq tushunish uchun bank axborot resurslari himoyasi uchun mo'ljallangan texnik, tashkiliy, normativ va boshqa chora-tadbirlar to'ilamini aniqlab olishimiz zarur bo'ladi, ular:

- axborotlar konfidentsialligini tauminlash - bu maxsus vakolati bo'lgan shaxslargagina axborotlar bilan tanishish imkoniyatini beradi;

- axborotlar butunligini tauminlash - bu axborotlarni faqatgina vakolati bo'lgan subuektlarga o'zgartira olishini ifodalaydi;

- axborotlarga kirishni tauminlash - bu axborotlar zaruriy vaqt davomida ruxsat etilgan ishlar uchun zarur subuektlar ixtiyorida bo'lishi;

- axborotdan foydalanganlik javobgarligi tauminoti. Agar subuekt unga ruxsat etilgan axborotlardan oieratsiyalar doirasida foydalangan taqdirda ham, bu oieratsiyalar haqidagi maulumotlar mos ro'yxatga olish jurnallarida qayd qilinadi.

Agarda bank doirasida [^]ridik mavqega ega bo'lgan elektron hujjatlar ko'rinishidagi axborotlarni ayirboshlash mavjud bo'lsa, u holda AX vazifalariga qo'shimcha bandlar kiritiladi:

- axborotlardan tonmaslikni tauminlash. Bu elektron fayl ko'rinishdagi axborotlar manbaasi subuekt ekanligi, shu faylni mazkur subuektga tegishli ekanligini rad eta olmasligi.

Ko'rsatilgan masalalarni hal qilish uchun AXga quyidagi mexanizmni qo'llash tavsiya etiladi:

Identifikatsiya. Bu har bir subuektga o'zining unikal belgisiga ega bo'lishi lozimligini bildiradi.

Autentifikatsiya. Har bir subuekt axborotlar bilan ish boshlashdan oldin haqiqatan ham o'zini tavsiya etayotganligini tasdiqlashi lozimligini bildiradi.

Avtorizatsiya. Bauzi harakatlarni bajarish uchun uni vakolatli subuektni tasdiqlashi zarurligini ko'rsatadi.

Kirishni nazorat qilish. Turli subuektlar turli ko'rinishdagi axborotlarga turli darajada kirishi lozimligini bildiradi (masalan, faqat o'qish uchun, modifikatsiya qilish uchun, o'chirib tashlash uchun va boshqalar).

Audit. Vakolatga ega xizmat (odatda AX xizmati) doimiy ravishda subuektlarni axborotlar bilan ishlashini, kirish nazorati tizimining holati va boshqa ishlashlarini tahlil qilib boradi.

Havfsizlikni bunday mexanizmlarini uzluksiz davom ettirish mumkin.

Ko'rsatilgan mexanizmlarni ishga tushirish uchun AX quyidagi vositalarni qo'llashi mumkin:

Shifrlash. Axborotlar shunday holga keltiriladiki, uning mazmunini faqat zaruriy maulumotlarga (kalit) ega bo'lgan subuektlarga o'qiy olishlari mumkin bo'ladi.

O'xshatmalik. Buni subuektni mosligini (masalan, identifikatorga mosligini) tasdiqlash uchun faqat ungagina maulum bo'lgan belgilar ketma- ketligini bilishi va zarur bo'lganda ko'rsata olishi kerak.

Elektron imzo. Axborot habarlariga qo'shimcha ravishda shunday maulumotlar terilishiki, bir tomondan subuektni identifikatsiyasini aniqlab bersa, boshqa tomondan chiquvchi axborot xabarlariga imzo qo'yilgandan so'ng o'zgartirilish qilinmaganligini kafolatlaydi.

Monitoring. Auditni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan texnik tauminot va ega bo'lgan xuquqqa vakolatlangan xizmat, odatda AX xizmati.

Shunga o'xshash bir qator havfsizlik vositalar mavjud.

Shu kabi AX obuekti tushunchasiga ham aniqlik kiritish lozim. Aniq masalalarga bog'liq holda maulumotlar, aiiaratli yoki dasturiy (tizimli yoki amaliy) tauminotlar obuektini ifodalaydi.

Bank ishlab chiqarish jarayoni uchun muhimlik darajasiga qarab obuektlar klassifikatsiyalangan bo'lishi zarur.

1.3. Axborot xavfsizligini shakllantirish asosiy tamoyillari

AX arxitekturasi ishlash usullari, funktsionallashganligi, joylashishi, tashkil etuvchilari va boshqa shu kabi yo'nalishlarni hisobga olgan holda AX tizimi ishlab chiqishni o'z ichiga oladi. Tizim arxitekturasi AXga taalluqli mexanizm va obuektlar, vositalar, shuningdek biznes jarayonlar, bank texnologiyalari va bank axborot oqimlarini, shular jumlasida bank AX siyosatini ifodalab beradi.

AX o'z hayotiy tsikllariga ega bo'lgan jarayondan tashkil topgan bo'lib, uni quyidagi davrlarga bo'lib ko'rish mumkin:

- obuektni o'rganish jarayoni. Korxonalarda axborot oqimlari yoki texnologiyalar, biznes jarayonlarni o'zgarishi bilan bog'liq bo'lgan yangi himoya obuektlarini iaydo bo'lishida vujudga keladi. Bu bosqichda yangi kiritishlar yoki o'zgartirishlarni o'rganish jarayoni kechadi;

- rejalashtirish va risklarni baholash. Bngi tizim obuektlariga mumkin bo'lgan xavflar, g'arazli niyatlar modellari qurilishi tahlil qilinadi, u bilan bog'liq, ehtimolligi bo'lgan tavakkalchiliklarni yoritib berish va ular oqibatlarini yo'q qilish yoki kamaytirish chora tadbirlarini rejalashtirish olib boriladi;

- siyosatni ishlab chiqish. Obuektlar, uchun javobgarlikni taqsimlash ishlari, ularni klassifikatsiyalari, standartlarini shakllantirish va yangi obuektlarni avval mavjud obuektlar bilan hamkorligi olib boriladi;

■ tanishtirish. Bngi tizim subuektlarini tanishtirish va o'qitish, ular uchun uslubiy hujjatlarni (rahbarlik, qoida, instruktsiyalar) ishlab chiqish va javobgarlikni biriktirish ishlari olib boriladi;

■ joriy qilish. AX mos vosita va mexanizmlarini o'rnatish, malakalashtirish bo'limlari bo'yicha obuektlarni joylashtirish bajariladi;

■ AXni boshqarish. Administrator va foydalanuvchilarni ro'yxatga olish, identifikatsiya siyosatini kiritish, kirishni audit qilish ustuvorliklarini taqsimlash ishlari amalga oshiriladi;

■ nazorat. Obuekt va subuektlar darajalarida tizim faoliyatini doimiy tahlili olib boriladi. Bunda tavakkalchilik baholashlari, g'arazniyatlar modellari va boshqa ma'lumotlardan foydalaniladi.

■ AX siyosati. Siyosat tushunchasiga alohida e'tibor berish zarurdir. AXning hayotiy tsiklida siyosat uning markazida joylashgan bo'lsada, haqiqatda esa uni ishlab chiqish tizimni o'rganish bosqichidayoq amalga oshiriladi, uning shakllanishi esa oxirgi davrga erishilganda ham davom etadi. Sharoitlarni o'zgarishiga bog'liq holda (masalan, yangi texnik echimlarni iaydo bo'lish holatlarida) tahrir qilinib boriladi.

AX siyosatida quyidagilar yoritilgan bo'lishi kerak:

- AX qo'llanish sohasi, yauni siyosat rahbariy hujjat bo'lgan bank faoliyati sohasi;
- bank turli subuektlari orasida siyosatni bajarish bo'yicha funktsional majburiyatlar va funktsional javobgarliklarni biriktirilishi;
- korxonada AX faoliyat ^ritish asoslari tamoyili;
- bank faoliyati turli sohalarida siyosat qo'llanishi birligini tauminlovchi standartlar;
- korxonada siyosatni qo'llashni amalga oshiruvchi usullari.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng dastlabki yillardanoq bank tizimi faoliyatini samarali yo'lga qo'yish uchun jahon standartlarini joriy qilish yo'lidan bordi. Bu esa iul mablag'lari aylanmasi va to'lovlarni o'tishini samarali tauminladi.

Elektron to'lovlar 1993 yilda "O'zsanoatqurilishbanki"da bankning o'z bo'linmalari o'rtasida elektron hisob-kitoblar tizimi teletayi, keyin esa "Iskra" aloqa kanallari orqali telefon modemlari vositasida muvaffaqiyatli joriy qilindi. Bu loyihaning joriy qilinishi va natijalari elektron to'lovlarning hayotiy qobiliyatligini va to'lov tizimini takomillashtirish muammolari: ishlab chiqish, mos texnik vositalarni, dasturiy ta'minotlarni yaratish va sotib olish, aloqa va bank funksional bo'limlari mutaxassislarini tayyorlash, ularni kompaniyalarda ishlashga o'qitish kabi asosiy masalalarining echimlarini aniqlab berdi.

1994 yilda O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankida mamlakat bank tizimini kengaytirish bo'yicha Muvofiqlashtiruvchi Kengash tuzildi. Bu Kengashning asosiy vazifasi umumdavlat miqyosida elektron to'lovlar tizimini qurish, tijorat banklari axborot infratuzilmasini yaratish, bank tizimi axborot texnologiyalarini rivojlantirish strategik kontsepsiyalarini ishlab chiqishdan iborat bo'ldi. "Hisob-kitob Markazida" "asosiy ishlov berish" deb nomlangan maxsus dastur ishga tushirildi. Unga asosan har bir bo'linma balans shetlarida to'lovlarni aks ettirish va balansini olish ko'zda tutildi.

Bu dastur bo'yicha ishlash bank kuni tugashi bilan butun dunyo bo'yi amalga oshirilib, tongga yaqin bevosita hisob-kitoblar Markaziga yaqin joylashgan tijorat banklari balanslari qog'ozga chiqarilib borildi, tijorat banklarining uzoqda joylashgan tuman bo'linmalariga tongga yaqin modem aloqasi yordamida uzatildi. So'ngra, viloyatlardan kirib kelayotgan to'lov axboroti bitta faylga jamlanib, viloyat hisob-kitob markazlaridan Toshkent shahrida joylashgan MB hisob-kitoblar Bosh Markaziga uzatildi. Bu erda esa bu axborotlarga umumiy ishlov berish jarayonlari olib borildi. Unda viloyatlarga uzatish uchun mo'ljallangan to'lov axborotlari fayllarini shakllantirish ko'zda tutildi. Buni viloyatlardan kelayotgan fayllar asosida boshqa fayllar yaratildi, unda bu regionlarga joylashgan tijorat banki bo'linmalariga manzillashtirilgan axborotlar aks ettirildi.

Shu yo'l bilan bu bosqichdagi asosiy maqsadga erishildi - to'lov hujjatlarini faqat elektron yo'l bilan uzatish yo'lga qo'yilib iochta aloqasi xizmatidan foydalanishga chek qo'yildi. Elektron to'lovlarni takomillashtirish bo'yicha keyingi masala bu jarayonni tezlashtirishdan iborat bo'ldi. Ishlab chiqish guruhi va bu muammolar bilan

shug'ullanayotgan mutaxassislarni tinmay ishlashlari oqibatida tez orada to'lovlar O'zbekistonning bir nuqtasidan ikkinchi nuqtasiga 2-3 kun ichida etib boradigan bo'ldi. Iul vositalarini bunday qisqa fursatda o'tishini tezlashtirishga imkon beruvchi to'lov hujjatlarini uzatishni to'la elektron shakliga o'tilishi, 1994 yillarda maulum darajada katta ^tuqlarga erishilganligini ko'rsatadi.

Shuning bilan birga, bu "hujjatlarga markazlashgan holda ishlov berish"da bir qancha miqdordagi, shu jumladan tashkiliy va huquqiy xarakterdagi kamchiliklar ko'zga tashlandi. Tijorat banki o'z balansidan ularni Markaziy bank hisobida joylashib qolganligi uchun mo'ljaldagidek foydalana olmadi. O'z korresiondent hisoblaridagi holatni nazorat qila olmasligi tijorat banklari faoliyatida bir muncha noqulayliklarni yuzaga keltirdi.

Butun oieratsion kun davomida ishlagan banklar o'zining to'lov hujjatlarini hisob-kitob markaziga uzatadi. Ertasi kuni balans olganda esa korhisobdagi debet saludodaligi aniqlandi. Amalda esa iul vositalarini o'z "cho'ntagi"da bo'lgandan ko'ra ortiqroq to'lab ^borgan bo'lib chiqdi. Bu bosqichda mavjud bo'lgan avtomatlashtirilgan tizim, aniqrog'i hisob-kitob markazidagi hujjatlarga markazlashgan holda ishlov berishda bunday kutilmagan hollarni oldini olish ko'zda tutilmagan edi. Butun Resiublika bank tizimida bir turdagi tizim faoliyat ^rgizdi va oxiriga etkazilmagan ishlarni mavjudligi va aniqsizliklar mutaxassislarni to'g'rilashlar hamda qo'shimchalar kiritishga majbur qildi.

Ofis ichi bank jarayonlarini avtomatlashtirishga jiddiy eutibor berildi. Banklar va ularning boTinmalari komiu^ter texnologiyalari mutaxassislarning toiqirligi va tadbirkorligi, to'ilangan ish tajribalari, zamonaviy komiu^terlarning mavjudligi buxgalterlik hisobi, naqd iul aylanishi va kassa oieratsiyalari bo'limlari, kredit va iqtisodiy tahlil bo'limlari kabi bank turli lokal masalalarini avtomatlashtirishga imkon berdi. Ammo bularni hammasi tizimli va majmuali yondoshishni talab qiladi.

Shuni aytib o'tish joizki, aynan bank faoliyatini avtomatlashtirish misolida mustaqil davlatimizning iqtisodiyotining rivojlanishida xalq xo'jaligi turli tarmoqlarida komiu^ter texnologiyalaridan foydalanish istiqbolliligini va avtomatlashtirishning ahamiyati katta ekanligi o'z isbotini toidi.

Bank faoliyatidagi keyingi takomillashtirishlar bank tizimi axborot tuzilmasini tubdan qayta qurish lozimligini talab qildi. Tijorat banki kelajakda mustaqil tijorat strukturasi sifatida o'z balansiga mustaqil egalik qilishi va ishlab chiqarish oieratsiyalarini amalga oshirishi lozim bo'ladi. Aytib o'tilganlardan kelib chiqqan holda 1995 yil o'rtalarida komiu^terlashtirish bo'yicha muvofiqlashtiruvchi Kengash - hujjatlarga markazlashgan holda ishlov berish jarayonini rad qilib, tijorat banklariga balanslarni toishirish, ularda "Bank oieratsion kuni" (BOK) dasturiy majmuani mustaqil holda joriy qilish haqida qaror qabul qildi. Muvofiqlashtiruvchi Kengash qaroriga asosan kelgusida tijorat banklariga berish uchun ommaviy ravishda markazlashgan holda komiu^ter qurilmalarini sotib olish yo'lga qo'yildi. Kelajakda Umumdavlat Elektron To'lovlar tizimini qurish uchun telekommunikatsiya va aloqa vazirligidan aloqa kanallari ijaraga olindi. Tijorat banklari oldida dasturlar majmuasini ishlab chiqish, ularni quvvatlash va ishga tushirishni amalga oshiradigan kadrlarni tayyorlash muammosi iaydo bo'ldi. Banklar oldida o'z bo'linmalarida lokal hisoblash tarmoqlarini qurish, tarmoq oieratsion tizimlari ishlarida tushunadigan hamda tarmoqni boshqara oladigan malakali mutaxassislariga ega bo'lish va tayyorlash masalalari turar edi. Bir necha yillar ilgari tijorat banklarining ko'igina tuman bo'linmalariga hali komiu^terlar umuman etib bormagan, butun faoliyatni komiu^ter asosida qurishga o'tish uchun ko'igina banklar moliyaviy jihatdan qodir emas edilar.

Shu kabi muammolar hal qilingandan so'ng tijorat banklari ishlari quyidagi ko'rinishga kelishi lozim edi:

- bo'linmalarda lokal hisoblash tarmog'ini qurish;
- qandaydir tarmoq oieratsion tizimli fayl-server o'rnatish;
- "Bank oieratsion kuni" (BOK) dasturiy majmuasini ishga tushirishni ishlab chiqish va joriy qilish;
- oieratsion boTimlarning barcha mas'ul ijrochilariga ish joylarini yaratish va ularga to'lov hujjatlarini maulumotlar bazasiga kiritish malakasini o'rgatish;
- alohidalangan aloqa kanali orqali to'lov axborotlarini hududiy hisob- kitob marokazlariga uzatish va u erdan keluvchi to'lov hujjatlarini qabul qilish.

Bunday jarayon tijorat banklari faoliyatida ijobiy o'zgarishlarga olib keldi. Har kuni ertalab, BOK boshlanishidan oldin hisob-kitob markaziga bank korhisobining holati haqidagi axborotlar uzatildi, u erda esa hisob-kitob markazidagi qoldiq bilan taqqoslandi. Agarda qoldiqlar ustma-ust tushsa bankka shu kuni elektron to'lovlar tizimida ishlashga ruxsat beildi. Bunday holda javobgar ijrochilar mijozlardan to'lov toshiriqnomalarini qabul qilib, ularni maulumotlar bazasiga (MB) kiritadi. Serverda joylashgan MBda amalga oshirilgan oieratsiyalar aks ettirilib, korhisobdagi qoldiq kiritilgan summa miqdorida qisqaradi. Kiritilgan hujjatlar bir harakatda shakllantirilib, hisob-kitob markaziga uzatiladi, u erdan esa to'lovlar tayinlangan joyga uzatiladi. Bir vaqtning o'zida hisob-kitob Markazidan tijorat banki o'ziga manzillashtirilgan to'lov axborotini oladi. Hisob-kitob Markazidan navbatdagi reys qabul qilinishi bilan korhisobidagi qoldiq qabul qilingan summa miqdorida ko'iyadi. Bu esa, o'z navbatida bir kun davomida bitta yoki mijozlararo guruhi toshiriqlarini qabul qilishga imkon beradi.

^qorida yoritilgan tizim elektron to'lovlar ^rishi tezligini viloyat doirasida 2- 3 minut ichida va butun mamlakat miqyosida 10-15 minutda amalga oshirishga imkoniyat yaratdi. Banklararo elektron to'lovlar ^rishi ^qori tezligini oshirish imkoniyatini nafaqat aniq ishlab chiqilgan aiiarat-dasturiy tizim, balki resiublika Markaziy va tijorat banklari bilan hamkorlikdagi harakati oqibatida joriy qilingan irotokollar asosida ishlaydigan telekommunikatsiyalar tarmog'i bilan ham tauminlandi.

1996 yildagi O'zbekiston Resiublikasi moliyaviy institutlarini jahon moliyaviy hamjamiyatiga kirishi g'oyasi, shuningdek bank tizimi buxgalterlik hisobi tizimida muhim zaruriy o'zgarishlar qilinishi va bank hisob ishlarida Hisoblar Bngi Rejasiga (HBR) o'tish talabi yuzaga keldi.

Bu davr bank sohasida katta o'zgarishlar davri bo'lib, nafaqat rasmiy belgilari, balki hisob tamoyillarida ham o'zgarishlar amalga oshirildi, mohiyat jihatdan mamlakatimiz banklarida hisob-kitob qilishning yangi texnologiyalariga o'tildi. Bu vaqtlar banklar uchun jiddiy sinov davri bo'ldi. HBRga o'tish vaqti maulum darajada muhandis-ishlab chiquvchilarga ham taalluqli bo'ldi. Ishlab chiqish, tanlash, toiish, o'rnatish, ishga tushirish ishlarini bajarish, yaratilgan majmualar jarayonlarini boshqarish

malakalarini hodimlarga tanishtirish va o'qitish, aniq bank muassasasi masalalariga qurilmalar ishlashini bo'ysundirish nihoyatda zarur edi.

Banklarni komiu^terlashtirish bo'yicha Muvofiqlashtiruvchi Kengashining mavjud texnologiyalarini har tomonlama tahlilidan so'ng "Oracle" korioratsiyasi tomonidan ishlab chiqilgan Maulumotlar bazasini boshqarish taqsimlangan tizimi (MBBT) asosida MB BAT ishlab chiqish ishlarini olib borish haqida qaror qabul qilindi. Mamlakatimizdagi barcha banklarning hamkorligida moliyalashtirilishi oqibatida, tender asosida tanlash yo'li orqali mahalliy guruhlardan LTD "Fida- biznes" guruhi dasturiy tauminot ishlab chiqishga kirishdi.

Birinchi bosqichda mutahassislar guruhi Avtomatlashtirilgan Bank Texnologiyalari Tizimi (ABTT) dasturiy majmuasini tayyorladilar. Guruh vazifasiga elektron to'lov tizimini quvvatlash, bank oieratsion kuni olib borish kiritilib, mas'ul ijrochilar, kredit xodimlari, iul aylanmalari bo'limlari va kassa oieratsiyalari, tijorat banki ichki buxgalteriyasi avtomatlashtirilgan ish o'rinlari majmuasini ishlab chiqishdan iborat bo'ldi. Shuningdek, hamma hisoblar buxgalterlik hisobi HBR asosidagi jahon standartlari asosida olib borilishi lozim edi. Ishda jahon bank tizimi tajribasida mavjud bo'lgan tashkiliy va normativ hujjatlar chuqur tahlil qilinib, mamlakatimizda olib borilgan ABT yaratish va joriy qilish faoliyati natijalari kuzatib borildi.

Ulardan foydalanish tajribasi shuni ko'rsatadiki, banklarda bir-biridan farq qiluvchi funktsional imkoniyatlari va oieratsiyaviy qamrovlari chegaralangan.

Mutaxassislarni fikriga ko'ra mavjud BOKlarni asosiy kamchiligi real vaqt davomida buxgalterlik maulumotlarini butligi, nazorat qilish, yauni har bir bank oieratsiyalari olib borilgandan keyin har qanday vaqt mobaynida buxgalteriya balansi saqlanishiga kafolat yo'q edi. HBRga o'tish muammolarini echish va mamlakatimiz bank tizimini jahon iqtisodiy muhitiga birlashtirish uchun Resiublika Markaziy banki rahbariyati tomonidan jahon standartlariga javob bera oluvchi, elektron toTovlarni yo'lga qo'yish istiqbolli usullarini jalb qilish va joriy qilish yo'lida bir necha harakatlar qilindi. Avvalo buxgalterlik hisobi HBR tuzilishini aniqlab olish va ishlab chiqish lozim edi. Zamonaviy tajriba qoidalariga mos keluvchi eng oitimali deb jahon bank tizimida taniqli bo'lgan

Norvegiya LLP @@ firmasi tanlab olindi. 10 oy mobaynida bu jamoa auzolari mamlakatimizda bank ishini tashkil qilish muhim xususiyatlarini hisobga olgan holda HBR yaratish uchun izlanishlar olib bordilar va bir nechta variantlarni ishlab chiqdilar. Tasdiqlangan variant asosida LTD "Fido-biznes" mutaxassislari tijorat TBAAT ishlab chiqish va joriy qilishni amalga oshirishga kirishdilar hamda tez orada bu masalani muvaffaqiyatli echimini topdilar.

Bank tizimiga mazkur dasturiy mahsulotni joriy qilinishi Resiublika ABTdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirdi.

1996 yil boshida alohida banklar, 1997 yil mart oyidan boshlab esa 600dan oshiq bo'linma va shahobchalarga ega bo'lgan 30dan ortiq tijorat banklari - deyarli mamlakatimizning barcha bank tizimlari buxgalterlik hisobi HBR bo'yicha Oracle MMBT asosidagi yangi dastur asosida ishlash tartibiga o'tdilar.

Oracle MBBTning asosiy ustunligi xududiy taqsimlangan lokal MBni yagona markazlashgan baza sifatida qarashdan iborat edi. Misol sifatida tijorat- aksionerlik asosida faoliyat ritadigan "Iaxtabank"ning vazifalariga mamlakatimiz qishloq xo'jaligi obuektlariga, qisman iaxta majmuasiga xizmat ko'rsatish kiradi. Shu sababli xududiy taqsimlangan holda mamlakatimizning barcha xududiga tarqalgan 183 ta boTinmalariga ega. Shunday qilib, mamlakatimizning turli burchaklarida joylashgan bank boTinmalari o'z MBsiga ega bo'lib, bu MB "Iaxtabank"ning Bosh Markaziy idorasi joylashgan Toshkent shahrida ro'yxatdan o'tadi. Oracle MBBT vositasi tizimdagi maulumotlarni barchasiga yagona MB sifatida ishlov berishga imkon beradi. Bu esa bank resurslarini mamlakatimiz barcha qishloq xo'jaligi majmuasida ularning manfaatlarini eutiborga olib taqsimlash va qaytataqsimlash, bilan birga bank manfaatlarini hisobga olgan holda bank resurslarini boshqarish imkoniyatlarini beradi. Keyinchalik BTAT dasturiy majmuasi o'z funksional imkoniyatlari jihatdan bir muncha ustun bo'lgan TBAATga almashtirildi. Uni ishlab chiqishda LTD "Fido-biznes" xodimlari faol qatnashdilar. TBAAT dasturiy majmuasiga bankning barcha asosiy oieratsiyalari - bank ichki buxgalteriyasidan tortib, banklararo elektron to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatlarigacha kiritildi. Hozirgi kunda TBAAT majmuasi berilgan kredit foizlarini hisoblash, hamma shakl va

hisobotlarni yaratish, kredit berish va ularni kuydirish, soliqlarni to'lash va to'lov kartochkalarini kiritish kabi jarayonlarni barchasini amalga oshirish qobiliyatiga ega.

1.4. O'zbekistonda bank faoliyatini avtomatlashtirishning hozirgi holati

Dastlabki bosqichlarda mamlakatimizda bank texnologiyalarini rivojlantirish juda murakkab sharoitlarda olib borildi. Rivojlantirishda avvalgi markazlashtirilgan tizimda to'rilangan tajribalar asos bo'lib xizmat qilsada bozor iqtisodi sharoitida tijorat kredit muassasalari faoliyatini tashkil qilish tajribasiga ega bo'lgan mutaxassislar deyarli yo'q edi.

Mamlakatimiz bank sohasini rivojlantirilishi bank axborot tizimlari va texnik tauminotini takomillashuviga ahamiyatli ta'sir qildi. Bankning kattaligi, uning moliyaviy ahvoli axborot texnologiyalarining iortfeli hajmini kattalashishiga etarli darajada o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Dastlabki bosqichda bank AT oieratsion faoliyatni avtomatlashtirish asosiga qurilgan edi. "Bank oieratsion kuni" deb nomlangan axborotlashtirilgan majmuaning asosini buxgalterlik ishlari tashkil qilar edi.

Bank tizimlarini takomillashtirish keyingi yillarda ahamiyatli ravishda intensivlashib ketdi. 1996-1997 yillarda bu jarayonga banklar HBRni kiritilishi katalizator bo'lib xizmat qildi. Ammo, bank buxgalteriyasi qanchalik muhim bo'lishiga qaramay BAT kabi global tushunchaning bir tarkibiy qisminigina tashkil qiladi. Shunga qaramay aynan HBRni kiritilishi Markaziy bank harakati yo'nalishida va ATlarni rivojlantirish bo'yicha tijorat banklari asosiy sonini aniqlashda infratuzilma xususiyatidagi qator omillarni ^zaga kelishini aniqlab berdi. Bu omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

-Resiublika Markaziy banki tomonidan milliy val^ta hisob-kitoblarini amalga oshirish uchun resiublika ichki elektron to'lovlar tizimini yaratish va joriy qilish;

-tijorat banklari (TB) oieratsion faoliyatini turli usullar bilan avtomatlashtirilgan tizimlarini unifikatsiya qilishlarga urinish:

-Oracle maulumotlar bazasini boshqarish relyatsion (jadvalli yo'naltirilgan) tizimi asosida oieratsion faoliyati avtomatlashtirilgan tizimini yaratish uchun bazaviy ilatforma tanlovi;

-dasturiy majmuani ishlab chiqishda mahalliy ishlab chiquvchilarga tayanish ("Fido-biznes");

-TBAAT dasturiy majmuani joriy qilish.

1.5. Avtomatlashtirilgan bank tizimlarini klassifikatsiyalash

1. Jahon ABT standartlaridan kelib chiqqan holda mamlakat tijorat banklarida quyidagi AT^lari qo'llanib kelinadi:

SVIFT (S.W.I.F.T), Telerent (TELERENT) VA Reyter (REYTER) - Xalqaro to'lov va ATizlari - Resiublikaning O'zR TIA Milliy banki, Asaka bank, O'zsanoatqurilish banki va bir nechta qo'shma banklar singari etakchi banklarda foydalaniladi. O'zuyjoyjamg'arma banki, O'zmevasabzavot bank va Iiak Yo'li singari faqat SVIFTdan foydalanadilar.

2. Ilastik kartochkalar va VIZA yo'l cheklaridan foydalanuvchi turli xil mijozlar uchun Xalqaro to'lovlar elektron tizimi: Amerikan Eksiress - O'zR TIA Milliy banki tomonidan, VIVAI O'zDEU banki va - Amro bank tomonidan taqdim etiladi.

3. Ilastik kartochkalar qo'llagan holda turli mijozlar uchun lokal to'lovlar elektron tizimi - O'zR TIA Milliy banki, Xalq banki va Asaka banki, bir qancha banklar joriy qilish bosqichida.

4. Hazina tizimi - aktiv va iassivlarni boshqarish (AIB) tizimi, tashqi va ichki iozitsiyalarni, foizli sezgirlikni boshqarish - avtonom dasturlar darajasida alohida banklarga fragmentli taqdim etildi.

5. Kredit tahlilining avtomatlashtirilgan tizimi - Milliy bank va Asaka bank.

6. Amaliy jihatdan hamma banklarda menendjer axborot tizimlari (MAT) taqdim etildi.

7. Koriorativ aloqa tizimi - elektron to'lovlar uchun Markaziy bank Resiublika aloqa tizimi; bir nechta banklar koriorativ aloqa tizimi; bir bank doirasidagi bo'linmalar

aloqasini tauminlash uchun ichki va xalqaro to'lov va AT_{iz}lar aloqasi uchun tashqi qo'llanish (Markaziy bank, Milliy bank, Asaka bank, O'zsanoatqurilish banki va boshqalar).

Biroq, mamlakatimizda bozor munosabatlarining nihoyatda tez suruatlarda rivojlanib borayotganligi, moliya bozorida mustahkam o'rin tutish uchun banklar o'rtasidagi raqobatning chuqurlashib borayotganligi, shuningdek jahon moliya bozoriga chiqish tijorat banklaridan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda har tomonlama asoslanganlikni, bank holatini har tomonlama tahlil ishlarini olib borishni (ayniqsa ko'i shohobchali bo'lsa), mahsulotlar va oieratsiyalar tavakkalchiliklarini baholash va yo'nalishlarini bashorat qilishlarini talab qiladi.

Axborotlarni saqlash va foydalanish muammolari nihoyatda murakkablashib bormoqda, boshqaruv qarorlarini qabul qilishning ^qori baholanishi esa axborotlar qiymat jihatdan bankning boshqa turdagi aktivlariga tenglashtirib qo'ymoqda - endi "iullar seyfyda emas balki maulumotlar bazasida" saqlanadi.

^qoridagi tahlillardan ko'rinib turibdiki, banklarda to'laqonli axborotlarni boshqarish tizimlari rivojlanib bormoqda, natijada esa qaror qabul qilishni quvvatlashning amaliy tizimi ham takomillashib bormoqda.

Banklarda ATni rivojlantirishda bank oldida turgan muammolarga erishish yo'llari va maqsadalarida, shuningdek bankdagi aktivlarni boshqarish amaliyotida qabul qilinganlarga mos holda AT bo'yicha qaror qabul qilishlar, ularni boshqarish va nazorati jarayonlarini standartlashtirishda foydalanuvchilar va ishlab chiquvchilarda to'la hamfikirlikka erishish muhim muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Ishlab chiqiladigan dasturlar hamma uchun tushunarli va ishlashga qulay bo'lgan holda taqdim etilishi kerak. Tasdiqlanadigan dasturlar tushunish va qabul qilish, ularning maqsadga muvofiqligi hamda samaradorligini baholash darajasida bo'lishi kerak. Shuningdek baholash standart mezonlari, qo'yilgan masaladan kelib chiqqan holda ATni baholash tizimi ishlab chiqilgan va qabul qilingan bo'lishi lozim:

-bank majburiy talablari darajasini bajarilishini tauminlovchi, biznes jarayonlarni minimal texnik darajasi tauminoti minimal darajasini qoniqarli tauminlash;

-moliya bazorida raqobatbardosh bo'lish uchun bank o'ziga aniqlaydigan o'rta daraja;

-siljirilgan daraja.

Tijorat banki avtomatlashtirilgan axborot tizimi (TBAAT) dasturiy majmuasi TB faoliyatida zarur hisobotlarni berish va bank mijozlariga xizmat ko'rsatishda TB buxgalterlik-hisob faoliyatini avtomatlashtirilgan tizimidir. Tizim Oracle MBBT instrumental vositalari bazasida ishlab chiqilgan va mijoz-server texnologiyasida qurilgan.

TBAAT o'z yadrosiga ega bo'lib, yangi amaliy quyi tizimlar ishlab chiqish yo'li bilan uning funktsional imkoniyatlarini o'sib borishiga imkoniyat beruvchi "ochiq arxitekturali" tizimdir.

TBAATni avvalgi foydalanilgan tizimlardan ajralib turuvchi xususiyatlari quyidagilardir:

-tizim kengaytirilgan funktsional imkoniyatlari, yangi quyi tizimlarni birlashtirishni soddaligi va alohida quyitizimlar mustaqil ishlashini etarlicha yuqori darajada ta'minlovchi tizim yadrosini mavjudligi;

-tizimning rad qilishlarga bardoshlilik va ishonchlilik darajasining yuqoriligi;

-ma'lumotlar bazasini butunligini ta'minlanishi va bank o'peratsiyalarini bajarilishi korrektiligini ko'ri darajali nazorati;

-olib borilayotgan bank o'peratsiyalarini arxivlash va bayonnomalashtirilishi; -O'zR MB elektron to'lovlar tizimi bilan aloqa va elektron to'lovlar tizimi funktsiyalarini avtomatlashtirilishi;

-yangi funktsional quyi tizimlarning ulanishi sodda va etarlicha egiluvchan imkoniyatlarini ta'minlovchi, umumtizim mexanizmlarini ishlab chiqilganligi;

-hujjatlarni o'tishi va ishlov berish sxemasini sozlash hamda ishlab chiqish mexanizmining mavjudligi;

-hujjatlarga ishlov berish hamma ijalalarini irotokollashtirish yo'li bilan hujjatlarga ishlov berish marshrutlari va texnologiyalarini saqlash kuchli mexanizmlaridan foydalanilganligi;

-arxiv va ma'lumotlar bazasiga so'rovlar tizimida reaksiya vaqtini qisqartirish imkonini beruvchi, o'zaro va o'zaro bo'lmagan ma'lumotlarni alohida imkoniyati kiritish (ya'ni, bank faoliyati ma'lumotlarini arxivlash tamoyilli echimlari ishlab chiqilgan);

-mijoz-server texnologiyalaridan foydalanish uchun Oracle MBBT mexanizmlaridan foydalanish;

- ma'lumotlarni arxivlash vaqtini va disk sig'imiga bo'lgan talablarni kamaytirish, ma'lumotlarga ishlov berish ratsionalizatsiyalari va tezligini kattalashtirish uchun Oracle MBBT o'zlashtirilgan imkoniyatlaridan keng foydalanish.

TBAATda quyidagi funktsional imkoniyatlar foydalaniladi: -TBAAT MBga tijorat banki axborot bazasini konvertatsiya qilish korrekt mexanizmlari ko'zda tutilgan;

-TB MBdan ma'lumotlar bilan ta'minlanmagan bazasi bir qat'iy tizimlarni faoliyati uchun, o'zlashtirilgan ma'lumotlarni kiritish va ularni nazorati uchun ekran shakli ishlab chiqilgan;

-MBda mavjud normativ-ma'lumotnomali axborotlari tuzilishiga mos ravishda ma'lumotnomalar ^ritish tuzilishi ishlab chiqilganligi natijasida IB tomonidan TBga ^borilayotgan axborotlarni qabul qilishda ro'yxatga olish, nazorat va bayonnomalashtirish jarayonlari amalga oshadi;

-MBdan kelayotgan, bosh va yordamchi kitoblar hisobi, elektron hisob-kitob hujjatlari va boshqa MB ishchi jadvalari aylanmalari, MB normativ jadvalarini qo'lda bevosita tahrir qilish va mumkin bo'lmagan kirishlardan axborotlarni himoya qilish talablari hisobga olingan;

-bank har bir bo'linmasi o'nlab TB shahobchalari faoliyatini o'zlashtirgan holda TB bo'linmalari umumlashgan balanslarini shakllantirish ta'minlangan;

-TBlar barcha bo'limlari umumlashgan MBni bitta MBda olish imkoniyatlari ko'rsatilgan. Bunda 100000 ^ridik shaxs va 200000gacha jismoniy shaxslarga xizmat ko'rsatuvchi TBlar uchun umumlashgan bazadan TB hisobotlarini olish uchun tezkor ko'rsatkichlar olish aniqlab berilgan.

TBAAT dasturiy majmuasini tashkil etuvchi avtomatlashtirilgan ish o'rinlari (AIO) va quyi tizimlari tarkibi:

1. Bosh buxgalter AIJ;
2. Katta buxgalter AIJ;
3. Mas'ul ijrochi AIJ;
4. O'zR yagona to'lov tizimida banklararo elektron to'lovlari;
5. O'zR MBdan tarqatilayotgan unifikatsiyali siravochniklarni qabul qilish quyi tizimi;
6. MB administratori;
7. Kredit bo'limi boshlig'i;
8. Hisobotlar;
9. Kredit bo'yicha nozir;
10. Kassa-oieratsiya xizmati;
- 11.2- kartoteka;
12. Kassa, kartoteka va kreditlar bo'yicha hisobot;
13. Elektron balans;
14. Bank xizmatlarida mijozlar bilan shartnomalar ^ritish;
15. Kommunal xizmatlar;
16. Iul muomalasi:
 - a) Inkassatsiya
 - b) Kassa bu^rtmalari hisobi
17. Jamg'arma deioztlari;
18. "Jismoniy shaxslar deioztlariga xizmat ko'rsatish bo'linmasi va TB uzoqdagi shohobchalari bilan maulumotlar almashish" quyi tizimi;
19. Bank mijozlari mehnat maoshi fondini hisobi va tahlili;
20. "TB uzoqdagi shohobchalari bilan maulumotlar almashish va kommunal xizmatlar hisobi xizmati boTinmalari" quyi tizimlari;
21. " TB uzoqdagi shohobchalari bilan maulumotlar almashish va boshqa oieratsiyalar boTinmasi" quyi tizimi;

22. Qimmatbaho qog'ozlar;

23. Ichki buxgalteriya: "Kadrlarni boshqarish" quyi tizimi; "Mehnat va oylik" quyi tizimi; "Asosiy vositalar va nomaterial aktivlar" quyi tizimi. Apparat-dasturiy majmuaga tavsiya etiladigan talablar: Lokal tarmoq:

- Ethernet 100 Mbit/s, Ethernet 10 Mbit/s, ATM, FDDI. MB serveri;
- 64 Mbaytdan kam bo'lmagan operativ xotira qurilmasi (OHQ) (ilatformaga bog'liq bo'lmagan holda)
- qattiq disklar: SCSI-2 interfeysli 10 Gb hajmli kamida 2ta disk;
- Intel - ilatforma uchun Pentium Pro-200 dan kam bo'lmagan irotsessorlar;
- Boshqa turdagi (Power PC, SPARS, ALPHA, MIPS, PA - RISC)lar uchun RISC;
- Unix (IBM AIX, Sun Solaris.SCO Unix, HP-UX.SINIX, Unix WARE);
- Microsoft Windows NT server 4.0
- Novell Net Ware 4,xx Ishchi stantsiyalar:
- 16 Mbaytdan kam bo'lmagan OHQ;
- 10 Gbaytdan kam bo'lmagan qattiq disk;
- Pentium IIdan kam bo'lmagan irotsessorlar;
- SVGA 1 Mb VRAM videodaiteri;
- kamida MS Windows - 95 oieratsion tizimi.

1.6. «Mijoz-bank» elektron hisob-kitob tizimi

Bu tizim mijoz bilan bank o'rtasidagi hujjatlar aylanishini avtomatlashtirish va bank tizimiga kirishga ruxsati bo'lgan uzoqdagi AIJ yaratish yordamida mijozlarga bank xizmatlarini bevosita idora-yashash joylariga taqdim etishga mo'ljallangan.

Mijoz va bank o'zaro hamkorligini avtomatlashtirish iul vositalarini boshqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi va har ikki tomonga ham bir muncha muvaffaqiyatlarga erishishiga imkon beradi:

- mijoz bevosita har kuni bankka kelishni tark etib, o'z vaqti va vositalarini tejab, ishlov berish jarayonlarini avtomatlashtirilishi natijasida buxgalterning mehnat ishlab chiqarishini o'sishiga olib keladi. Mijoz avtomat tarzda o'zining hisob raqamini boshqarib

turish (to'lov toshiriqnomalarini mustaqil kiritish orqali) va uni holatini kuzatib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

- bank o'z mijozlariga taqdim etadigan xizmatlarida turli ma'lumotnoma axborotlariga tezkor kirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Faks yoki telefonga nisbatan hisob varaqlari to'g'risidagi axborotlarni ishonchli himoyasini tauminlaydi. Hududiy joylashganligiga eutibor bermagan holda bankni tanlash imkoniyatini tauminlaydi;

- banklar masofadan iullarni boshqarish yangi imkoniyat va xizmatlariga o'tish evaziga yangi mijozlarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi;

- mijoz hujjatlarini qabul qilish va ishlov berish vaqtini iqtisod qilish hamda qog'ozsiz ishlab chiqarishga o'tish hisobiga oieratsionistlarni mehnat ishlab chiqarish samaradorligi ortadi;

- to'lov hujjatlarini shakllantirishda bank xodimlari javobgarligini soqit qiladi;

- bank bilan teskari aloqaning mavjudligi. Real vaqt tartibida Mijoz iochtasiga manzillashtirilgan hujjatlari bilan birga, to'lov hujjatlari va hisob raqamidagi qoldiqlar haqidagi axborotlarni olish imkonini beradi.

Hisobdagi qoldiqlar, kiruvchi va chiquvchi hujjatlar bazalarini ^ritilishi mijozga foydalanayotgan har qanday buxgalter dasturiga bog'lanish imkonini beradi. Bunday quyi tizimga mijoz sifatida bank xizmat ko'rsatayotgan jismoniy va ^ridik shaxslarni kiritish mumkin.

Maulumotlar funktsiyalarini kengaytirilishi bankning quyidagi boTinmalari bilan uzoqdan turib hamkorlik qilishni ifodalaydi:

- a) bank oieratsionisti;
- b) bank boshqa bo'limlari bilan;
- v) boshqa tashkilotlar bilan.

xetdagi tashkilotlar bilan bankni hamkorligi funktsiyasi bank axborotlariga chetki tashkilotlarning kirishi imkoniyatini bank tomonidan ta'minlanishini ifodalaydi. Tizim mijoz va bank o'rtasida faylli maulumotlar ayirboshlash asosida faoliyat ^rgizadi (OFF LINE tartibida). Bank tomonidan iochta yashiklari tashkil qilinadi. Bank iochta uzellarini

tashkil qilish uchun bank tomonidan tanlangan va o'rnatilgan ixtiyoriy dasturiy vositalar bo'lishi mumkin. Masalan, Telex, Ricom yoki Windows NT OTning har qanday standart vositalari bo'lishi mumkin. Banklarda iochta uzellarini tashkil qilish uchun o'zlarining dasturiy vositalari bo'lmasa, tauminotchi tomonidan Ricom majmuasi o'rnatiladi. Fayl ayirboshlash alohidalangan yoki oddiy telefon tarmog'ida amalga oshiriladi. Mijozning bank serveriga uzoqdan kirishini tauminlovchi vosita bank tomonidan tanlangan va o'rnatilgan ixtiyoriy dasturiy vosita, masalan, Windows 95 standart dasturiy tauminoti, unda bank bilan ulanuvchi telefon raqamlari ko'rsatilgan, .bo'lish mumkin.

Mijozning uzoqdan turib bank serveriga kirishi uchun dasturiy vositalar mavjud bo'lmagan taqdirda Qmodem kommunikatsiya majmuasi o'rnatiladi.

Har bir mijoz uchun tarmoq identifikatori (nomi) kommunikatsiya serveridagi iochta yashigiga uzoqdan kirishi uchun iarol, bank kommunikatsiya serveri bilan hamkorligi limitlangan vaqti ajratiladi. TB kommunikatsiya serveri bilan mijoz komiu^terining ro'yxatga olingan bog'lanish vaqtida mijoz iochta yashigidan fayllarni tanlaydi va joylashtiradi.

Mijoz tomonidan uzatiladigan va olinadigan fayllar elektron raqamli imzosi va shifrlashtirish vositalarini tanlov, shuningdek «shifrlash va deshifrlash» kalitlar generatsiyasi bank tomonidan mustaqil holda tanlanadi va himoya qilish sohasida bankning umumiy strategiyalaridan biri hisoblanadi.

Mijoz iochta yashigiga kirish kommunikatsiyasi uchun xizmat qiluvchi OT yoki dasturlar darajasida TB tizimi administratori tomonidan aniqlanadi.

Tizimda aylanib ^rgan fayllar turini identifikatsiya qilish fayllar «niqobi» va «nomi» bo'yicha oldindan aniqlangan kelishuvlar asosida amalga oshiriladi. Fayllardagi yozuvlar formati ham oldindan aniqlanadi va faqat mijoz va bank tomonidan tushunarli bo'ladi.

Elektron to'lov hujjatlarining ko'rsatkichlarini "Mijoz-Bank" tizimida kelishilgan formatda kiritilishini nazorati mijozning dasturiy qismida, shuningdek bank bazasiga kiritishda amalga oshiriladi. Mijozning barcha so'rovlariga avtomat tarzda ishlov beriladi.

"Mijoz-Bank" tizimi bankning xususiy mulki hisoblanadi. Tizim foydalanuvchilari tizimda ishlash texnik talablariga javob bera oladigan texnik vositalarga ega bo'lgan ixtiyoriy mijoz bo'lishi mumkin. Tizim foydalanuvchilari va qatnashchilarining huquq va majburiyatlari bank hamda mijozlar o'rtasida ikki tomonlama tuzilgan shartnomalar asosida boshqarib turiladi.

Mijoz elektron iul hujjatlarini shakllantirish, shifrlashtirish va aloqa kanali yordamida bankka uzatish jarayonlarini to'g'riligiga javobgar bo'ladi.

Mijozga har oyda bir marta o'tgan davr uchun "Mijoz-Bank" tizimi bo'yicha iul-hisob-kitob hujjatlarining bir nushasini bankka taqdim etib turishi majburiyati qo'yiladi. Bank buxgalteri taqdim etilgan birinchi nusxalarni bank elektron hujjatlari bilan taqqoslab, elektron hujjatlarga imzo hamda bank shtamilarini qo'yadi va ularni mijozga qaytarib beradi. Iul-hisob hujjatlarining birinchi nusxalari bank kuni hujjatlariga tirkab qo'yiladi. Bank tomonidan mijoz huquqlari (ish modeli) aniqlab beriladi.

"Mijoz-Bank" majmuasini tarkibi ikki quyi tizimdan tashkil toigan bo'ladi:

I. Mijoz so'rov va hujjatlari bazasini yaratish va ^ritish quyi tizimi. Bu quyi tizimning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- mumkin bo'lgan oieratsiyalar ro'yxati va rekvizitlarini to'ldirish qoidalariga mos holda to'lov hujjatlarini kiritish;
- so'rovlarni shakllantirish qoidalariga mos holda so'rovlarni kiritish;
- TBda kiritilgan va olingan hujjatlar bazasini ^ritish;
- Mijoz hisob-raqami holati bazasini ^ritish;
- "Mijoz-Bank" quyi tizimi boshqa mijozlariga va TBga ^boriladigan habarlarni shakllantirish (mijoz reklama varaqalari va boshqalar);
- bank bilan ish boshlash tartibini tanlash imkoniyati:
 - a) o'tgan kun natijalariga ko'ra mijoz hisob raqami holatini jo'natish va taqqoslash, hisobdagi qoldiq qoniqarli bo'lgan holdan keyin bankdan hamkorlikni boshlash uchun ruxsat olish;

b) mijoz hisob raqamidagi qoldiqlarni tekshirmay turib bank bilan hamkorlikni boshlash, taqqoslash va moslikka keltirish mijoz tomonidan bankdan ^borilgan natijaviy faylni olgandan so'ng amalga oshiriladi;

- kiruvchi va chiquvchi axborotlarni shifrlash va deshifrlashni amalga oshirish (strategiya bank tomonidan aniqlanadi);

- bankdan ^borilgan va mijozga kelib tushgan hujjatlarni qabul qilish, ularga ishlov berish;

- ixtiyoriy vaqt davrida mijoz, mijoz hisob raqami va boshqa rekvizitlari haqidagi hisobot axborotlarni bankdan olish;

- bank tomonidan ^borilgan mijoz qismi uchun zarur bo'lgan siravochniklarni avtomatlashtirilgan yangilanishi;

- qabul qilingan va jo'natilgan reyslarni hammasini shifrlangan ko'rinishdagi arxivlarini ^ritish;

- tizimdan foydalanuvchi harakatlari va mijoz qismi ishlari xronologik bayonnomalarini ^ritish.

Bank bilan hamkorlik qilish modelini tanlash imkoniyati: a) bazaviy kiritish, mijoz tomonidan hujjatlarni va so'rovlarni olishni jo'natish (saludo-aylanma vedomostulari bo'yicha hisob raqami hisobotlaridan, elektron to'lov hujjatlaridan ko'chirma).

b) bazaviy-kengaytirilgan tasdiqlarni olish, boshqa mijozlardan hujjatlarni olish, mijoz hisob raqamidagi qoldiqlarni o'zgartiruvchi hujjatlarni olish, hisob raqami qoldiqlari bazasini dinamik holda ^ritish.

Mijoz qismini joriy qilish shartlari:

- kamida 16 Mbli OHQga ega bo'lgan PentiumXX kompyuterlari;

- bitta qo'shma Hayes modemi;

- Windows - 95 va undan ^qori OTlar.

II. Mijozdan kelayotgan axborotlarga bankda ishlov berish quyitizimi vazifalari:

- mijozlarni ro'yxatga olish;

- mijozning bank bilan hamkorligi uchun aniqlangan mijoz hisob raqamlarini ro'yxatga olish, hisob raqamlari mijozning bankdagi ochilgan hisob raqamlari to'lamidan

yoki mijozning kirishga ruxsati bo'lgan hisob raqamlari to'lamidan (mijoz-uzoqdagi bank xodimi tiidagi mijozlar uchun) tanlab olinadi;

- ro'yxatga olingan mijozlarga avtomat holda iochta yashiklari ochish;
- ro'yxatga olish tartibida mijozlardagi habar va so'rovlar, hujjatlarga ishlov

berish avtomatlashgan tartibida ishlash;

- mijozlardan olingan fayllarga avtomatik ishlov berish va bankdan mijozlarga jo'natish uchun fayllarni shakllantirish vaqt intervali oralig'ida belgilanadi;

- mijoz faylidagi to'lov hujjatlarini TBAAT BOK bazasiga eksport qilish;
- TBAAT BOK bazasidan mijoz iochta yashigiga to'lov hujjatlarini imiort

qilish;

- mijoz so'rovlarini qabul qilish va ishlov berish;
- mijoz qismi ishlari uchun zarur bo'lgan umumiy siravochniklarni ^ritish va

mijozga yangilangan siravochniklarni jo'natish;

- mijozdan qabul qilingan reyslarni va jo'natilgan seanslarning shifrlangan arxivini ^ritish;

- tizim faoliyati va tizim foydalanuvchisi harakatlari bayonnomalarini ^ritish;

- mijozga bank bilan hamkorlik modelini tanlash imkoniyatini taqdim

etish:

- a) bazaviy model
- b) kengaytirilgan model.

Tijorat bankiga qo'llash shartlari.

Kommunikatsiya serveriga bo'lgan minimal talablar:

- Pentium 4, 32 Mb OHQ;
- bitta qo'shma Hayes modemi (kommunikatsiya serveriga ulanuvchi modemlar

miqdori bir vaqtda bog'lanuvchi mijozlar sonini aniqlab beradi);

- Oracle MBBT asosida TBAAT avtomatlashtirilgan bank tizimi;
- DEVELOPER 2000 amaliy dasturiy tauminoti.

Tizimni rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

- yangi turdagi hujjatlar va ularga ishlov berish yo'larini yaratish imkoniyati;

-interfeys uchun faqat rus tilida emas, balki mahalliy tilda bo'lgan holda foydalanish imkoniyati;

-Internet orqali ishlash imkoniyati.

Tayanch so'z va iboralar:

Xizmatlar taqdim etish, bozorda keng ishtirok etish, bankning masshtablanganlik darajasi, bankni boshqarish darajasi, bank axborotlashtirish qo'mitasi, axborot texnologiyalari arxitekturasi, axborot arxitekturasi, axborot texnologiyalari portfeli, axborot portfeli, axborot portfeli komponentlari, bo'limlarir, infratuzilma, joriy va rejalashtirilayotgan xarajatlar, bank axborot tizimi arxitekturasi, ochiq tizimlar, arxitektura komponentlari, tamoyillari axborot xavfsizligi, identifikatsiya, autentifikatsiya, avtorizatsiya, audit, elektron imzo, shifrlash, AX siyosati, bank ichki jarayonlarini avtomatlashtirish, avtomatlashtirilgan bank tizimi klassifikatsiyalari, avtomatlashtirilgan ish joylari, «mijoz-bank», quyi tizimlar.

Mavzuni mustahkamlash va nazorat uchun savollar:

1. Jamiyat taraqqiyotida kompyuterlarni yaratilishi qanday o'rin tutadi?
Bankning samarali faoliyatini taminlovchi asosiy omillar nimalardan iborat?
3. Bank faoliyatida axborot texnologiyalariga qanday omil sifatida qaraladi?
4. Bank tizimi axborot arxitekturasi asosiy komponentlari va vazifalarini sanab bering.
5. Axborot portfeli qanday bo'limlardan tashkil topadi? Ularni izohlab bering.
6. Bank tizimida foydalanilayotgan axborot texnologiyalari holatini aniqlashda qanday muammolarga e'tibor qaratish zarur?
7. Axborot texnologiyalariga joriy va rejalashtirilayotgan xarajatlarni tasniflab bering.
8. Inqirozli axborot tizimlarini to'xtab qolishi nimalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi va unda qanday axborotlar talab qilinadi?
9. Bank axborot tizimlarining asosiy maqsadlari va vazifalarini sanab bering.

10. Bankning ochiq tizimli arxitekturasini tariflab, uning vazifalarini yoritib bering.

II. Bank axborot tizimi texnik arxitekturasini komponentlari haqida gapiroib bering.

12. Kontseptual arxitekturaning asosiy tamoyillarini izohlab bering.

13. Bank axborot xavfsizligini yoritib bering. Unga qanday mexanizmlarni qo'llash tavsiya qilinadi?

14. Axborotlar xavfsizligining hayotiy tsikli qanday davrlardan tashkil topadi?

15. Avtomatlashtirilgan bank tizimlarini klassifikatsiyalab bering.

16. TBAATni ajralib turuvchi xususiyatlarini izohlab bering.

17. TBAATda qanday funktsional imkoniyatlar mavjud?

18. Apparat-dasturiy majmuaga tavsiya etiladigan talablarni shakllantirib bering.

19. «Mijoz-bank» tizimi mohiyatini ochib bering.

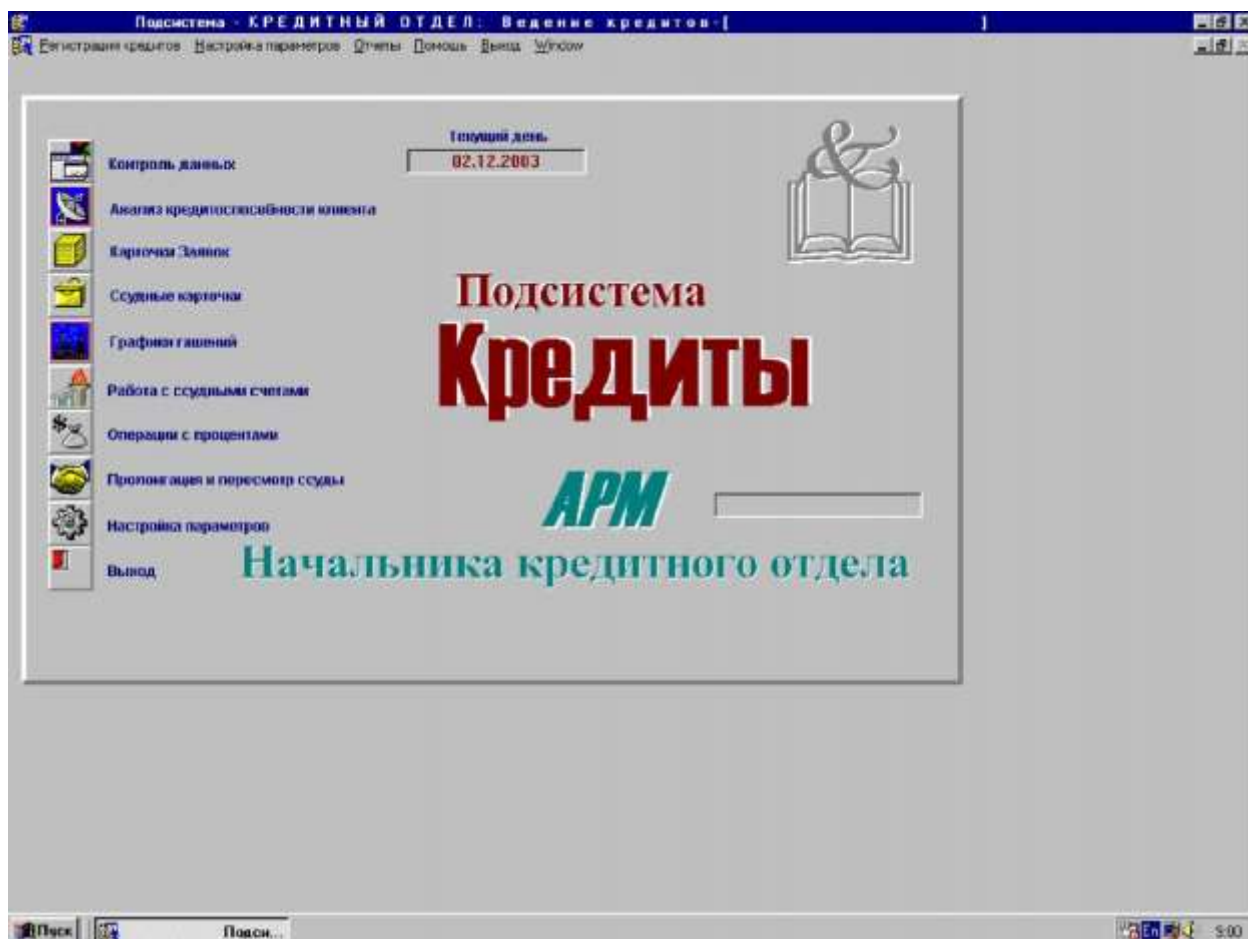
20. «Mijoz-bank» tizimi har ikki tomon uchun qanday muvaffaqiyatlar keltiradi?

21. «Mijoz-bank» tizimining ishlash jarayonlarini gapirib bering.

22. «Mijoz-bank» tizimi qanday tarkibiy tizimlardan tashkil topadi?

II. BANK TIZIMI AVTOMATLASHTIRILGAN ISH JOYLARI

2.1.«Kreditlar» AIJ

Tizimning asosiy vazifalari:

1. Mijozlarning kredit qobiliyati darajasini aniqlash. Kor-xonalarning aktivlar va passivlar balansi bo'yicha maTumot-larini kiritish. Mijozlarning kredit qobiliyatini tahlil qilish hulosalarini olish.
2. Kreditlar bo'yicha buyurtmanomalarni kiritish. MaTumotlarni buyurtmanomalar, shartnomalar varaqchalari va ssuda varaqchalariga kiritish.
3. Ssuda hisob varaqlari bilan ishlash. Ssuda hisob varaqlarining to'g'riligini vizual nazorat qilish. Ssuda varaqlarini yopish.
4. MaTumotlarni nazorat qilish. Kreditlarni to'g'riligi bo'yicha test o'tkazish. Muddatida qaytarilmagan kreditlarni kuzatib borish. Qarzlarni to'lash jadvallarini yuritish.
5. Ssuda foizlarini hisoblash texnologiyasi. Foizlarni hisoblash bo'yicha vaziyatlarni

- tahlil qilish. Ssuda foizlarini hisoblash va to'lash bo'yicha o'tkazmalarni bajarish.
6. Foizlarni hisoblashni nazorat qilish, foizlarni hisoblash parametrlarini sozlash (foiz to'langan sana, ssuda hisobvaraqlari qoldiqlari tarixini tiklash).
 7. Kreditlar muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish. Quyi tizim parametrlarini sozlash. Ssudalarni berish bo'yicha re-aktsiyalar. O'tkazmalarni cheklash tizimi.
 8. Muddatida qaytarilmagan kreditlar bilan ishlash. Muddatida qaytarilmagan ssudalar bo'yicha foizlarni hisoblash.
 9. Kredit qobiliyatini tahlil etish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar.
 10. Ssuda varaqchalarini yuritish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar.
 11. Ssuda foizlarini hisoblash bo'yicha amaliy mashg'ulotlar.
 12. Testlar va foizlarni hisoblashni tartibga solish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar.
 13. Testlar va ssuda hisobvaraqlarining to'g'riligini tartibga solish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar. Elektron hisobot olish.

Shartnomalarni yuritish AIJ

Mazkur avtomatlashtirilgan ish joyi quyi tizimi bank shartnomalarini (mijoz bilan ijrochi o'rtasida tuziladigan shartnomalarni) yuritish uchun mo'ljallangan. AIJ versiyasining asosiy ajralib turuvchi kqrsatkichlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

- shartnoma raqami (hujjat bo'yicha);
- shartnoma nomi;
- kontrakt (shartnoma) sanasi;
- kontrakt (shartnoma) turi;
- shartnoma amal qilishining boshlanishi sanasi;
- shartnoma amal qilishining tugallanishi sanasi;
- ijrochi bankining kodi va nomi;
- ijrochi mijozning ro'yxatdan o'tish kodi;
- mijozning bankdagi hisobvarag'i;
- kontrakt (shartnoma) summasi;
- shartnoma summasi baholanadigan valyuta kodi;

- foizlar stavkasi;
- burdsizlik to'lovi (neustoyka) foizi.

Elektron kredit hisoboti

«Elektron hisobot» quyi tizimi Markaziy bankka kredit hisobotini uzatish uchun elektron hisobot fayllarini shakllanti-rishga moTjallangan.

Kredit hisoboti

Kiritiladigan ma'lumotlar - to'lov-hisob-kitob maTumotlari asosida shakllantiriladigan kredit summasi o'tkaziladigan kredit shartnomalari, muddatli majburiyatlar, to'lov-hisob-kitob hujjatlari hamda kreditni to'lash uchun summalar o'tkaziladigan hujjatlardir.

Muddatida qaytarilmagan ssuda summasi tarkibiga muddatni uzaytirish uchun qo'shimcha bitimlar, to'lov-hisob-kitob hujjatlari, foizlarni o'tkazish amalga oshirladigan to'lov-hisob-kitob hujjatlari, muddatida qaytarilmagan qarz summolari o'tkaziladigan to'lov-hisob-kitob hujjatlari, foizlarni to'lash muddatida amalga oshirilgan to'lov-hisob-kitob hujjatlari, qayta moliyalash stavkalari o'zgarishi munosabati sababli foizlar stavkasini o'zgartirish uchun qo'shimcha bitimlar, kredit shartnomasi muddatini uzaytirish uchun qo'shimcha bitimlar, kredit shartnomalari bilan bog'liq bo'lgan ssuda hisob varaqlari va hisob varaqlar qoldiqlari kiradi.

Umumiy qoidalar

Mazkur quyi tizim Tijorat banklari avtomatlashtirilgan axborot tizimi (TBAAT) negizida kreditlarni kiritish uchun moTjallangan. Quyi tizimda kreditlar bo'yicha asosiy maTumotlarni maTumotlar bazasiga kiritish, buyurtmanoma varaqlari, shartnomalar, ssuda varaqlarini to'ldirish, qayta moliyalashda foizlar stavkalarini hisobga olgan holda, kreditlar bo'yicha foizlarni avtomat hisoblash va shu kabi ochilgan kredit yo'nalishlariga ssudalar qo'shish, kredit jadvallarida o'zgarishlarni saqlash uchun, ssuda hisob varag'i va foizlarni hisoblash hisob varaqlariga avtomat tarzda javob berish (ya'ni ssudani oshirish yoki uni to'lash, foizlarni bank daromadlari hisobiga o'tkazish va hisoblangan foizlar

hisobvarag'ini to'lash uchun avtomat reaksiyalar, mijoz - qarz oluvchilarning ssuda va foiz

qarzlarning to'lanishini avtomat ravishda kuzatib borish, kredit bo'limining zarur hisobotlarini shakllantirish jarayonlari amalga oshiriladi.

«Kreditlar» quyi tizimining tarkibi ikki AIJ quyi tizimlaridan tashkil topgan:

1. Kredit bo'limi boshlig'ining AIJ;

2. Kredit bo'limi nozirining AIJ.

Kredit bo'limi boshlig'i bazaga tegishli tizimda quyidagi vazifalarni bajaradi:

- ma'lumotlarni nazorat qilish;
- kredit qobiliyatini aniqlash;
- «Kreditlar» quyi tizimi jamg'armalarini sozlash;
- kredit buyurtmanomalari varaqalarini yuritish;
- kredit shartnomalarini yuritish;
- ssuda varaqalarini yuritish;
- ssuda varaqalarini ochish va ularni tasdiqlash;
- ssudalarni berish va to'lash bo'yicha operatsiyalar, o'tkazmalarni bajarish,

ularni tasdiqlash;

- kreditlar muddatlarini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish;
- kredit jadvallarini ko'rib chiqish va tahlil qilish;
- kredit hisobotlarini bosmadan chiqarish.

Kredit bo'limi noziri esa o'ziga tegishli AIJdan bevosita quyidagi ishlarni bajaradi:

- asosan kredit qobiliyatini aniqlash uchun mijoz balansi ma'lumotlarni kiritish;
- kredit buyurtmanomalari varaqalarini kiritish;
- kredit shartnomalarini yuritish;
- ssudalarni to'lash va ssudalarni to'lash bo'yicha muddatli majburiyatlar hisobini yuritish;
- kredit hisobotlarini bosmadan chiqarish.

2.2. Kreditlarni yuritish metodologiyasi

Kreditlarga oid hujjatlarni yuritish mijozning kredit olish uchun buyurtmanomasidan boshlanadi. Buyurtmanoma bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar quyida keltirilgan buyurtmanomalarni yuritish uchun kompyuter shakli yordamida maTumotlar bazasiga kiritiladi, So'ngra buyurtmanomalarni qabul qilib olgan kredit noziri qarz oluvchi mijozning ssudani o'z vaqtida qaytara olish-olmasligi to'g'risida kredit qobiliyatini tahlil qilishi lozim. Kreditni qaytarish qobiliyatini tahlil qilish uchun mijoz to'g'risidagi maTumotlar kompyuterda shakllantirilgan standart shakl yordamida korxonaning aktivlari va passivlari balansi haqidagi maTumotlar ko'rinishida maTumotlar bazasiga kiritilishi lozim. Korxonalar balansi bo'yicha maTumotlarni kiritish har chorakda va har oyda amalga oshirilib, ushbu kiritilgan maTumotlarni tahlil qilish natijalari asosida bank rahbariyati muayyan mijozga ssuda berish yoki bermaslik to'g'risida qaror qabul qiladi.

Ssuda berishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

- mijoz BDMABda ro'yxatdan o'tkazilgan bo'lishi shart;
- kredit to'g'risidagi shartnoma yuridik shartnoma sifatida ro'yxatdan o'tkazilgan bo'lishi kerak;
- mijoz ssudani qaytarish kafolati to'g'risidagi hujjatni notarial idorada tasdiqlatib olgan bo'lishi zarur.

Bu asosiy shartlar bajarilgandan so'ng, bank rahbariyatining ssuda berish to'g'risidagi qarori ijobiy hal qilingan va bank yuridik bo'limining shartnomalar daftarida ro'yxatga olingandan so'ng, kredit noziri TBAAT tarkibiga kiruvchi kompyuterdagi maxsus dastur yordamida berilayotgan ssudaga taaluqli barcha zaruriy maTumotlarni ssuda varaqalarini yuritishning standart shakli orqali kiritadi. Ssuda varaqalarini yuritish dasturi avtomat ravishda ssuda hisobvarag'ini shakllantirib, agar kredit noziri ssuda hisobvarag'ini ochish uchun belgilab berilgan maxsus tugmani bosgan taqdirda bu dastur kiritilgan kredit uchun ssuda hibvaraqlariga tegishli barcha ilovalarni ochilishiga imkon beradi. Bu majmua tarkibiga quyidagi hisobvaraqlar kiradi:

- ssuda hisobvarag'i;

- foizlarni hisoblash hisobvarag'i;
- ssuda foizlari bo'yicha bank daromadi hisobvarag'i (agar u ochilmagan bo'lsa);
- to'lov muddati o'tgan ssuda hisobvarag'i;
- qayta ko'rib chiqilgan ssuda hisobvarag'i;
- to'lov muddati o'tgan ssudalar bo'yicha bank daromadi hisobvarag'i (agar u ochilmagan bo'lsa);
- to'lov muddati o'tgan foizlar bo'yicha balansdan tashqari hisobvaraq;
- ehtimoliy (ko'rilishi mumkin bo'lgan) zararlar;
- zahira hisobvarag'i, sud tekshiruvlari hisobvarag'i;

Barcha yuqoridagi hisobvaraqlarni mazkur hisobvaraqlar bo'yicha shoshilinch o'tkazmalar qilish uchun oldindan ochib qo'yish zarur bo'lib, mazkur hisobvaraqlar «Bosh buxgalter AIJ» yoki «Kredit bo'limi boshlig'i AIJ»ga aniqlab berilgan mas'ul shaxslar tomonidan ma'lumotlar bazasida hisobvaraqlarni ochish tasdiqlanganidan keyin va kreditlar quyi tizimining «Parametrlarni sozlash» bo'limi yordamida shakllantirilgan parametrlarni qanday sozlanganligiga bog'liq holda ochiq bo'lishi mumkin. Ssuda hisobvaraqlari ochilib, ular tasdiqlanganidan so'ng, kredit bo'limi boshlig'i ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash maxsus shakli orqali mijoz ehtiyojlarini qondirish uchun ssudaning ma'lum bir qismini berishi mumkin.

Ssuda berish vaqtdan boshlab har kungi operatsiya kuni yopilayotganida quyi tizim dasturi avtomat tarzda serverda ssuda foizlarini qayta hisoblashlarni amalga oshiradi. Keyin muayyan mijozga taalluqli foizlar hisoblanishini kuzatib borish (har oyda, har chorakda va h.k.), foizlar bo'yicha qarzlarni to'lanishini kuzatib borish, ssudalar to'lanishini kuzatib borish vazifalari serverda avtomat ravishda amalga oshiriladi va har kuni ma'lumotlar bazasida jadvallar nazorat qilinadi va to'g'rilanib boriladi. Xususan, dasturdagi tegishli parametrlarning sozlanishiga qarab avtomat tarzda yoki tugma bo'yicha har kuni hisoblangan mijozning foizlar Ssuda foizlari (16309) hisobvarag'idan bankning Ssudalar bo'yicha foizli daromad hisobvarag'iga (42XXX) o'tkazib boriladi. Keltirilgan texnologik jarayon asosida balansda foizlar bo'yicha daromadlar (42XXX),

har bir mijoz bo'yicha to'lanmagan foizlarning qoldiqlari (16309), aktiv hisobvaraqlar bo'yicha qoldiq summaları (16309) va passiv hisobvaraqlar qoldig'i summasi sifatida kelib tushadigan daromadlarning hisobi yuritiladi.

Foydalanuvchi kreditlar hisobini yuritish shakllari vosi-tasida bugungi kunda hisoblangan foizning holatini, masalan, «Operatsii s protsentami» ("Foizlar bilan operatsiyalar") bqlimi dasturida to'plangan qarz summasi va avtomat hisoblangan boshqa maTumotlarni ko'rishi mumkin.

Ssuda berilganidan keyin xech bo'lmaganda bir kun o'tgandan sqnggina foizlar bilan operatsiyalar («Operatsii s protsentami») shakliga kirish mumkin bqlib, bu erda ham tanlab olingan har bir kredit uchun alohida parametrlarning sozlanish imkoniyati mavjuddir.

Foizlar bilan operatsiyalar («Operatsii s protsentami») shakli quyidagi funktsional vazifalarni o'z ichiga oladi:

- barcha kreditlar bo'yicha (ajratib, buzib qo'yilganidan tashqari) foizlarni hisoblash;

- barcha kreditlar bo'yicha (ajratib, buzib qo'yilganidan tashqari) bank daromadlari hisobvarag'ida hisoblangan foizlarni o'tkazish bo'yicha o'tkazmalarni amalga oshirish;

- barcha hisob-kitob varaqlarida (ajratib, buzib qo'yil-ganidan tashqari) hisoblangan foizlarni to'lash;

- tanlab olingan kredit bo'yicha ssuda o'zgarishlari bo'yicha hisobvaraqlar qoldiqlarini ko'rib chiqish;

- tanlab olingan kredit bo'yicha foizlar hisoblanishini to'xtatib qo'yish;

- alohida tanlab olingan kredit foizini hisoblash;

- alohida tanlab olingan kredit foizini bank daromadiga o'tkazish;

- tanlab olingan kredit foizini hisob-kitob varag'idan yakka tartibda to'lash;

- har xil turdagi qayta operatsiyalarni amalga oshirish.

Kredit muddatini uzaytirish va foizlar stavkasini qayta ko'rib chiqish zaruriyati tug'ilgan holda «Prolongatsiya i peresmotr kredita» shaklida tegishli operatsiyalarni bajarish imkoni mavjud.

Kreditlar quyi tizimi parametrlarini sozlash shaklida muddatida qaytarilmagan ssudalar yoki ssudalarni to'lash jadvali asosan muddatida qaytarilmagan ssudalar bo'yicha tezkor ma'lumot shaklidagi avtomat eslatmani sozlash yoki ushbu tezkor ma'lumotni «Srochnaya informatsiya» maxsus tugmasi yordamida AIJni ishga tushirilishi bilan darhol chaqirib olish mumkin.

Eslatma shaklidagi ogohlantiruv kreditni qaytarilish muddati tugashidan 2 kun oldin ishga tushadi.

Ikki kundan so'ng muayyan kreditning qaytarilish muddati boshlanishi to'g'risidagi ogohlantirishning tezkor axborot shakli yuzaga kelishi bilan xodim mijoz bilan tegishli shartnomani rasmiylashtirib, kredit muddatini uzaytirishi yoki uzaytirmaslik masalasini zudlik bilan hal qilishi lozim.

Mijoz kredit muddatini uzaytirishni rad etgan va qaytarish sanasi etib kelgan holda Kredit bo'limi boshlig'i «Prosrochit» tugmasini bosib, o'z muddatida qaytarilmagan kreditlar uchun muddatni uzaytirib, foizlarni bank daromadiga o'tkazma qilishi mumkin.

Kredit qaytarish muddatini uzaytirish to'g'risida mijoz bilan oldindan kelishilgan yoki muddatni uzaytirish (prolongatsiya)ni rasmiylashtirish ob'ektiv sabablarga ko'ra kechiktirilgan holda, «Otlojit» tugmasini bosib, foizlar hisoblanishini vaqtincha uzib, to'xtatib qo'yish imkoniyati mavjuddir.

O'tkazmalar qilishni kechiktirishning muddati tugagan holda, qaytarish muddatini faollashtirish imkoniyati mavjud bo'lib, bunda o'tib ketgan qaytarilish muddati tugagan kundan boshlab har bir o'tgan muddat uchun foizlar hisoblanadi.

Kreditlarning «Ipoteka krediti» kabi alohida turlari uchun ko'plab oylar o'tganidan keyin mijozdan foizlarni undirib olish imkoni mavjud bo'lgan vaqtda, «Operatsii s protsentami» ("Foizlar bilan operatsiyalar") bo'limi yordamida foizlarni hisoblashni balansdan tashqari hisobvaraqlarda hisob yuritish jarayonlariga o'tkazib yuborish

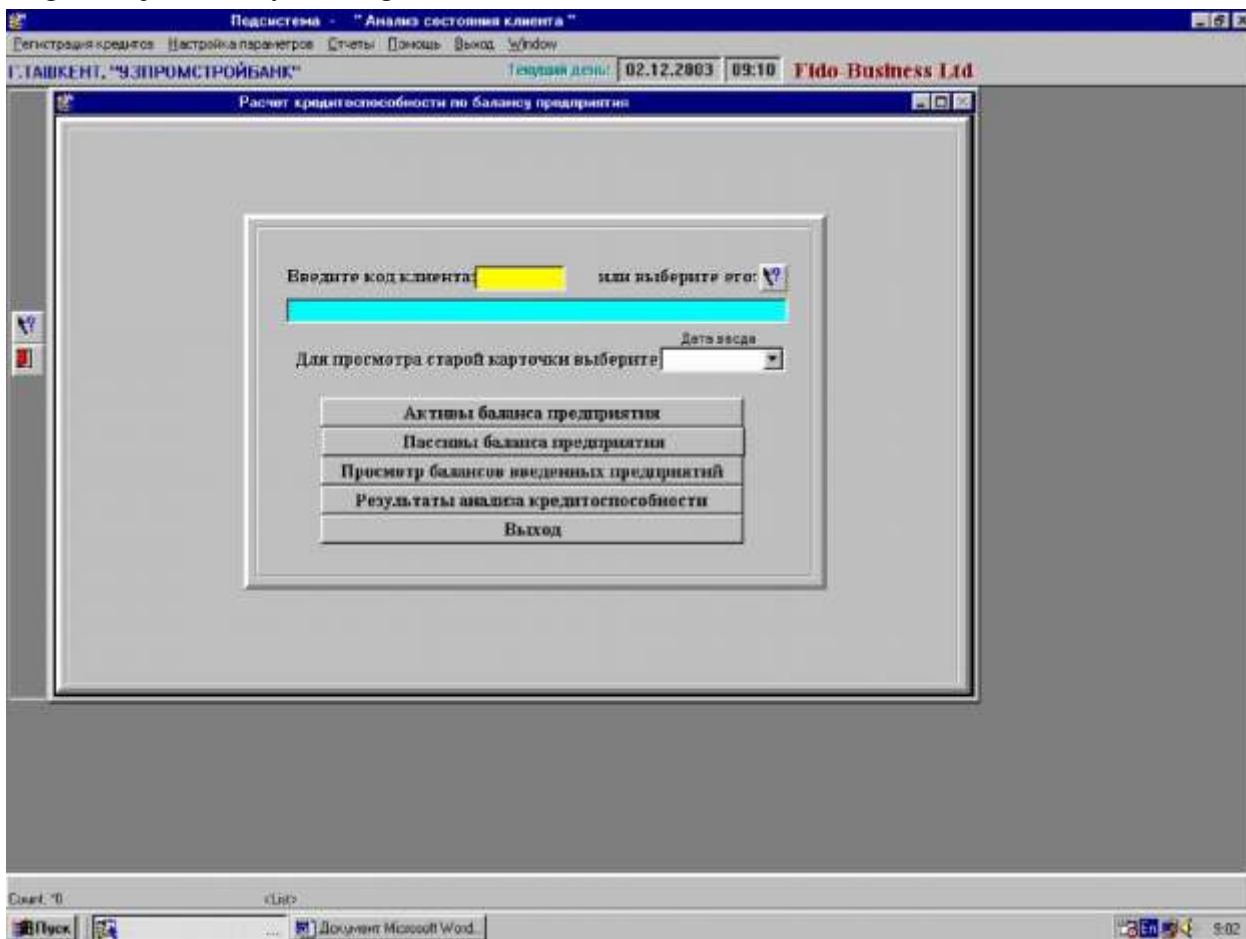
imkoniyati mavjud. Bu holda hisoblangan foizlar hisobini yuritish '16309' hisobvarag'i orqali emas, balki mijozlarning foizlar hisobvarag'i '90967'dan ssuda foizlari balans hisobvarag'i '96335'ga o'tkazma shaklida amalga oshiriladi.

Barcha ssudalar va hisoblangan foizlar to'langanidan keyin «Rabota s ssudnimi schetami» bqlimi yordamida kredit ssuda hisobvarag'ini yopish imkoni mavjud.

2.3. Korxonalar balansini aktiv bo'yicha ma'lumotlarni kiritish

Mijozning kredit qobiliyatini aniqlash uchun avvalo korxonalar balansini aktiv bo'yicha ma'lumotlar kiritilishi lozim.

Buning uchun shaklning kodni kiritish elementida mijoz kodi (BDMAB mijozini ro'yxatga olish kodi) kiritilib, mijoz tanlab olinadi va «Enter» tugmasi (bu bazadan kerakli mijozni eng tezkor usulda chaqirib olish yo'lidir) yoki so'roq alomati tasviriga ega bo'lgan mijozlar ro'yxati tugmasi bosiladi.

Mijozlar ro'yxati tugmasi bosilganida nomlar bo'yicha qidirish imkonini beradigan mijozlar ro'yxati ekranga chiqadi va «Find» darchasida kontekst bo'yicha

qidiruv amalga oshiriladi, bunda '%' belgilari o'rtasidagi matn tanlanadi (masalan: '%Boshlanishi %', '% O'rtasi %', '% Oxiri %') yoki «Enter» tugmasi bosiladi va kursor «Data vvoda» ("Kiritish sanasi") deb nomlangan darchaga o'tadi. Agar ushbu mijoz bo'yicha ma'lumotlar kiritilgan bo'lib, ularni ko'rib chiqish yoki tahrir qilish zarur bo'lsa, «uchburchak» tasviri bo'lgan tugma yordamida ma'lumotlar kiritilgan sanalar ro'yxati chaqirilib, kerakli sanani tanlab olish va rasmda joylashgan tugmalar yordamida kerakli ish tartibiga kirish mumkin.

Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Wiudows

Joriy kun _____

Kredit qobiliyati hisob-kitobi

Mijoz kodini kiriting yoki uni tanlab oling

"Eski varaqchani" ko'rib chiqish uchun tanlang _____

Kiritish sanasi _____

Korxonalar balanslari
Korxonalar balanslari
Kiritilgan korxonalar balanslarini ko'rib chiqish
Kredit qobiliyati tahlili natijalari
Chiqish

Agar mazkur mijoz uchun yangi ma'lumotlarni kiritish zarurati bo'lsa, sanani tanlamasdan, «Aktivi balansa predpriyatniya» («Korxonalar balanslari») tugmasini bosish kerak.

«Aktivi balansa predpriyatniya» tugmasi bosilishi bilan balanslari varaqchasining birinchi beti paydo bo'ladi.

Подсистема - "Анализ состояния клиента"

Регистрация кредитов | Настройка параметров | Счеты | Панель | Выход | Window

Текущая дата: Fido-Business Ltd

Карточка активов баланса предприятия - Стр. 1

Выбранный клиент

Наименование клиента: **ПРОФКОМ ЭНЕРГЕТИКИ**

Код клиента	Дата ввода	Денежные средства	Итого-Оборотные активы	Итого-Активы баланса
00201447	23.09.2002	120,000,00	5,030,000,00	5,162,000,00

Код порядковой записи для данного клиента: 2 Дата оценки данных по балансу предприятия: 23.09.2002

Основные средства (нач. ст-сть)	Стр.010	156,000,00,00	Акции в дочерних предприятиях	Стр.040	0
Износ основных средств	Стр.011	2400000	Займы дочерним предприятиям	Стр.050	0
Остаточная ст-сть осм. средств	Стр.012	132,000,00	Акции в ассоцир. предприятиях	Стр.060	0
Нематериальные активы	Стр.020	0	Займы ассоцир. предприятиям	Стр.070	0
Износ нематериальных активов	Стр.021	0	Долгосрочные инвестиции	Стр.080	0
Остат.ст-сть нематер. активов	Стр.022	0	Прочие займы	Стр.090	0
Капитальные вложения	Стр.030	0	Прочие акции	Стр.100	0
			Все долгосрочные активы	Стр.110	132,000,00

Далее

Count: 1

Пуск | Document Microsoft Word | 9:42

Подсистема - "Анализ состояния клиента"

Регистрация кредитов | Настройка параметров | Счеты | Панель | Выход | Window

Текущая дата: Fido-Business Ltd

Карточка активов баланса предприятия - Стр. 1

Выбранный клиент

Наименование клиента: **ПРОФКОМ ЭНЕРГЕТИКИ**

Код клиента	Дата ввода	Денежные средства	Итого-Оборотные активы	Итого-Активы баланса
00201447	23.09.2002	120,000,00	5,030,000,00	5,162,000,00

Код порядковой записи для данного клиента: 2 Дата оценки данных по балансу предприятия: 23.09.2002

Производственные запасы	Стр.120	265,00	Расчеты с заказчиками	Стр.220	0
Незавершенное производство	Стр.133	0	Авансовые платежи	Стр.230	00300000
Готовая продукция	Стр.140	0	Расчеты с бюджетом	Стр.240	0
Товары для перепродажи	Стр.150	383300000	Расчеты с персоналом	Стр.250	100000
Расходы будущих периодов	Стр.160	0	Расчеты с дочерн.предпр-ями	Стр.260	0
Денежные средства	Стр.170	12800000	Расчеты с ассоцир.пр-ями	Стр.270	0
Валютные средства	Стр.180	0	Расчеты с учредителями	Стр.280	0
Денежные средства в хазе	Стр.190	0	Прочие дебиторы	Стр.290	0
Краткосрочные вложения	Стр.200	0	Всего по оборотным активам	Стр.300	5,030,000,00
Собственные акции, выкупле-	Стр.210	0	Всего по активам баланса	Стр.310	5,162,000,00

Данные по пассиву баланса Возврат

Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows			
Joriy kun			
Korxonalar balans aktivlari hisob-kitobi			
Tanlangan mijoz Mijozning nomi			
Mijoz kodi	Kiritish sanasi	Pul mablag'lari	Yakun - Aylanma aktivlar
		120-sat r	Buyurtmachi bilan hisob-kitoblar
Ishlab chiqarish zahiralari		130-ca tp	Bo'nak to'lovlar
Tugallanmagan ishlab chiqarish		140-sat r	Byudjet bilan hisob-kitoblar
Yillik mahsulot		150-sat r	Xodimlar bilan hisob-kitoblar
Qayta sotish uchun tovarlar		160-sat r	

Quyida balans aktivlari kiritish varaqasini ikkinchi betining barcha elementlari ro'yxati keltirilgan:

- Ishlab chiqarish zahiralari	120-satr
- Tugallanmagan ishlab chiqarish	130-satr
- Tayyor mahsulot	140-satr
- Qayta sotish uchun tovarlar	150-satr
- Bo'lg'usi davrlar xarajatlari	160-satr
- Pul mablag'lari	170-satr
- Valyuta mablag'lari	180-satr
- Kassadagi pul mablag'lari	190-satr
- Qisqa muddatli qo'yilmalar	200-satr
- Haqi to'langan o'z aksiyalari	210-satr
- Buyurtmachilar (xaridorlar) bilan hisob-kitoblar	220-satr
- Bo'nak to'lovlar	230-satr
- Byudjet bilan hisob-kitoblar	240-satr
- Xodimlar bilan hisob-kitoblar	250-satr
- Shu'ba, korxonalar bilan hisob-kitoblar	260-satr
- Uyushgan korxonalar bilan hisob-kitoblar	270-satr
- Muassislar bilan hisob-kitoblar	280-satr
- Boshqa debitorlar	290-satr
- Aylanma aktivlar bo'yicha jami	300-satr
- Balans aktivlari bo'yicha jami	310-satr

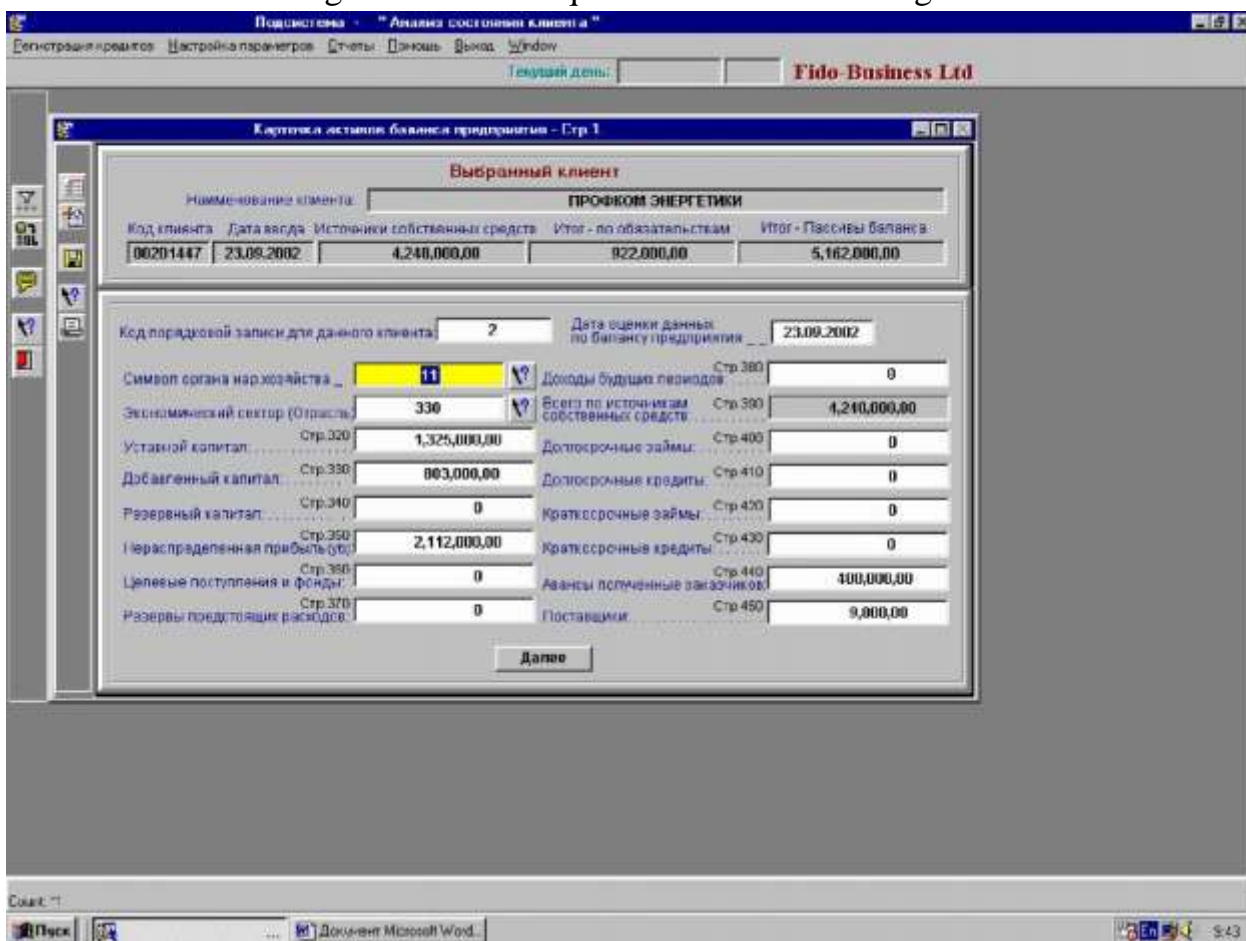
Korxonalar balansini aktivlarining barcha ko'rsatkichlari kiritilganidan keyin va «Vsego po aktivam balansa» ("Balans aktivlari bo'yicha jami") elementida natija hosil qilingach, kursor «Dannie po passivu balansa» ("Balans passivi bo'yicha ma'lumotlar") tugmasiga o'tiladi.

2.4. Korxonalar balansini passivi bo'yicha ma'lumotlarni kiritish

«Dannie po passivu balansa» («Balans passivi bo'yicha ma'lumotlar») tugmasi bosilishi bilan passiv bo'yicha ma'lumotlarni kiritish shakli ishga tushadi va ekranda balans passivlari varaqasining birinchi sahifasi paydo bo'ladi.

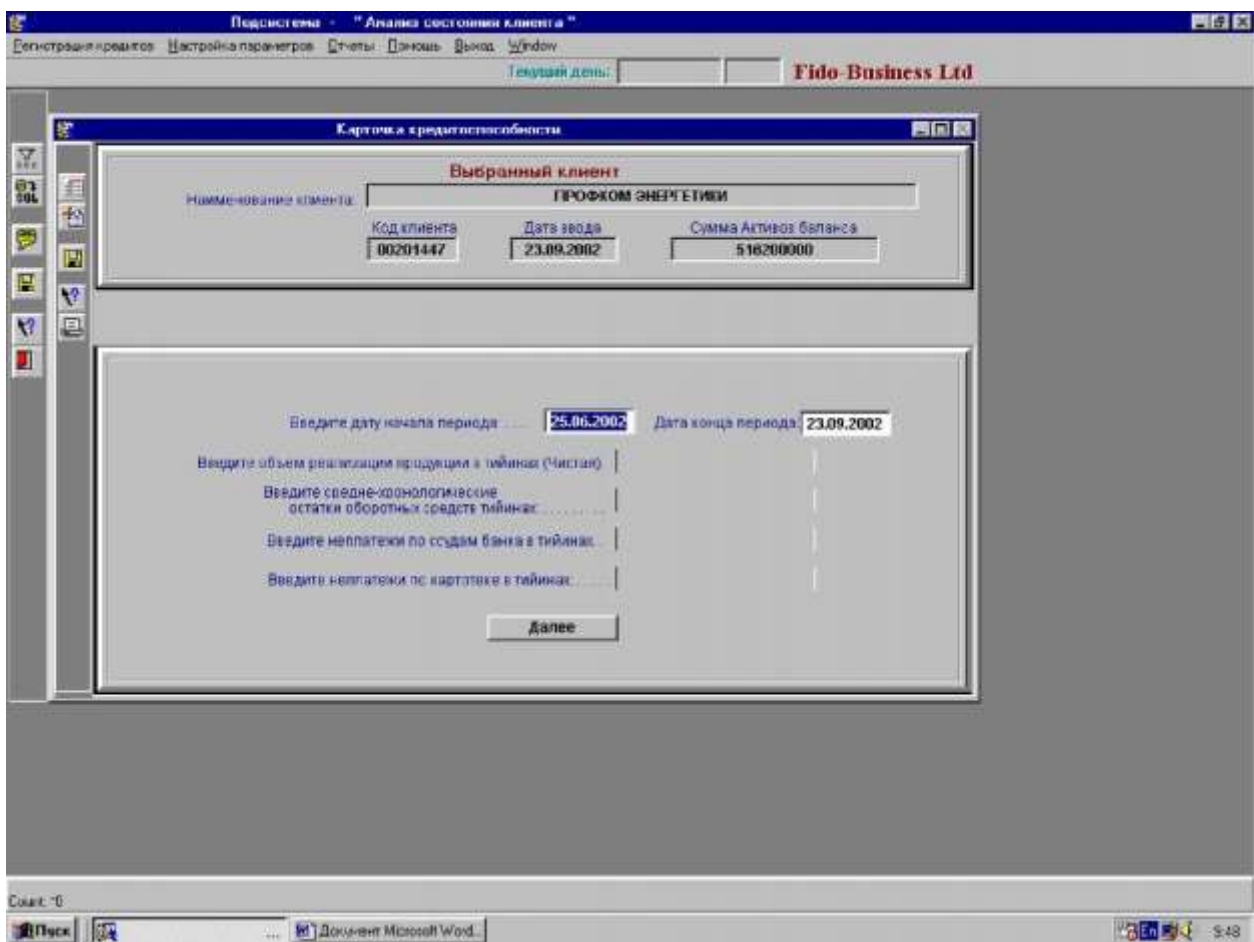
Balans passivi bo'yicha maTumotlarni kiritish varaqasi paydo bo'lganida kursor oldin xalq xo'jaligi organi ramzini kiritish elementida turadi (bunda korxonalar balansini baholash sanasi avtomat tarzda balans aktivlari shaklidan ko'chadi). Agar mazkur mijozning xalq xo'jaligi organi ramzining kodi ma'lum bo'lsa (tanlangan mijoz nomi ekran paneli yuqori qismida ko'rinadi), uni darhol kiritish mumkin, aks holda ushbu elementning o'ng tarafida joylashgan xalq xo'jaligi organi kodlari ro'yxati tugmasini bosib, nom bo'yicha mijozni tanlab olish lozim, bunda tegishli kod elementda avtomat ravishda qo'yilgan bo'ladi.

Ramz kodi chaqirilib «Enter» tugmasi bosilishi bilan kursor xalq xo'jaligi tarmog'i kodini kiritish elementiga o'tadi. Tarmoq kodi ham ramzlar kodiga o'xshash kiritiladi.

Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows			
Joriy kun			
Korxonalar balansi aktivlari hisob-kitobi			
Mijozning nomi Tanlangan mijoz			
TOSHKENT sh.			
Mijoz kodi	Kiritish sanasi	Pul mablag'lari	Yakun - Aylanma aktivlar
00000404	2002.22.04		922
Mazkur mijoz uchun tartib bilan yozuv kodi			Balans bo'yicha baholash sanasi
			Kelgusida olinadigan daromadlar
Iqtisodiy sektor (soha)			Jami
		320-sat r	
Ustav kapitaln			Uzoq muddatli
		320-sat r	
Qo'shilgan kapital			Uzoq muddatli
		340 satr	

Keyin kursor «Ustavnoy kapital» («Ustav kapitali») ki-ritish elementiga o'tadi, aynan shu erda balans passivi bo'yicha summalar ko'rsatkichlarini kiritish boshlanadi. Ki-ritishdan so'ng «Enter» tugmasi bosilgach, ushbu kiritish elementlarida summa miqdorlari tiyinlarigacha ko'rinadi.

Quyida balans passivlari varaqasining birinchi betidagi barcha kirish elementlari ro'yxati berilgan (Agar satr kodidan keyin formula turgan bo'lsa, ushbu maydonchani chiqarish kerak emas, u dasturda aniqlab berilgan formula buyicha hisoblab chiqariladi):

- Ustav kapitali	320 satr
-	-
- Qo'shilgan kapital	330 ■
-	- satr
- Zahira kapital	340 ■
-	- satr
- Taqsimlanmagan foyda (zarar)	350 ■
-	- satr
- Maqsadli tushumlar va fondlar	360 ■
-	- satr
- Bo'lg'usi xarajat va to'lovlar zahiralar	370 ■
-	- satr
- Bo'lajak davrlar daromadlari	380 ■
-	- satr
- O'zlik mablag'lari manbaalari	390 satr
-	-
- Uzoq muddatli qarzl	400 satr
-	-
- Uzoq muddatli kreditlar	410 satr
-	-
- Qisqa muddatli qarzl	420 satr
-	-

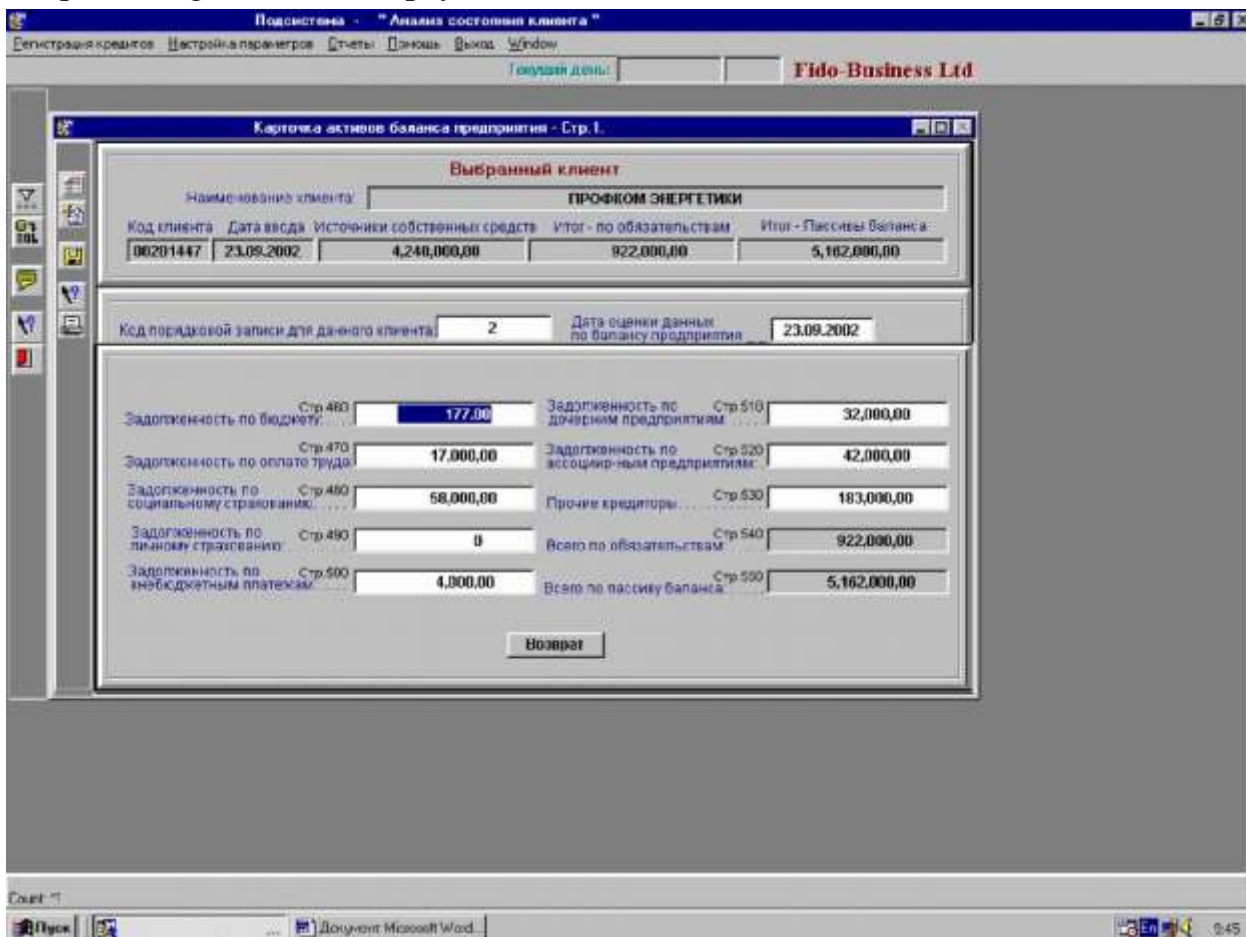
Qisqa muddatli kreditlar Buyurtmachilardan olingan bo'naklar Etkazib beruvchilar

Ushbu ko'rsatkichlarning barchasi kiritilganidan «Dalee» tugmasiga o'tadi.

«Dalee» tugmasi bosilishi bilan ekranda balans varaqchasining ikkinchi beti paydo bo'ladi.

430-
satr
440-
satr
450-
satr

so'ng kursor
passivlari

«Mijoz ahvolini tahlil qilish» quyi tizimi

Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

Korxonalar balanslari aktivlari varaqchasi - 1-bet

Mijozning nomi

Tanlangan mijoz

Mijoz kodi	Kiritish sanasi	Pul mablag'lari	Yakun - Aylanma aktivlar

Mazkur mijoz uchun tartiblangan yozuv kodi

Korxonalar balanslari bo'yicha ma'lumotlarni baholash sanasi

Byudjet bo'yicha qarzlilar	460-satr	51 -satr Shu'ba korxonalar bo'yicha qarzlilar
Mehnatga haq to'lash bo'yicha qarzlilar	470-satr	52-satr Uyushgan korxonalar bo'yi-cha qarzlilar
Ijtimoiy sug'urta bo'yicha qarzlilar	480-satr	53-satr

Korxonalar passiv balansini bo'yicha ma'lumotlarning kiritish varaqchasining ikkinchi betida berilgan ko'rsatkichlarini keltiramiz:

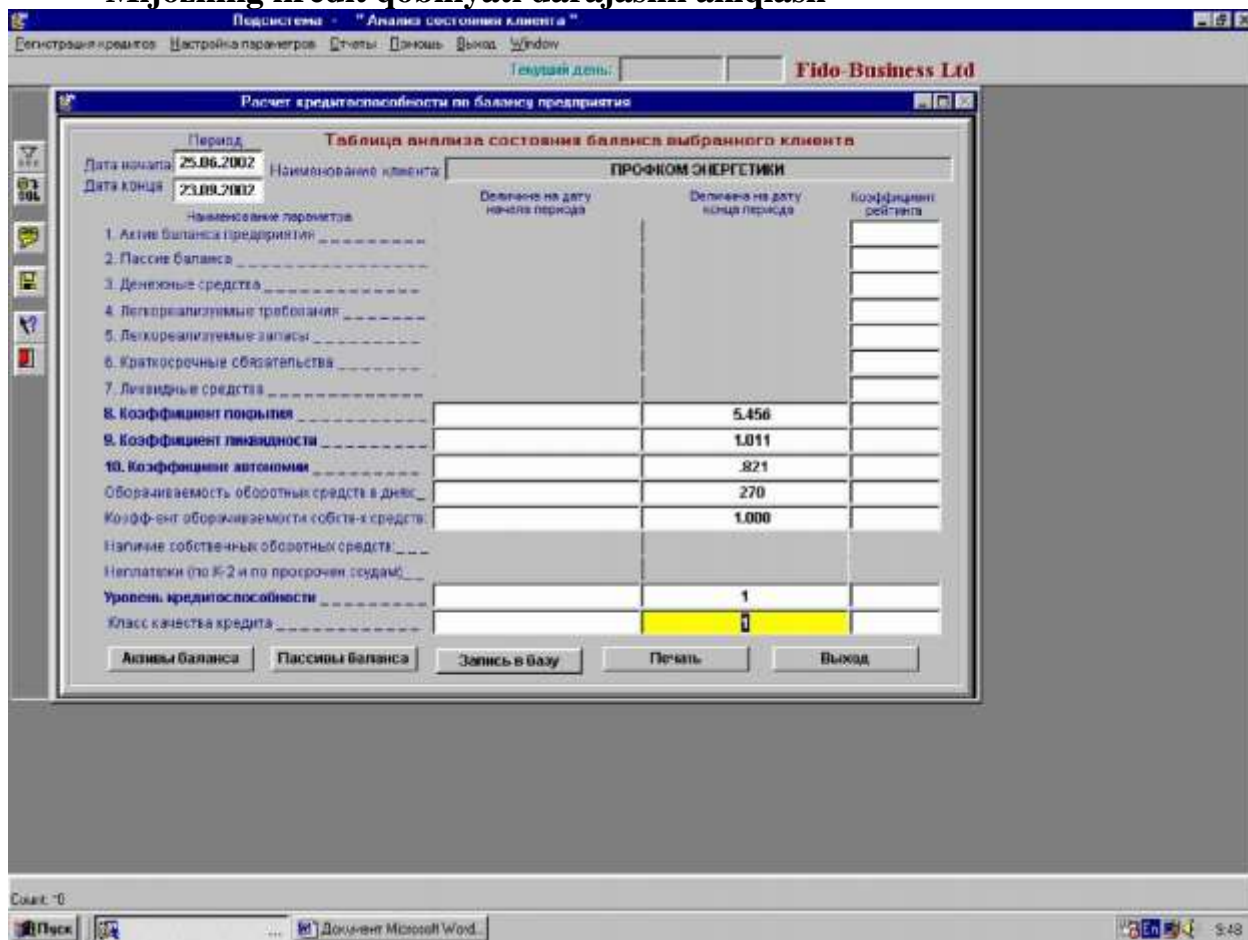
- Mehnatga haq to'lash bo'yicha qarzlilar 460- satr
- Ijtimoiy sug'urta bo'yicha qarzlilar 470- satr
- Shaxsiy sug'urta bo'yicha qarzlilar 480- satr
- Byudjetdan tashqari to'lovlar bo'yicha qarzlilar 490- satr
- Shu'ba korxonalar bo'yicha qarzlilar 500- satr
- Uyushgan korxonalar bo'yicha qarzlilar 510- satr
- Boshqa kreditorlar 520- satr
- Majburiyatlar bo'yicha jami 530- satr

- Balans passivi bo'yicha jami ma'lumotlar 550-satr

«Vsego po passivu balansa» ("Balans passivi bo'yicha jami")ning oxirgi elementidan so'ng darhol korxonaning kiritilgan balansini tekshiriladi, agar balans aktivlari bo'yicha ko'rsatkichlar yig'indisi korxonaning balans passivi bo'yicha ko'rsatkichlari yig'indisiga teng bo'lmasa, ya'ni balans bermasa, qo'shimcha darcha (okno) ochilib, unda balans buzilganligi to'g'risida xabar beriladi.

Agar balans bo'yicha ma'lumotlar to'g'ri kiritilgan bo'lsa, dastur korxonaning kiritilgan balansini ma'lumotlar bazasiga yozib qo'yishni taklif qiladi va kiritilgan balansni ma'lumotlar bazasida saqlab qo'yish mumkin.

Mijozning kredit qobiliyati darajasini aniqlash

«Mijoz ahvolini tahlil qilish» quyi tizimi

Kreditlarni ro'yxat olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Davr boshlanish sanasi	Davr tugallanish sanasi	Parametrlar nomi	Tanlangan mijoz balansi holati tahlili jadvali	Mijoz nomi	Davr	Davr	Reyting
1. Korxonalar balansining aktivi							
2. Balansi passivi							
3. Pul mablag'lari							
4. Oson realizatsiya qilinadigan talablar							
5. Oson realizatsiya qilinadigan zahiralari							
6. Qisqa muddatli majburiyatlar							
7. Likvid mablag'lar							
8. Qoplash koeffitsienti							

boshlangan sanadagi kattalik _____
 tugagan sanadagi kattalik _____
 Joriy kun
FiHo-Rusiness

9. Likvidlik koeffitsienti			
10. Muxtoriyat koeffitsienti			
11. Aylanma mablag'larning kun hisobidagi aylanishi			
12. O'z mablag'larining aylanishi			
13. O'z aylanma mablag'lari mavjudligi			
14. To'lanmagan mablag'lar (K-2 va muddati o'tgan ssudalar bo'yicha)			
15. Kredit qobiliyati darajasi			
16. Kredit sinfi sifati			
Balans aktivlari Balans passivlari	Bazaga yozish	Bosmadan chiaarish	Chiqish

Korxonalar balansini aktiv va passiv bo'yicha ma'lumotlar kiritilib, saqlanganidan keyin mijozning kredit qobiliyatini tahlil qilish uchun bosh shakldagi tegishli tugmani bosib, «Rezultati analiza kreditosposobnosti» («Kredit qobiliyatini tahlil qilish natijalari») tartibiga kirish mumkin.

Bu solishtirish jadvali ikki asosiy ustunga ega: tahlil qilinayotgan davr boshlanishidagi sana ko'rsatkichlari ustuni va ushbu davr tugallangan sanadagi ko'rsatkichlar ustuni, uning sanasi dastlab tanlab olingan sanaga to'g'ri keladi.

Bu erda ko'rsatkichlar sifatida korxonalar balansini natijalaridan tashqari mijoz korxonaning qoplash koeffitsienti, Likvidlik koeffitsienti va Avtonomiya koeffitsienti kabi parametrlar hisob-kitob qilib chiqariladi.

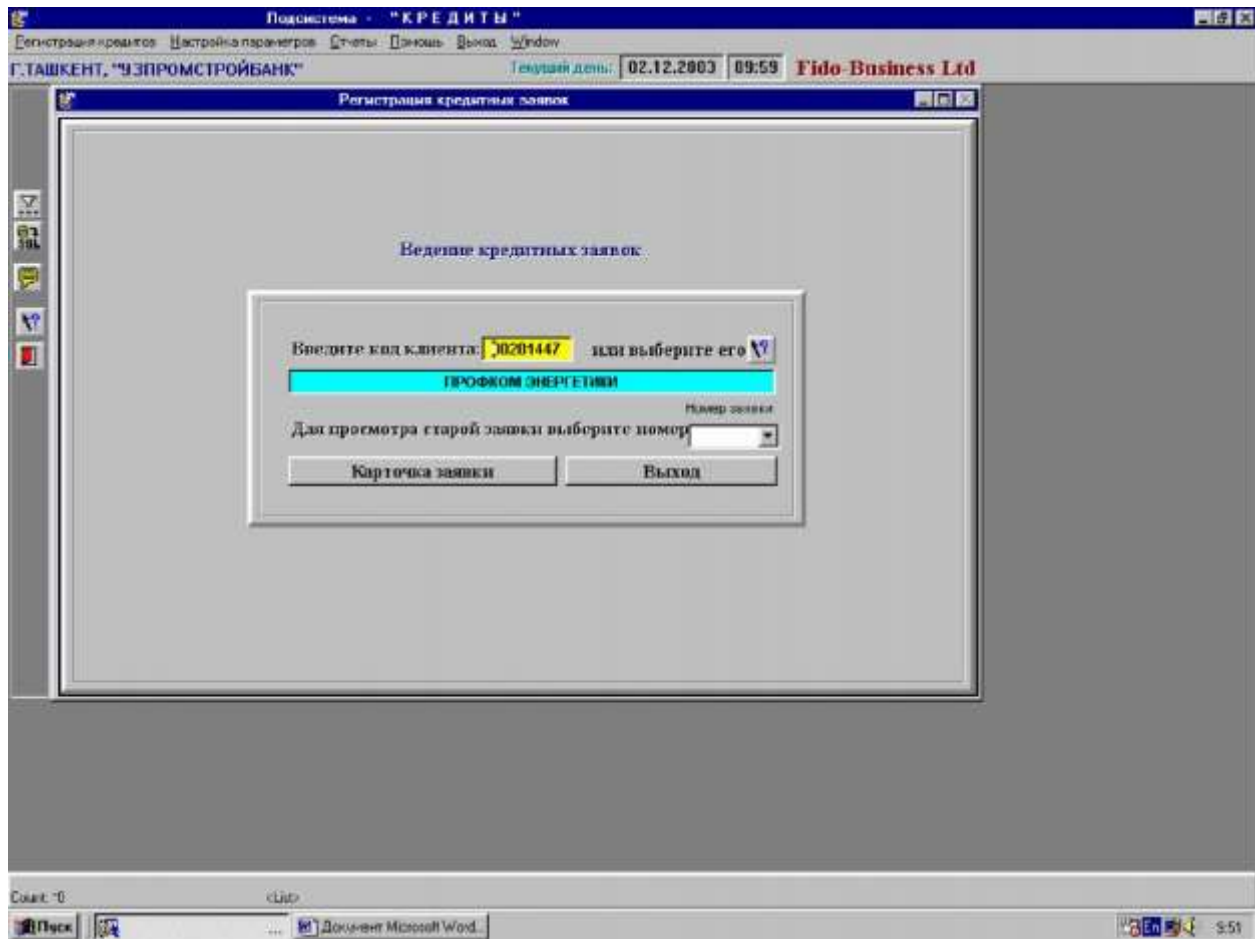
Uchinchi ustunda Reyting koeffitsienti natijalari keltirilgan bo'lib, bu ko'rsatkichlar tahlil etilayotgan davrda korxonaga tegishli ko'rsatkichlarning nisbatan o'sish yoki pasayish koeffitsientini aniqlab beradi.

Har qanday kirishdan so'ng kredit qobiliyatini tahlil etish varaqchasida ma'lumotlarni saqlab qo'yish lozimligi tavsiya qilinadi.

Kreditlar bo'yicha buyurtmanomalarini yuritish

Mijozni tanlash izlash panelining birinchi darchasiga mijoz kodini kiritish orqali amalga oshiriladi.

Mijoz kodi tanlanib, "Enter" tugmasi bosilgach, kursor "Nomera zayavok" ("Buyurtmanomalar raqami") darchasiga o'tadi.

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yo.rdam Chiqish Windows

Joriy kun

Kredit buyurtmanomalarini ro'yxatga olish Mijoz kodini kiriting yoki uni tanlab oling

Buyurtmanoma N°

Eski buyurtmanomani ko'rib chiqish uchun N° tanlang

Chiqish.

Buyurtmanoma varaqchasi

Mundarijani kiritish va buyurtmanomani saqlash

«Kartochka zayavki» ("Buyurtmanoma varaqchasi") tugmasi bosilishi bilan ekranda kredit buyurtmanomasining varaqchasi paydo bo'ladi.

Agarda varaqchani chaqirish tugmasi bosilganida buyurt-manoma raqami darchasi bo'sh bo'lsa, avtomat ravishda yangi yozuv paydo bo'ladi.

The screenshot shows a software window titled "Подсистема - 'КРЕДИТЫ'" with a menu bar including "Регистрация кредита", "Настройка параметров", "Счета", "Диагностика", "Выход", and "Help". The main window is "Регистрация кредитных заявок" and the active form is "Карточка заявки".

Fields in the form include:

- Код клиента: 00201447
- Наименование: ПРОФКОМ ЭНЕРГЕТИКИ
- Тип клиента: 03
- Номер заявки: 2
- Дата заявки: 02.12.2003
- Сумма заявки: (empty)
- Валюта: Сум (для международных расчетов код 860)
- Отрасль применения кредита: 001 Промышленность
- Тип ссудного счета: 01 Кредитование по отдельному ссудному счету без открытия кредитной линии
- Цель ссуды (назначение): 110 Рабочий капитал: Материальные запасы и производственные затраты
- Тип выдачи ссуды:
 - Единовременная выдача
 - Периодическая выдача
 - Выдача по датам
 - Выдача по мере платежа
- Сумма собственных оборотных средств: 4,240,000.00
- Тип срока ссуды: 91-180 дней
- Тип обеспечения (гарантий): Недвижимость
- Класс кредитоспособности клиента: IКПАСС
- Класс качества кредита: Хороший
- Класс обеспечения ссуды: Обеспеченные ссуды
- Объект ссуды: (empty)
- Примечания по заявке: (empty)

KREDITLAR» quyitizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yo.rdam Chiqish Windows			
Joriy kun 2			
Buyurtmachi varaqchasi			
Mijoz kodi		Buyurtmanoma N°	
Nomi		Buyurtmanoma sanasi	
Mijoz turi	08	Buyurtmanoma summasi	
		Valyuta so'm (xalqaro hisob-kitoblar uchun kod 860)	
Kreditni qo'llash sohasi		Xalq xo'jaligining boshqa tarmoqlari	
Ssuda hisobvarag'i turi		Kredit liniyasini ochmasdan ayrim ssuda hisobvarag'i bo'yicha kreditlash	
Ssudaning maqsadi (nimaga mo'l-jallanganligi)		Ishchi kapital: Moddiy zahiralari va ishlab chiqarish xarajatlari	
Ssuda berish turi O'z aylanma mablag'lari summasi 0 Bir marta ssuda berish Ssuda muddati turi 91-180kun Davriy berish Sanalar bo'yicha berish Ta'minot (kafolatlar) turi			

To'lov darajasi bo'yicha berish	Ko'chmas mulk
Mijozning kredit qobiliyati sinfi 1 klass	Kredit sifati sinfi
	Yaxshi
Ssuda ta'minoti sinfi	Ta'minotli ssudalar
Ssuda ob'ekti	

Buyurtmanoma bo'yicha eslatmalar

«DD.MM.GGGG.» formatida buyurtmanoma sanasi kiritiladi. Kiritiladigan keyingi element ssuda summasi bo'ladi. Ssuda qanday valyutada beriladigan bo'lsa, summa ham shu valyutada kiritiladi. Summa ma'lumotlar bazasiga to'liq muvofiq kelishi uchun albatga tiyinlarda berilishi lozim.

Kiritish keyingi elementi kredit qo'llanadigan tarmoq kodi bo'ladi. Bunda o'rnatilgan holatda qolish (po umolchaniyu) orqali ma'lumotlar bazasidan avtomat ravishda xalq xo'jaligi tarmog'i kodi tanlab olinadi va bu kod mijoz kodi ro'yxatga olinayotgan vaqtda qo'yiladi. Navbatdagi element ssuda hisobvaraqlari ro'yxatidan tanlash orqali kiritish elementidir.

Tanlashning keyingi elementi ssuda maqsadini tanlash elementi, undan keyingi kiritish elementi ssuda berish turi bo'lib, unda bazadagi mavjud turlarni tanlash taklif qilinadi, bunday turlar - bir marta ssuda berish yoki to'lov darajasiga qarab ssuda berishdan iborat jarayondir.

Bundan keyingi kiritish elementi o'z mablag'larining summasi bo'lib, u o'z mablag'lari manbai summasi ko'rsatkichiga teng bo'ladi, bu mablag'lar korxonada balans bo'yicha ma'lumotlarni kiritish vaqtida mijozning kredit qobiliyatini tahlil etish shaklidan olinganligi sababli, undagi summa o'zgarmasligi lozim. «Enter» tugmasi bosilib, keyingi kiritish elementiga o'tiladi. Bu keyingi ssuda muddati turini tanlash elementi bo'lib, muddatlar turi ro'yxatidan muddatning kerakligi tanlab olinadi, so'ngra «Enter» tugmasi bosiladi.

Navbatdagi kiritish elementi ta'minot turi yoki kafolat turini tanlashdir. Yo'nalishli tasvirli tugma bosilganida o'ng tarafda, har haftada Markaziy bank tomonidan yangilanib turiladigan spravochnik - kredit qaytarilishi kafolatlar turi ro'yxati paydo bo'ladi. Sichqoncha bilan kerakli kafolat turi tanlab olinib, «Enter» tugmasi bosiladi. Quyida kreditni qaytarish ta'minoti yoki kafolatlarining asosiy turlarini keltiramiz:

- 1) transport vositalari;

- 2) inventar (*biror idoraning mol-mulkn, asbob-anjomi*);
- 3) ko'chmas mulk;
- 4) asbob-uskunalar;
- 5) veksellar;
- 6) aktsiyalar;
- 7) hukumat kafolatlari;
- 8) uchinchi tomon kafolatlari;
- 9) depozit;
- 10) boshqa ta'minot turlari;
- 11) ta'minotsiz.

Keltirilgan barcha kqrsatichlar kiritilgandan so'ng garov qiymatini baholash sanasi yoki kafolat yoxud ishonch xatini berish sanasi kiritiladi. Ushbu sana buyurtmanomadagi sanadan farq qilmasligi lozim, quyi tizimda buning uchun dasturiy nazorat qilib borish ham ko'zda tutilgan.

So'ngra garov qiymati summasi yoki kafolat summasi kiritiladi:

- ssuda ob'ekti bo'yicha qisqa tavsifi yoki nimaga mo'ljallanganligini test shaklida terish lozim. Darchada ssuda ob'ekti, beriladigan ssudaning o'ziga xos xususiyatlari yoki aniq nimaga mo'ljallanganligi matn kqrinishida qisqacha qilib kiritiladi va bu matn ssuda varaqchasiga tushganligidan, ko'pgina hisobotlarda ishtirok etadi;

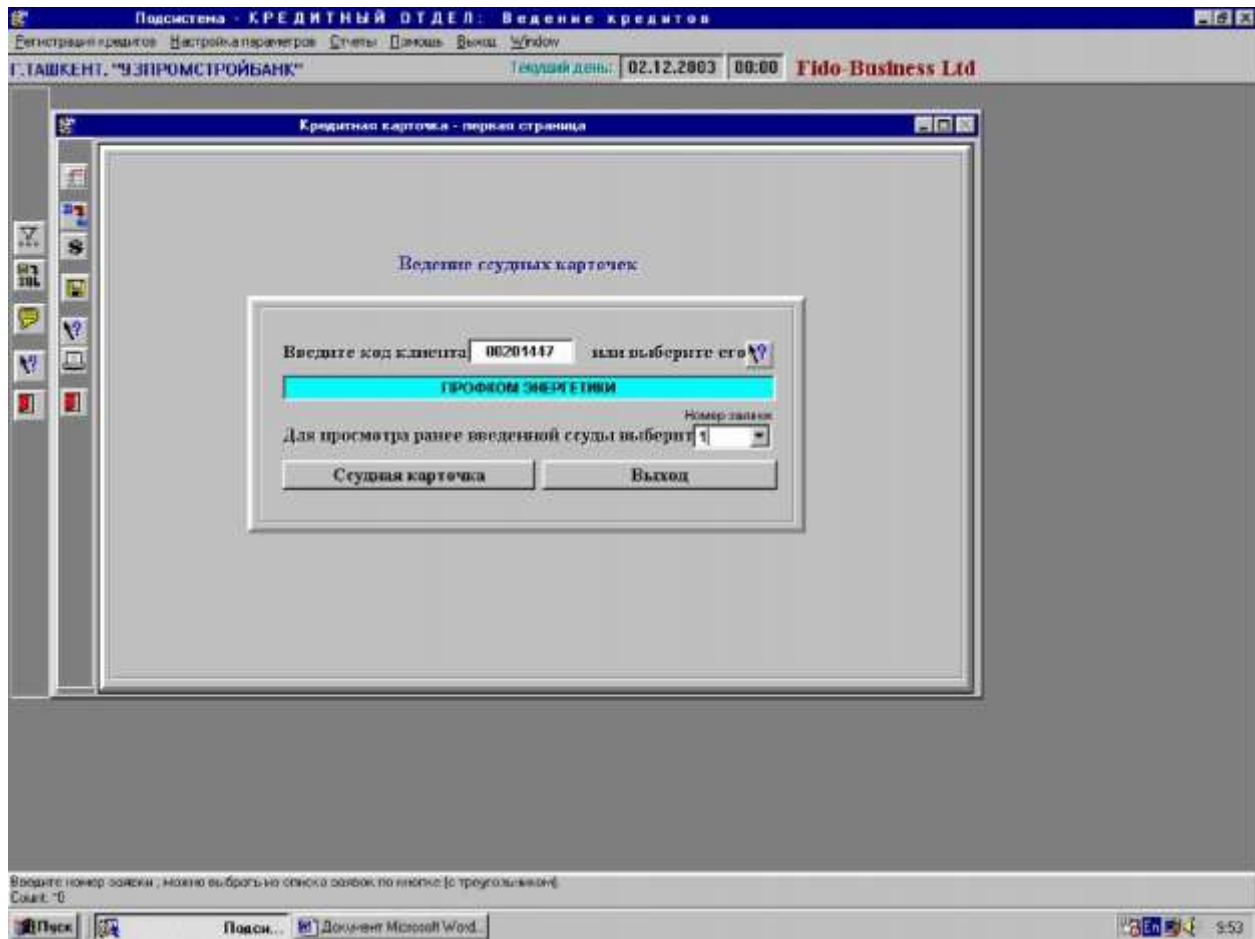
- keyingi maydonchada ssuda bo'yicha ixtiyoriy eslatmani kiritish mumkin.

Buyurtmanoma bo'yicha ko'rsatilgan ma'lumotlar kiritilib, eslatma bo'yicha so'ngi kiritish elementi kiritilgandan keyin ma'lumotlar bazasida bu buyurtmanomani saqlab qo'yish uchun muloqot oynasi paydo bo'ladi.

Shakldan chiqib ketish uchun ochiq eshik tasviri tushirilgan tugma bosiladi.

Ssuda varaqalarini yuritish

Buyurtmanoma kiritilib, ma'lumotlar bazasida saqlangach, mijozga kredit berilishi uchun shartnoma tuzish haqida ijobiy qaror qabul qilinganidan so'ng, bank shartnomalarini yuritish bqlimida shartnomani ro'yxatga olish amalga oshirilishi lozim.

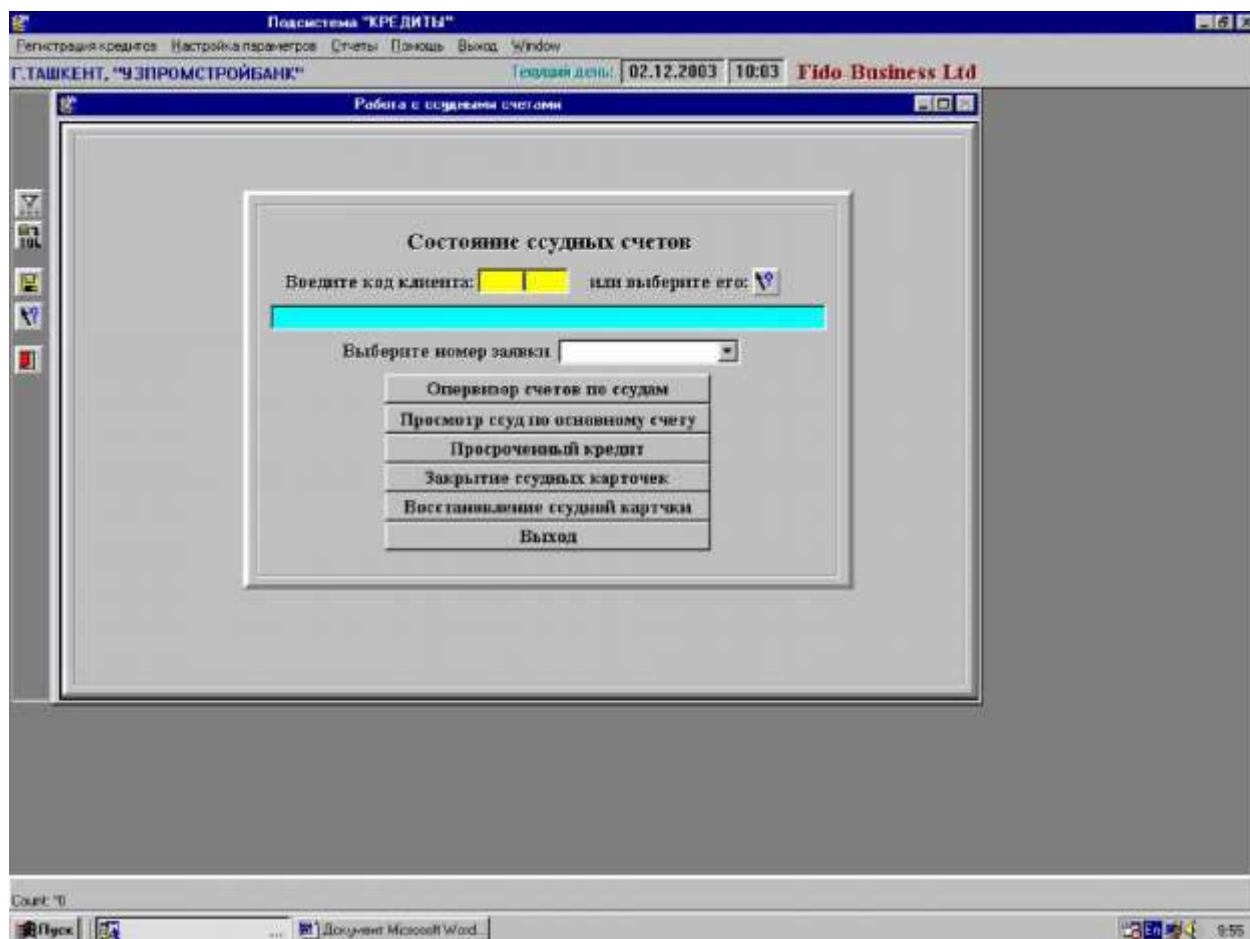
Ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash

Quyida tizimning "Rabota s ssudnimi schetami" ("Ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash") bo'limi ssuda hisobvaraqlari bilan turli operatsiyalarni bajarish uchun mo'ljallangan bo'lib, faqat "ARM Nachalnika kreditnogo otdela" ("Kredit bo'limi boshlig'i AIJ") quyida tizimidangina amalga oshirilishi mumkin.

Bunday operatsiyalar tarkibiga quyidagi jarayonlar kiradi:

- ssuda hisobvaraqlarini va har bir ssuda hisobvarag'i uchun yordamchi hisobvaraqlarni ochish;
- ssuda hisobvaraqlarini va har bir ssuda hisobvarag'i uchun yordamchi hisobvaraqlarni yopish;
- ssuda berish:

joriy ssudalarni to'lash;

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows
Joriy kun Fido-Business

Ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash

Ssuda hisobvaraqlarining holati

yoki uni tanlab oling Ruyurtmanoma raqamini tanlang Ssudalar bo'yicha hisobvaraqlar
opervizori Asosiy hisobvaraqlar bo'yicha ssudalarni ko'rib chiqish Muddatida

Mijoz kodining kiritish qaytarilmagan kredit Ssuda varaqchalarini yopish Ssuda varaqchalarini tiklash
Ruyurtmanoma varaqchasi Chiqish

■ (parametrlar tegishli ravishda sozlanganida) ssuda hisobvaraqlarini tasdiqlash;

■ (parametrlar tegishli ravishda sozlanganida) ssuda bo'yicha o'tkazmalarni tasdiqlash.

Mijozni tanlash izlash panelining birinchi darchasiga mijozning kodini kiritish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Ushbu tugmalar bo'yicha ishga tushiriladigan dasturlar keyinchalik ssuda

hisobvaraqlari bilan ishlash tartibi deb ataladi.

1. Barcha kredit operatsiyalarni amalga oshirish uchun ko'rib chiqish

Permcpraua KpeanroB HacpfofikA napaMerpop Lt'-ctll floMomb t1bi--oa Window
 r.TAWKEHT, "H3nPOMCTPOKIBAHK" trkviiiitH n6iHh: | n?.i?.?nm 10:04 Fido-Business Ltd

OnepBif3op ccyjiHhJx cnyroB

KoHTponbHbiH nrocMOTp C46TOB no ccyHaM
 HaMMeHOBaHMe BbiepaHHoro KnnneHTa

K_{oa} K_{/iMeHTa/} Ochobhom ccyflHbm_{CM6T/} PacMeTHbiM_{CMeT KfikieHTa / CMeT} Hamicn._{npou.}(16309) /_{CMeT} npocpcmKM /

№ 3aaBKM Octatok c-ieTa

Octatok c-ieTa

octatok c-ieTa

octatok c-ieTa

CMeT pe3ecea B03M_v6bITKGB

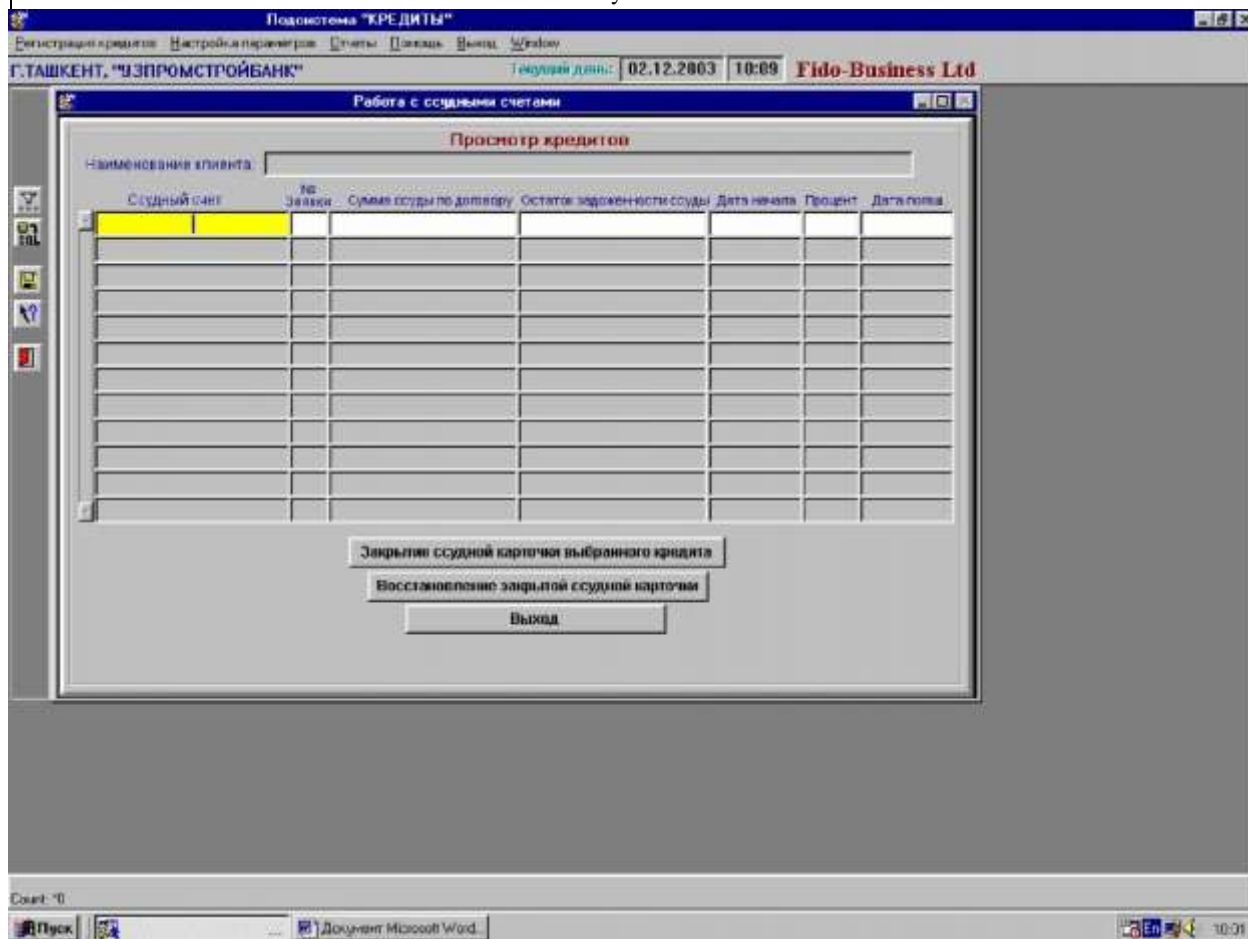
OCTATOK c-ieTa

«KREDITLAR» quyi tizimi				
Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar yordam Chiqish Window Joriy kun Fido-Business				
<i>Ssuda hisobvaraqlari opervizori</i>				
Ssudalar bo'yicha hisobvaraqlarni nazorat etib, ko'rib chiqish				
To'langan mijoz nomi				
Mijoz kodi	Asosiy ssuda hisobvarag'i	Mijoz hisob-kitob varag'i	hisoblangai foizlar hisobvarag'i	Muddatida qay-tarilmagan ssu-dalar h/v
Buyurt manoma N	hisobvara qoldig'i	hisobvara qoldig'i	hisobvara qoldig'i	hisobvara qol- dig'i
Axtarib topish	Ko'rsatish	Chiqish	Ehtimoliy za- rarlarini qop- lash uchun zaxira h/v	Hisobvara qol- dig'i

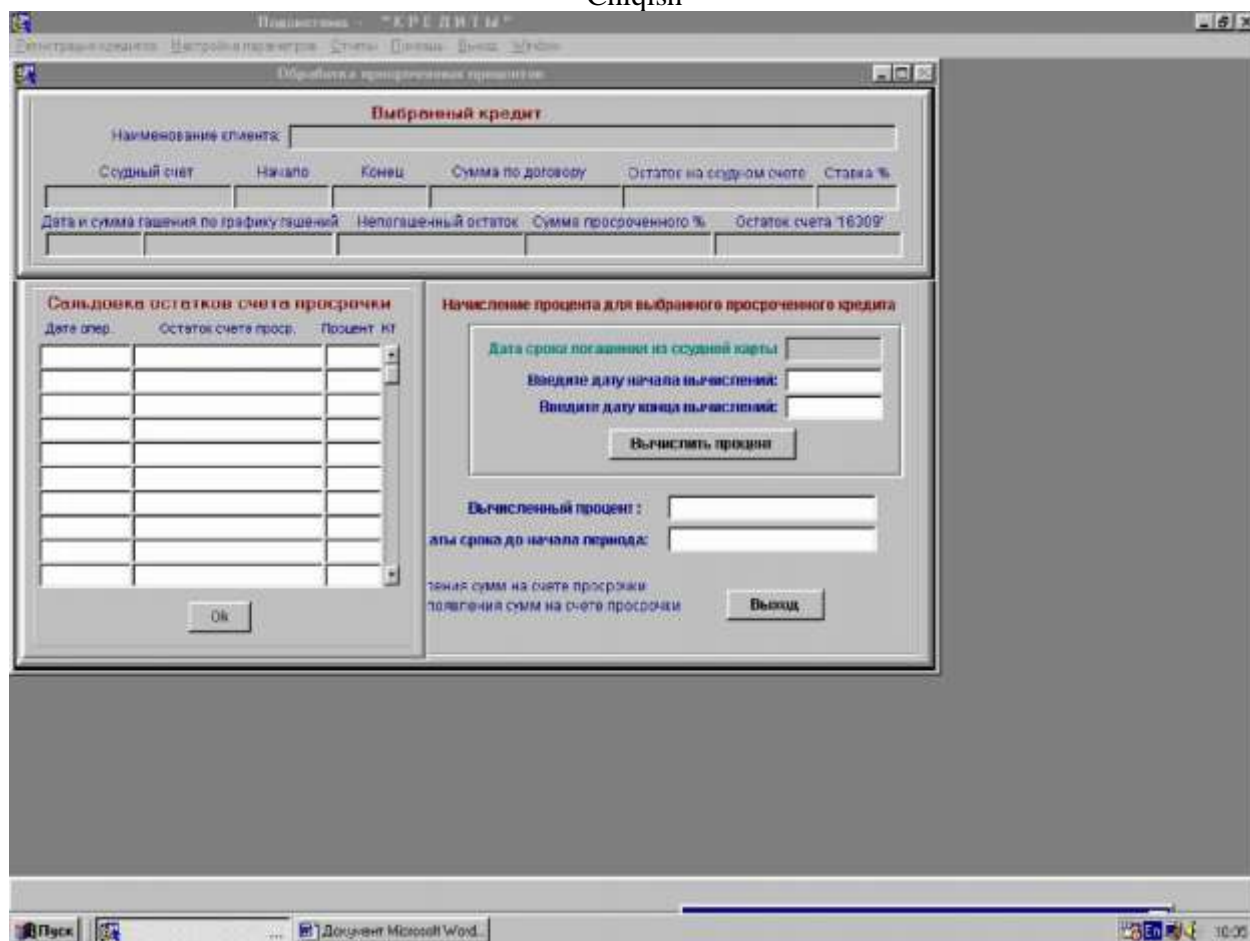
«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar yordam Chiqish Windows

2. Ssuda berish va berilgan ssudani to'lash

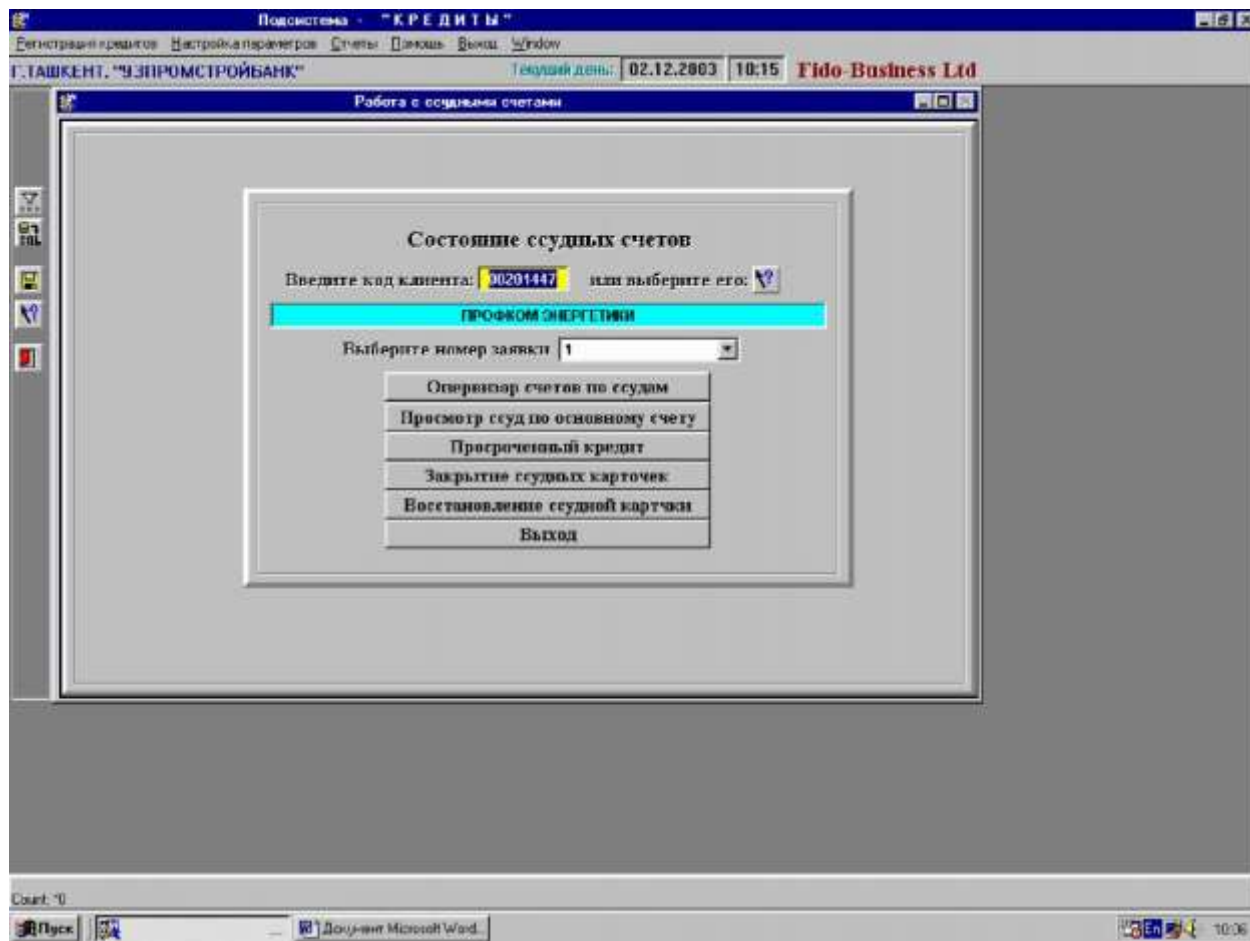
Joriy kun Fido-Business

Chiqish

«KРЕДИТЛАР» quyi tizimi				
Muddati o'tgan foizlar qayta ishlash				
Tanlangan kredit				
Mijoz nomi				
Ssuda hisobvarag'i	Boshlanishi	Ohiri Shartnoma Ssuda bo'yicha bo'yicha summa qarz qoldig'i	Foizlar stavkasi	
To'lash jadvali bo'yicha sana va summa	To'lanmagan qoldiq	Muddati o'tgan %	16309 hisobvaraқ	
To'lov muddati o'tgan hisobvaraқ qoldiqlarini saldolash		Tanlangan, to'lov muddati o'tgan kredit uchun foizlarni hisoblash		
Operatsiya Muddati o'tgan Kredit sanasi hisobvaraқ qoldig'i foizi		Ssuda varaқhasidan to'lov muddati sanasi		
Operatorга habarlar				
Mazkur kredit bo'yicha mijoz kodi buyurtmanoma № hozircha to'lov sanasi etib kelmagan OK		Hisoblash boshlangan sanani kiriting:		
		Hisoblash tugagan sanani kiriting:		
		Foizlarni hisoblang:		
		Foizlar:		
		Davr boshida:		
		Chiqish		

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Fido-Business
 Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

Ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash

Ssuda hisobvaraqlarining holati

Mijoz kodining kiritish yoki uni tanlab oling

Buyurtmanoma raqamini tanlang

Ssudalar bo'yicha hisobvaraqlar opervizori

Asosiy hisobvaraq bo'yicha ssudalarn ko'rib chiqish

Muddatida qaytarilmagan kredit

Ssuda varaqchalarini yopish

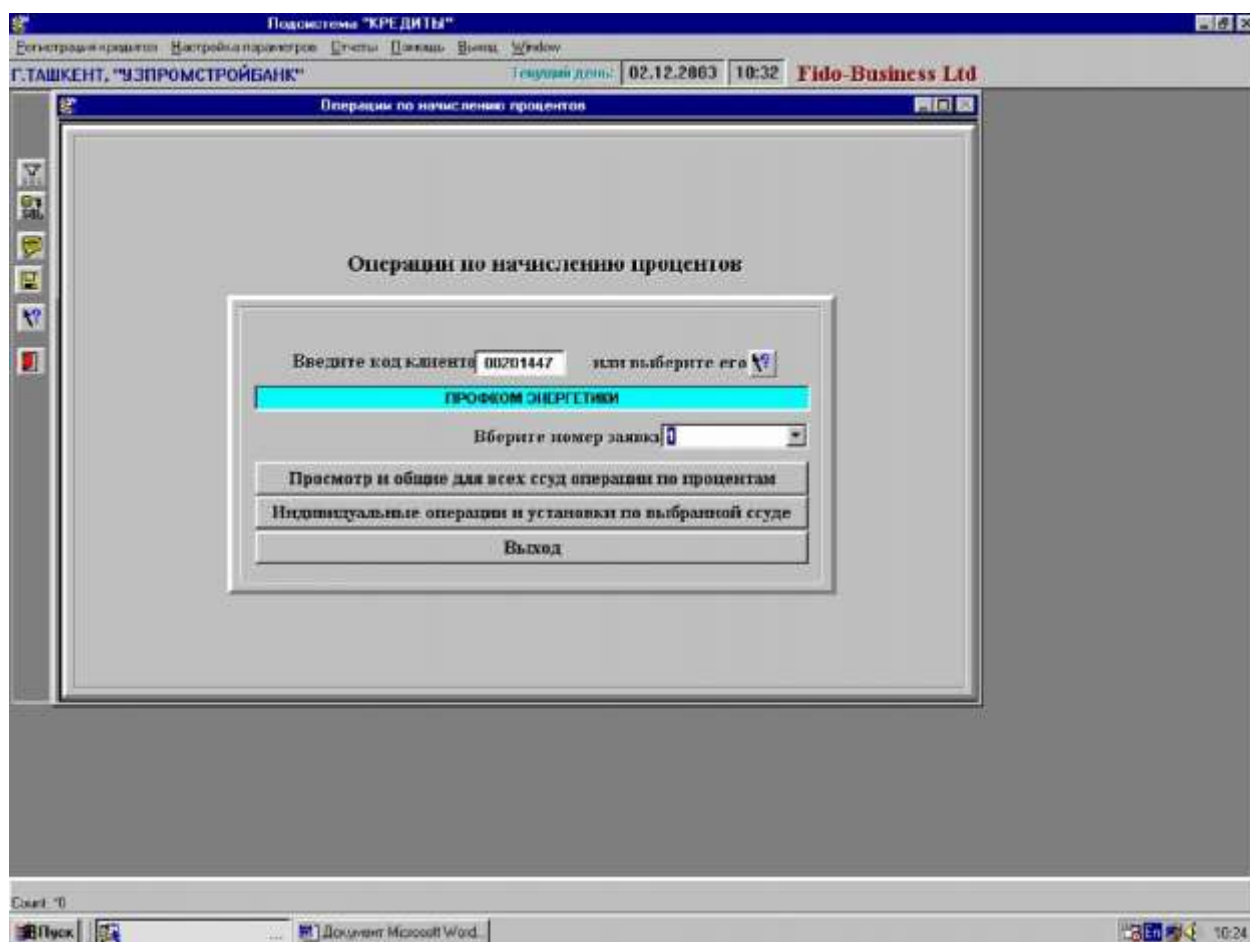
Ssuda varaqchalarini tiklash

Buyurtmanoma varaqchasi

Chiqish

Foizlar bilan amalga oshiriladigan operatsiyalar

«Operatsii s protsentami» ("Foizlar bilan operatsiyalar") bqlimi foizlar bo'yicha hisoblab chiqarilgan turli o'tkazmalarni bajarish uchun mo'ljallangan bo'lib, u faqat Kredit bo'limi boshlig'i AIJdangina amalga oshirilishi mumkin.

«KREDITLAR» quyí tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun Fido-Business

Foizlarni hisoblash bo'yicha operatsiyalar

Foizlarni hisoblash bo'yicha operatsiyalar

Mijoz kodini kiriting yoki uni tanlab oling ?

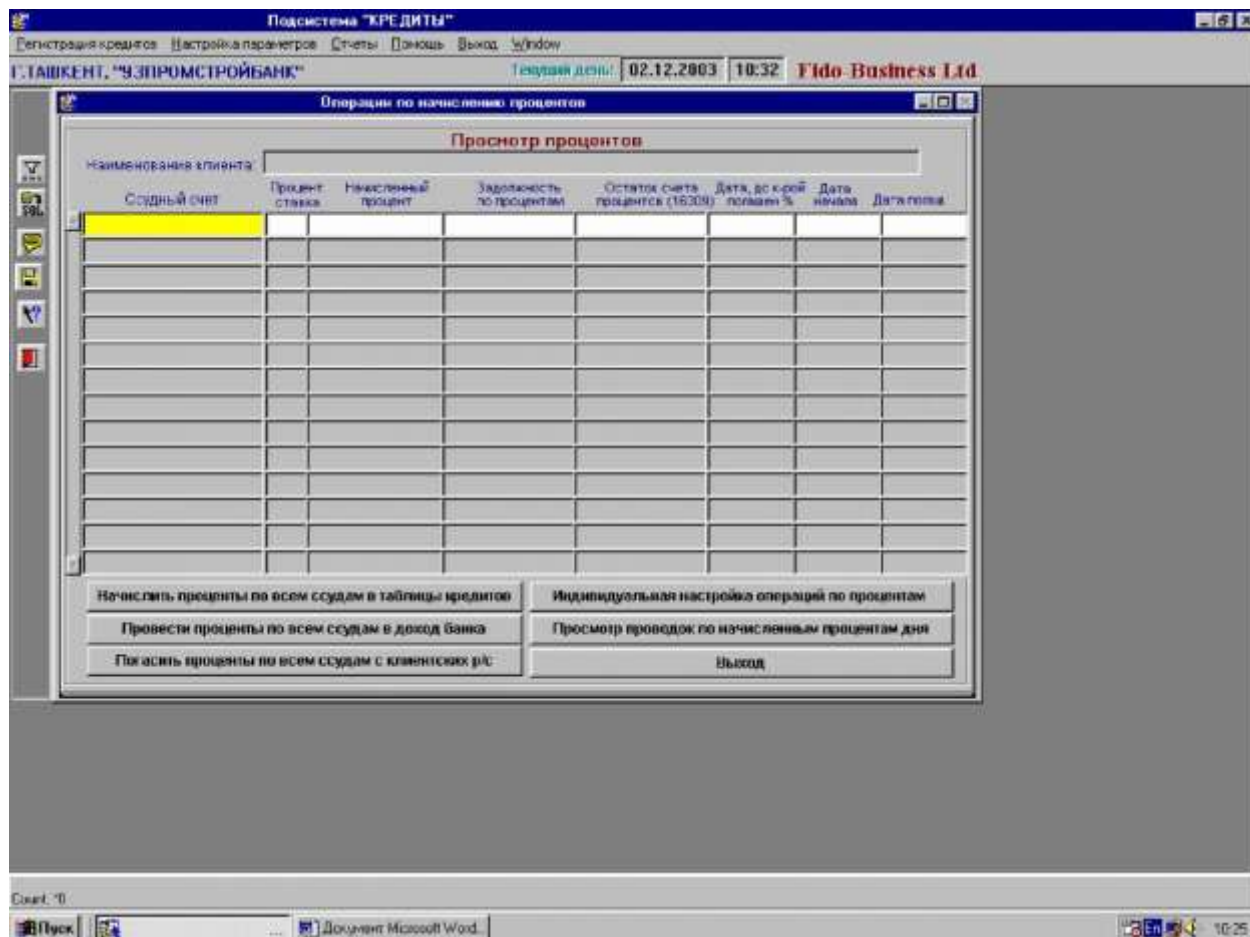
DASK KAFOLAT

Ruyurtma raqamini tanlang

Rarcha ssudalar uchun foizlar bo'yicha umumiy operatsiyalarni ko'rib chiqish

Tanlangan ssuda bo'yicha yakka tartibdagi operatsiyalar va qurilmalar Chiqish

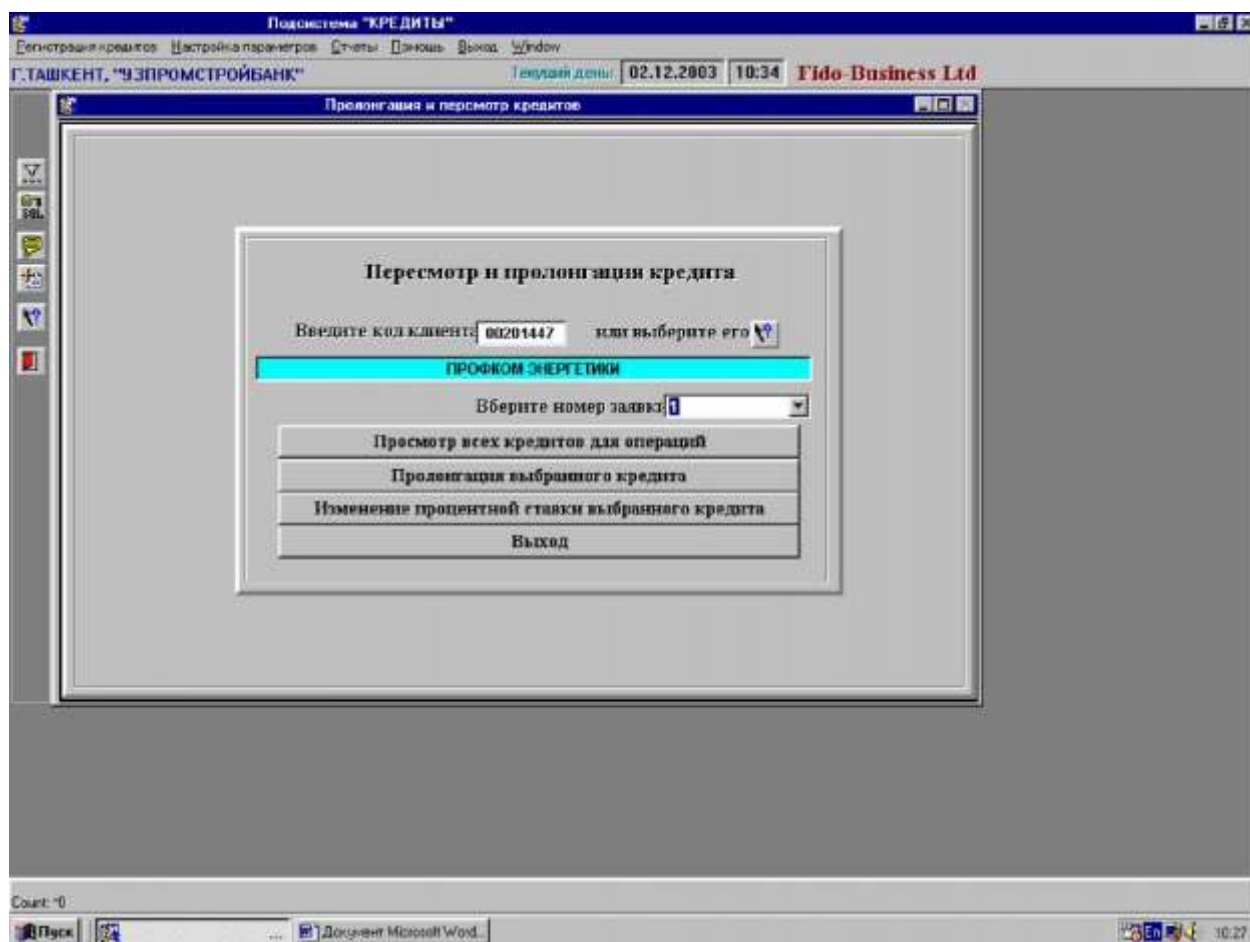
Ko'rib chiqish tartibiga kirilsa ekranda ma'lumotlar bazasida mavjud barcha kreditlar jadvalini o'z ichiga olgan shakl ochilib, unda kredit foizlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar akslantirilgan bo'ladi.

Bu ko'rsatkichlarga quyidagilar kiradi:

1. Ssuda hisobvarag'i.
2. Foizlar stavkasi.
3. Hisoblangan foizlar
4. Foizlar bo'yicha qarzarlar.
5. "16309"ni olishga hisoblangan foizlar hisobvarag'i qoldig'i.
6. Foizlar to'langanidan keyingi sana.
7. Ssudaning boshlang'ich sanasi.
8. Ssuda to'langan sana.

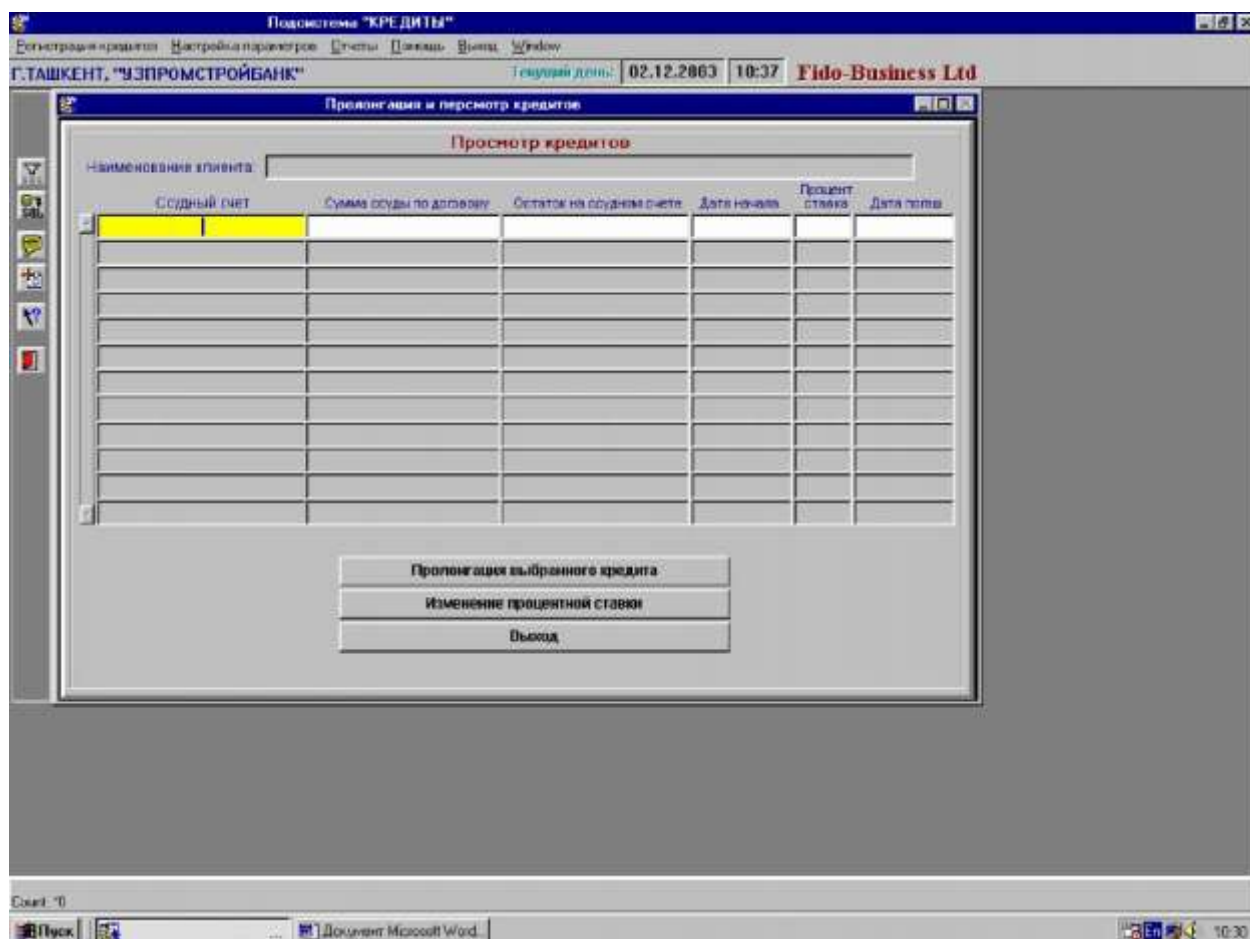
Kreditni qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish (prolongatsiya)

"Peresmotr i prolongatsiya kredita" ("Kreditni qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish") shakli kreditlar asosiy parametrlarining o'zgarishi bilan

bog'liq turli operatsiyalarni bajarish uchun mo'ljallangan bo'lib, u faqat Kredit bo'limi boshlig'i AIJdangina amalga oshirilishi mumkin.

<p>«KREDITLAR» quyi tizimi</p> <p>Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows</p> <p>Joriy kun Fido-Business</p> <p>Kreditlarni qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish (prolongatsiya)</p>
<p>Kreditlarni qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish (prolongatsiya)</p> <p>Mijoz kodini kiriting yoki uni tanlab oling ?</p> <p style="text-align: center;">DASK KAFOLAT</p> <p style="text-align: center;">Buyurtma raqamini tanlang</p> <p style="text-align: center;">Buyurtmanoma raqamini tanlang</p> <p style="text-align: center;">Barcha kreditlarni operatsiyalar uchun ko'rib chiqish</p> <p style="text-align: center;">Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish</p> <p style="text-align: center;">Ganlangai kredit foiz stavkasini o'zgartirish</p> <p style="text-align: center;">Chiqish</p>

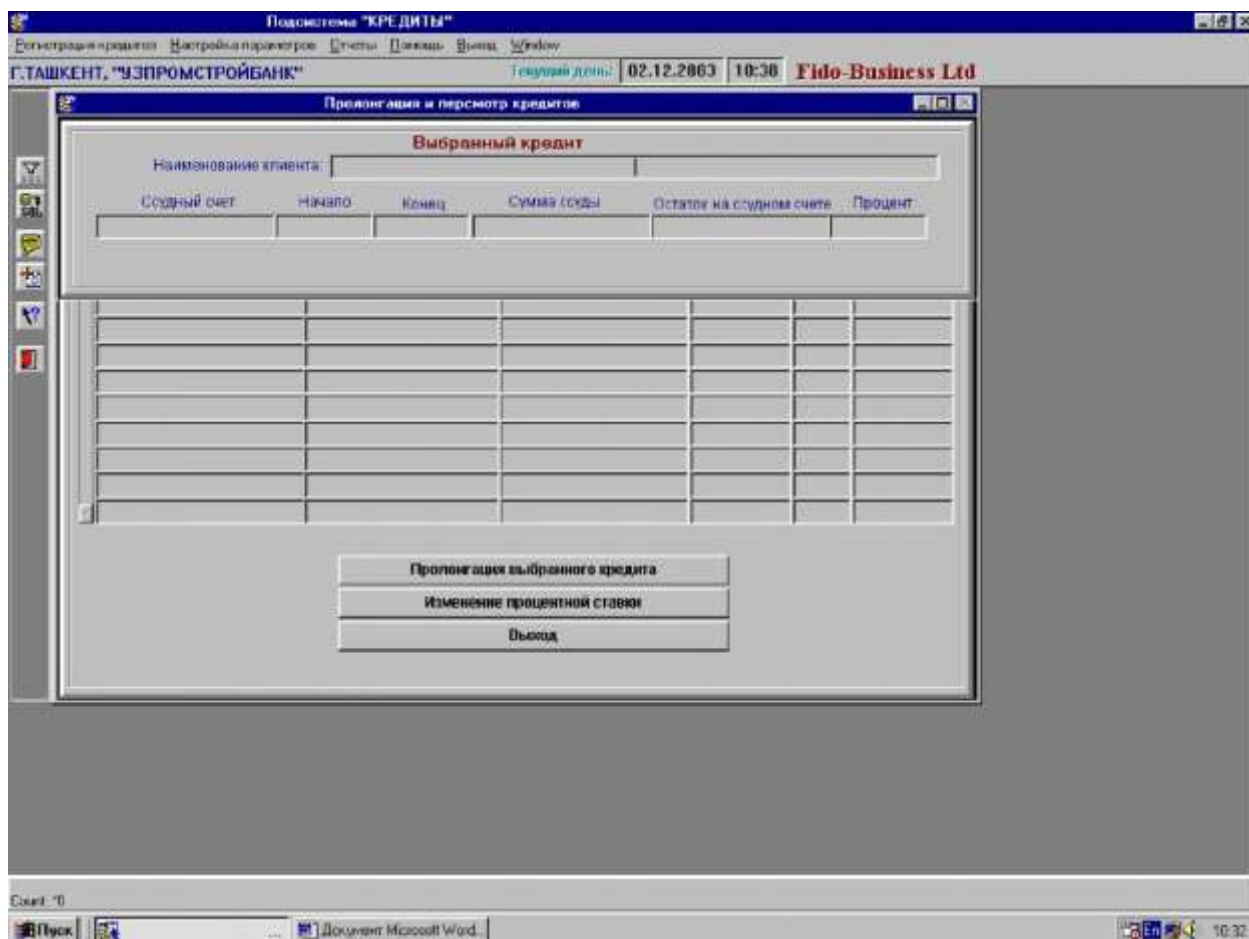

Bunday operatsiyalar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish (Ssudaning umumiy to'lov muddatini cho'zish);
- Shartnomada ko'zda tutilgan foizlar stavkasini o'zgartirish.

"ARM nachalnika kreditnogo otdela" ("Kredit bo'limi boshlig'i AIJ")dan ishga tushirishda "Prolongatsiya vsex kreditov dlya operatsiy" ("Operatsiyalar uchun barcha kreditlar muddatini uzaytirish") tugmasini tanlab olib, sichqonchanning chap tarafidagi tugmasi bosilsa, ekranga mijozning kodi yordamida ma'lumotlarni tanlash standart paneli chiqadi.

Izlash panelining birinchi darchasiga mijoz kodini kiritish orqali mijoz tanlashni amalga oshirish mumkin. Agar mijozning faqat nomigina ma'lum bo'lsa, u holda F9 tugmasi bosilib chaqiriladigan ro'yxatdan uni tanlab olish mumkin. Ushbu tugma orqali chaqirishda faqat bazaga ssuda varaqchalari ma'lumotlar bazasiga kiritilgan mijozlarning ro'yxatigina paydo bo'ladi.

Mijoz kodi tanlanib, «Enter» tugmasi bosilganida kursor «Nomer zayavki»

("Buyurtmanoma raqami") degan darchaga o'tadi.

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash xisobotlar Yordam Chiqish Windows	Joriy kun Fido-Business Kreditlarni
qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish (prolongatsiya)	
Kreditlarni qayta ko'rib chiqish va uning muddatini uzaytirish (prolongatsiya)	
Mijoz kodini kiriting yoki uni tanlab oling !?	
DASK KAFOLAT	
Buyurtmanoma raqamini tanlang	
Barcha kreditlarni operatsiyalar uchun ko'rib chiqish	
Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish	
Ganlangan kredit foiz stavkasini o'zgartirish	
Chiqish	

Bu erda uchburchak tasviri bo'lgan tugma bo'yicha buyurtmalar raqamlarining butun ro'yxatini chiqarish, kerakli raqamni tanlab olish va birorta ish tartibiga o'tish mumkin.

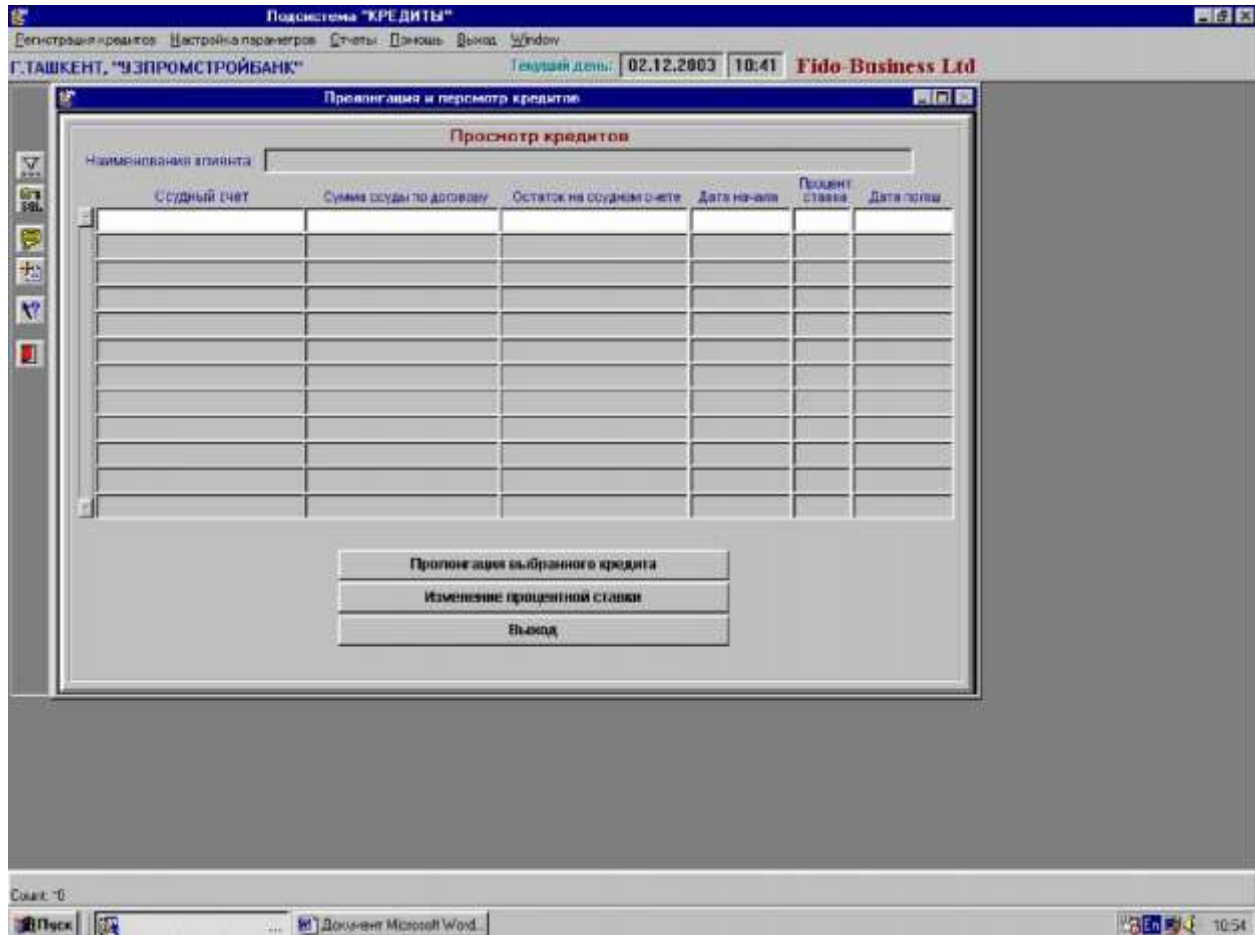
Barcha kreditlarni operatsiyalar uchun ko'rib chiqish

«Prosmotr vsekh kreditov dlya operatsii» ("Barcha kreditlarni operatsiyalar uchun ko'rib chiqish") tugmasini bosib, ko'rib chiqish tartibi ishga tushiriladi.

Barcha tartiblar uchun ("Ko'rib chiqish" tartibidan tashqari) mijozning kodi va buyurtmanoma raqamini tanlash lozim bo'ladi.

Ko'rib chiqish tartibida ham barcha kreditlar jadvali mavjud bo'lgan ekran ochiladi. Unda kreditlarning asosiy ko'rsatkichlari aks ettirilgan bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

1. Ssuda hisobvarag'i.
2. Shartnoma bo'yicha ssuda summasi.
3. Ssuda hisobvarag'idagi joriy sana.
4. Ssuda hisobvarag'ining boshlang'ich sanasi.
5. Foizlar stavkasi.
6. To'lov sanasi.

«KREDITLAR» quyidagi tizimni Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun Fido-Business

Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish

Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish

Kreditlarni ko'rib chiqish

Mijoz nomi					
Ssuda hisobvarag'i	Shartnoma bo'yicha ssuda summasi	Ssuda hisobvarag'idagi qoldiq	Boshlanish sanasi	% stavkasi	To'lov sanasi
Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish					
Foizlar stavkasini o'zgartirish					
Chiqish					

Bu tartibda kreditlardan birini tanlash mumkin bo'lib, buning uchun tanlangan kreditda sichqoncha ko'rsatkichini o'qyib va sichqonchani chap tugmasini bosib. Keyin quyida keltirilgan tugmalardan birini tanlab, ssuda hisobvaraqlari bilan ishlash bo'yicha istalgan tartibini ishga tushirish mumkin.

Ekran ikkita qismdan tarkib topgan bo'ladi.

Yuqori qismida tanlangan kredit bo'yicha quyidagi axborot-ma'lumotlar joylashgan:

- tanlangan mijoz nomi;
- kredit boshlanishi;
- kredit oxiri;
- ssuda summasi;
- foizlar stavkasi..

Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish

Наименование клиента	Судный счет	Начало	Конец	Сумма ссуды	Остаток на судном счете	Процент
ПРОФШКОЛА 21	99999000500201530001	22.04.2002	10.12.2002	200000		1

Пролонгация выбранного кредита

Судный счет пролонгируемого кредита: 99999000500201530001
Действующая дата погашения ссуды: 10.12.2002

Введите номер дополнительного договора: 1254

Введите дату, с которой введено продление: 15.12.2002
Введите дату, до которой продлевается ссуда: 30.12.2002

Выполнить Выйти

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

Fido-Business

Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish (prolongatsiya)

Tanlangan kredit

Mijoz nomi
Ssuda Boshi Ohiri
hisobvarag'i

2-TQB O'ZDIPQURILISHTIICIQB
Ssuda ssuda hisobvarag'idagi Foiz
summasi qoldiq

Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish

To'lov muddati uzaytirilayotgan kreditning
ssuda hisobvarag'i

Ssuda to'lanishning amaldagi sanasi

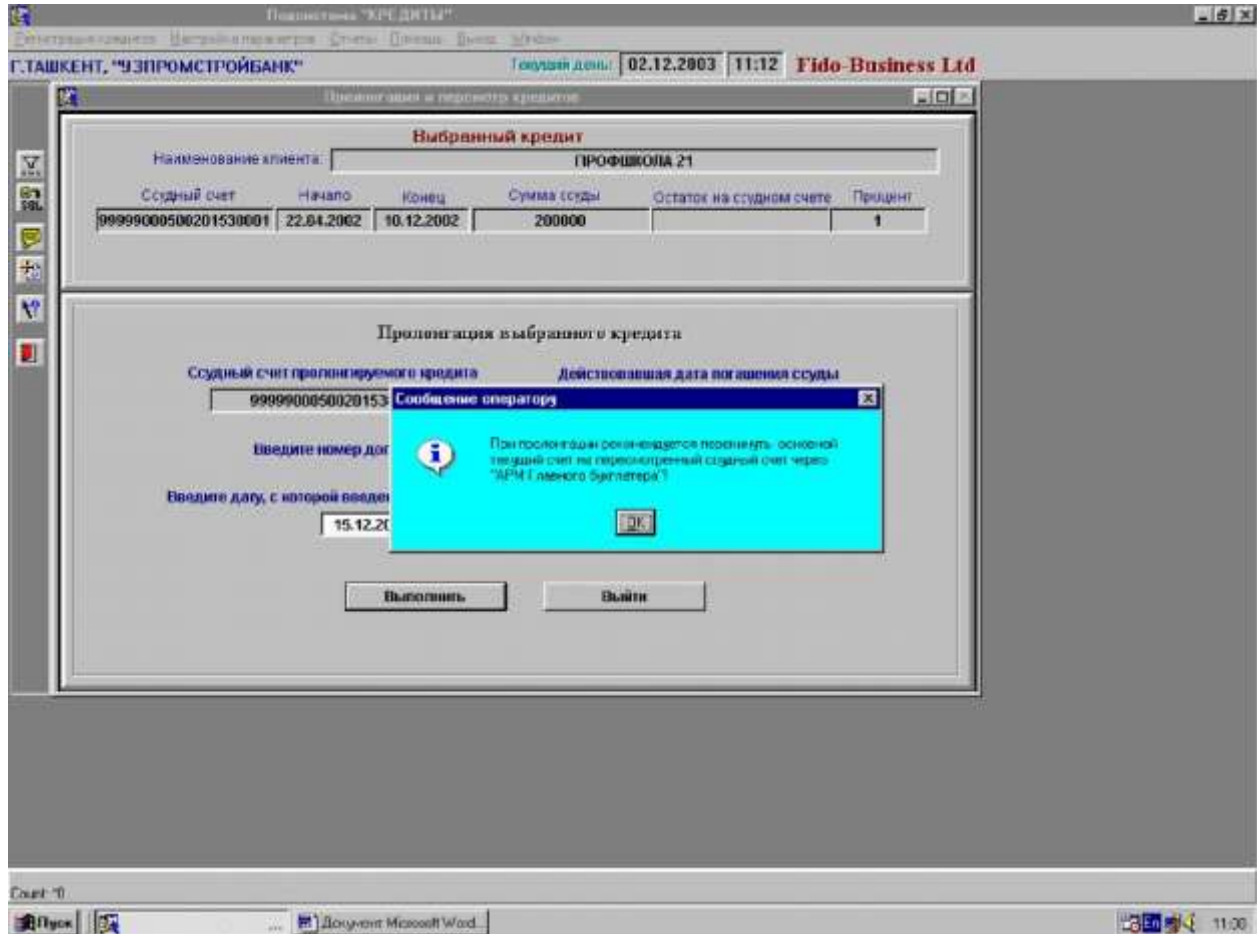
Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting:

Muddatni uzaytirish kiritilgan sanani kiriting

Ssuda muddati qachongacha
Uzaytirilayotganini ko'rsatuvchi sanani kiriting

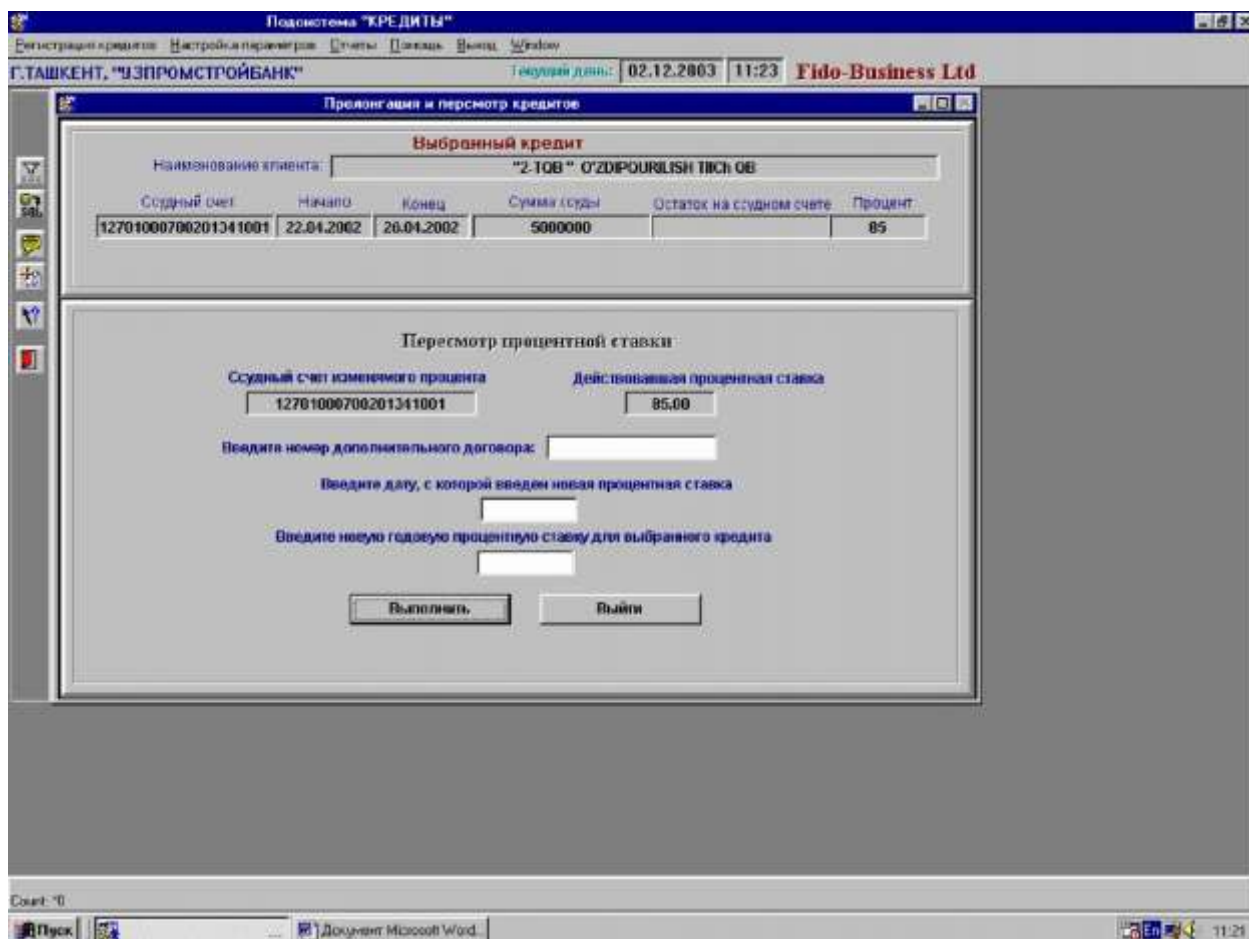
Bajaring

Chiqing

hisobotlar yordam Chiqish Windows						«KREDITLAR» quyidagi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash					
						Joriy kun Fido-Business					
						<i>Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish</i>					
Kreditlarni ko'rib chiqish											
Mijoz nomi											
Ssuda hisobvarag'i	Shartnoma bo'yicha ssuda summasi	Ssuda hisobvarag'idagi qoldiq	Boshlanish sanasi	% stavkasi	To'lov sanasi						
Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish											
Foizlar stavkasini o'zgartirish											
Chiqish											

Pastdagi asosiy panelning o'ng tarafida butun ssudani to'lash bo'yicha amaldagi sana vizalanadi.

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

<u>Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish</u>		<u>Tanlangan kredit</u>	
Mijoz nomi Ssuda	Ssuda ssuda hisobvarag'idagi	Foiz	Ohiri
Boshi hisobvarag'i	summasi	qoldiq	85

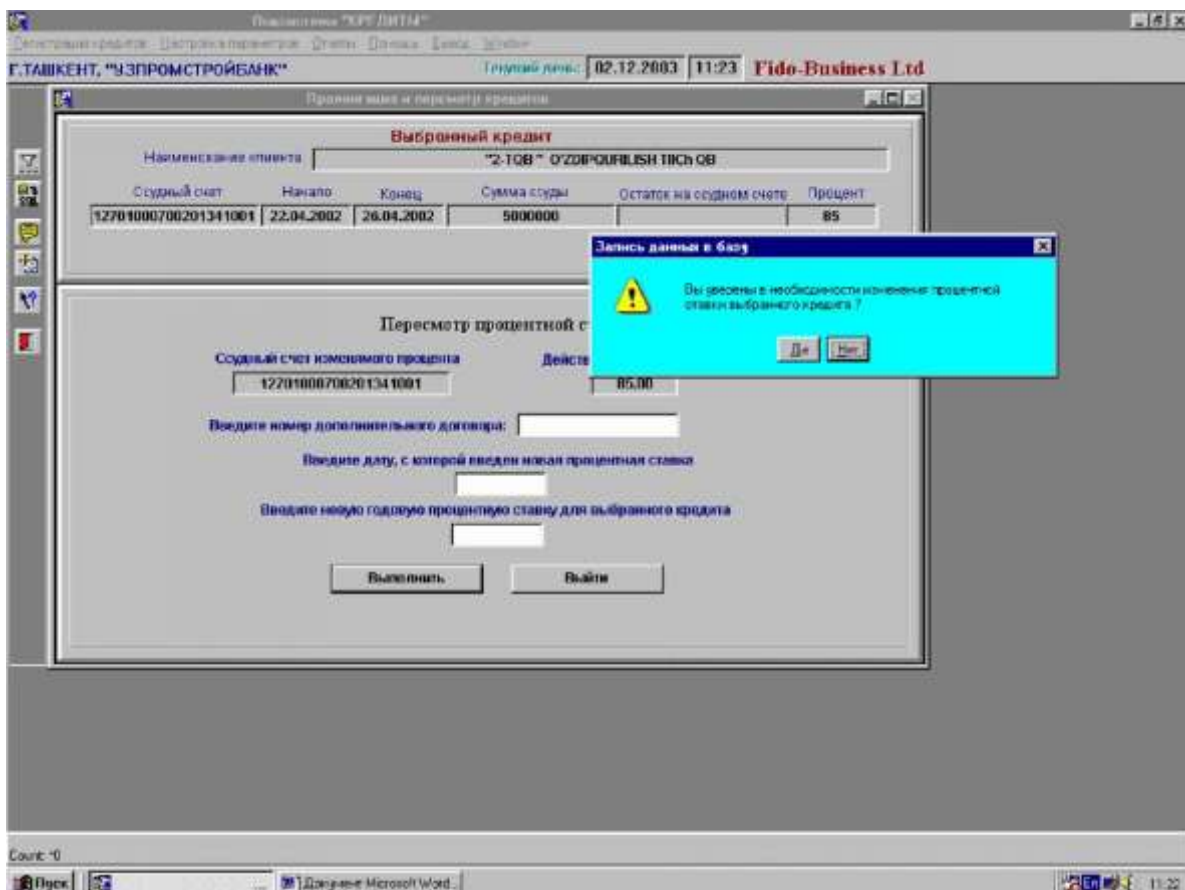
Tanlangan kreditning to'lov muddatini uzaytirish

Muddatni uzaytirishga oid sanani kiriting	Ssuda to'lanishining amaldagi sanasi
	To'lov muddati uzaytirilayotgan kreditning ssuda hisobvarag'i Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting:
<u>Bajari</u>	Ssuda muddati qachongacha Uzaytirilayotganini ko'rsatuvchi sanani kiriting
	<u>Chiqing</u>

Yuqoridagi birinchi oq rangli darchaga qo'shimcha shartnoma raqami kiritilib, unga asosan kreditning joriy to'lov muddatini uzaytirish amalga oshiriladi.

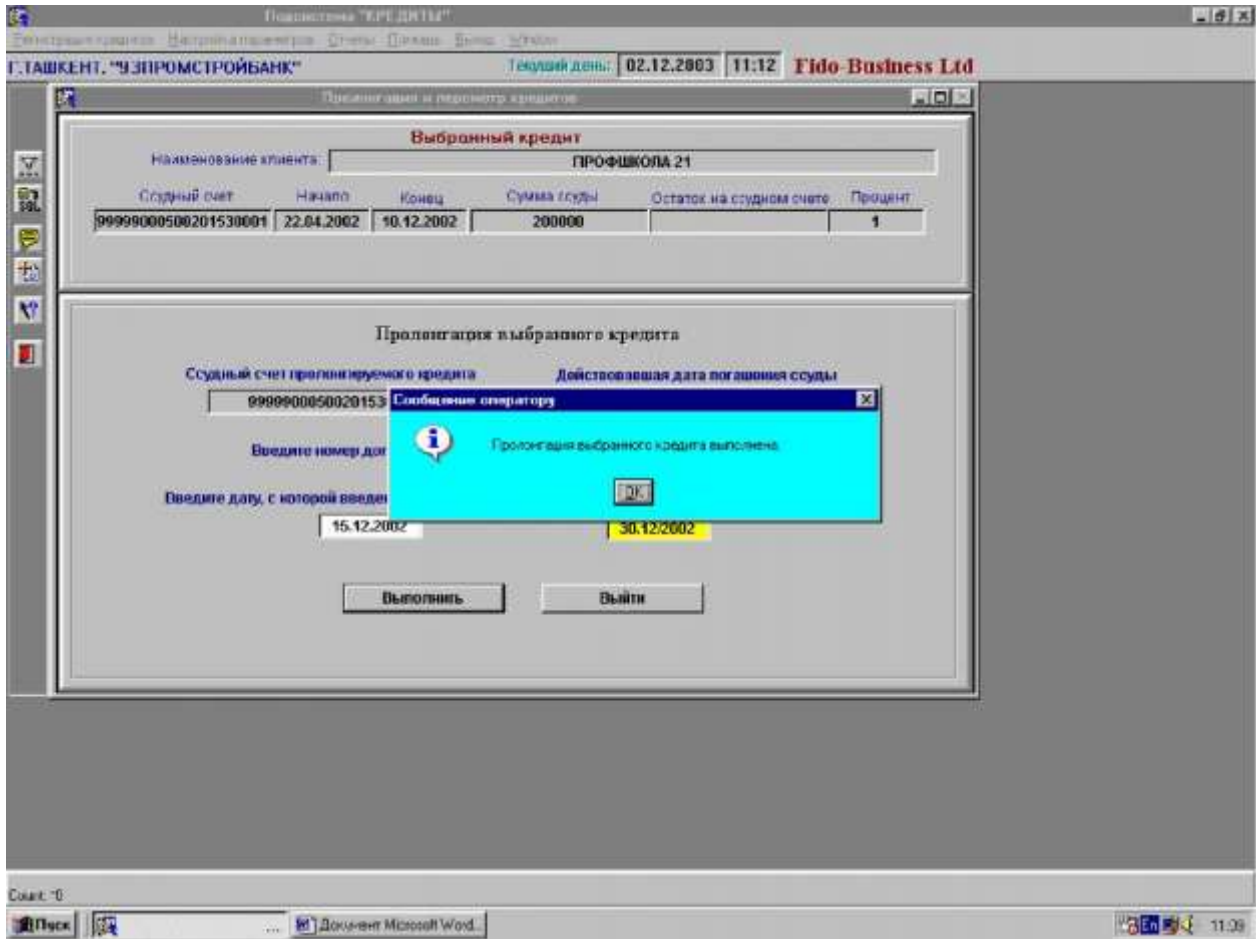
Keyingi kiritish elementiga muddatni uzaytirish kiritilishi lozim bo'lgan sana kiritiladi.

So'ngra ssudaning qaysi muddatgacha uzaytirilayotganini ko'rsatuvchi sana, ya'ni butun ssudani qaytarish bo'yicha yangi muddat kiritiladi.

Shundan keyin "Zapis" ("Yozish") tugmasini bosish mumkin. "Bi

uvereni v neobxodimosti prolongatsii vibrannogo kredita?" ("Siz tanlangan kredit muddatini uzaytirish zarurligiga aminmisiz?") degan savol paydo bo'ladi. "Da" ("Ha") tugmasini bosilishi bilan prolongatsiya boshlanadi.

Agar mazkur kredit shartnomasi uchun ushbu prolongatsiya birinchi marta amalga oshirilayotgan bo'lsa, quyidagi mazmundagi muloqot oynasi paydo bo'ladi: "Peresmotrenniy ssudniy schet v baze ne otkrit. Otkrit Peresmotrenniy ssudniy schet?" ("Qayta ko'rib chiqilgan ssuda hisobvarag'i bazada ochilmagan. Qayta ko'rib chiqilgan ssuda hisobvarag'i ochilsinmi?") "Da" ("Ha") tugmasi bosilganida zarur bo'lgan qayta ko'rib chiqilgan hisobvaraqlar ochiladi.

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga olish
Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

Fido-Business

Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish

Tanlangan kredit

Mijoz nomi

Ssuda ssuda hisobvarag'idagi Foiz
summasi qoldiq

Ssuda Boshi Ohiri
hisobvarag'i

Ma'lumotlarni bazaga yozish !Siz tanlangan kredit muddatini uzaytirish zarurligiga aminmisiz?

Ha Yo'q

To'lov muddati uzaytirilayotgan kreditning

Ssuda to'lanishining amaldagi sanasi

ssuda hisobvarag'i

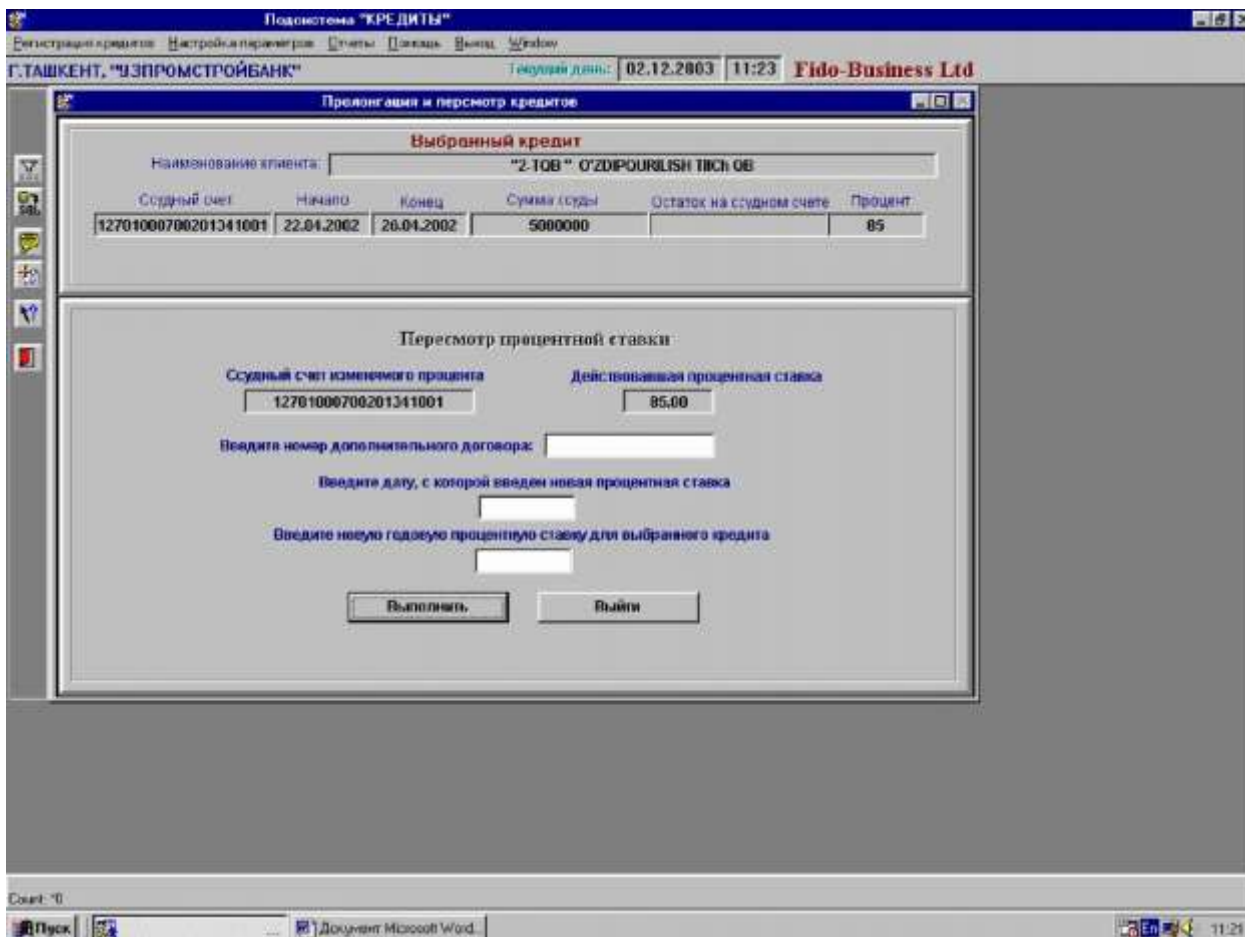
Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting:

Muddatni uzaytirishga oid
sanani kiriting

Ssuda muddati qachongacha
Uzaytirilayotganini ko'rsatuvchi sanani kiriting

Bajaring

Chiqing

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga
olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish

Tanlangan kredit

Mijoz nomi
Ssuda Boshi Ohiri
hisobvarag'i

Ssuda Ssuda hisobvarag'idagi Foiz
summasi qoldiq

Operatorga xabarlar

!Prolongatsiyada asosiy joriy hisobvaraqani qayta ko'rib chiqilgan ssuda hisobvarag'iga "Bosh
buxgalter AIJ" orqali ko'chirib tashlash tavsiya qilinadi!

OK

To'lov muddati uzaytirilayotgan kreditning
ssuda hisobvarag'i

Ssuda to'lanishining amaldagi sanasi

Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting:

Muddatni uzaytirishga oid
sanani kiriting

Ssuda muddati qachongacha
Uzaytirilayotganini ko'rsatuvchi sanani kiriting

Shundan so'ng joriy ssuda hisobvarag'ini nol qoldiq bilan yopish mumkin.

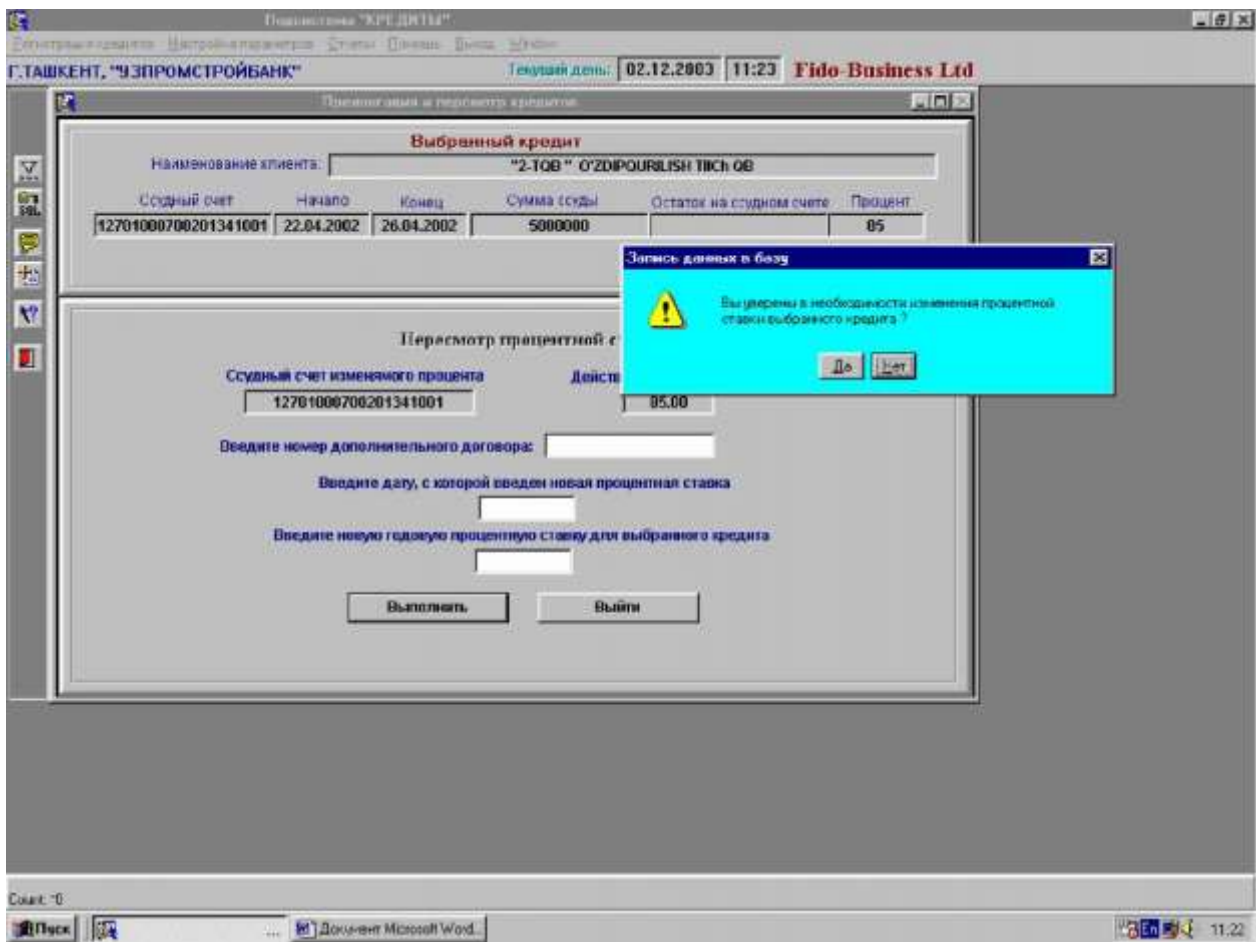
"Peresmotr protsentnoy stavki" ("Foizlar stavkasini qayta ko'rib chiqish") tugmasi bosilganida qayta ko'rib chiqish tartibi paydo bo'lib, ekran ikki qismdan tarkib topgan bo'ladi:

1. Yuqorigi qismda tanlangan kredit bo'yicha quyidagi ma'lumotlar joylashgan bo'ladi:

- 1) tanlangan mijoz nomi;
- 2) ssuda hisobvarag'i;
- 3) kredit boshlanishi;
- 4) kredit oxiri;
- 5) foizlar stavkasi.

2. Yuqoridagi birinchi oq darchaga qo'shimcha shartnomaning (unga asosan tanlangan kredit foiz stavkasi o'zgargan) tartib raqamini kiriting.

Keyingi kiritish elementiga yangi foizlar stavkasi kiritilishi lozim bo'lgan sanani kiriting.

3. Shundan so'ng "Zapis" ("Yozish") tugmasini bosish mumkin. "Vi uvereni v neobxodimosti izmeneniya protsentnoy stavki vibrannogo kredita?" ("Tanlangan kreditning foiz stavkasini o'zgartirish kerakligiga aminmisiz?") degan savol paydo bo'ladi. «Da» ("Ha") tugmasi bosilishi bilan foiz stavkasini dasturiy o'zgartirish boshlanadi.

«KREDITLAR» quyi tizimi Kreditlarni ro'yxatga
 olish Parametrlarni sozlash Hisobotlar Yordam Chiqish Windows

Joriy kun

_____ Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish _____ Fido-Business

Tanlangan kredit _____

Mijoz nomi Ssuda _____
 Boshi hisobvarag'i Ohiri Ssuda ssuda hisobvarag'idagi summasi qoldiq Foiz

Ma'lumotlarni bazaga yozish !Siz tanlangan kredit
 foizlar stavkasini o'zgartirish zarurligiga aminmisiz?

Ha Yo'q _____

Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting:
 Yangi foizlar stavkasi kiritilgan sanani
 kiriting

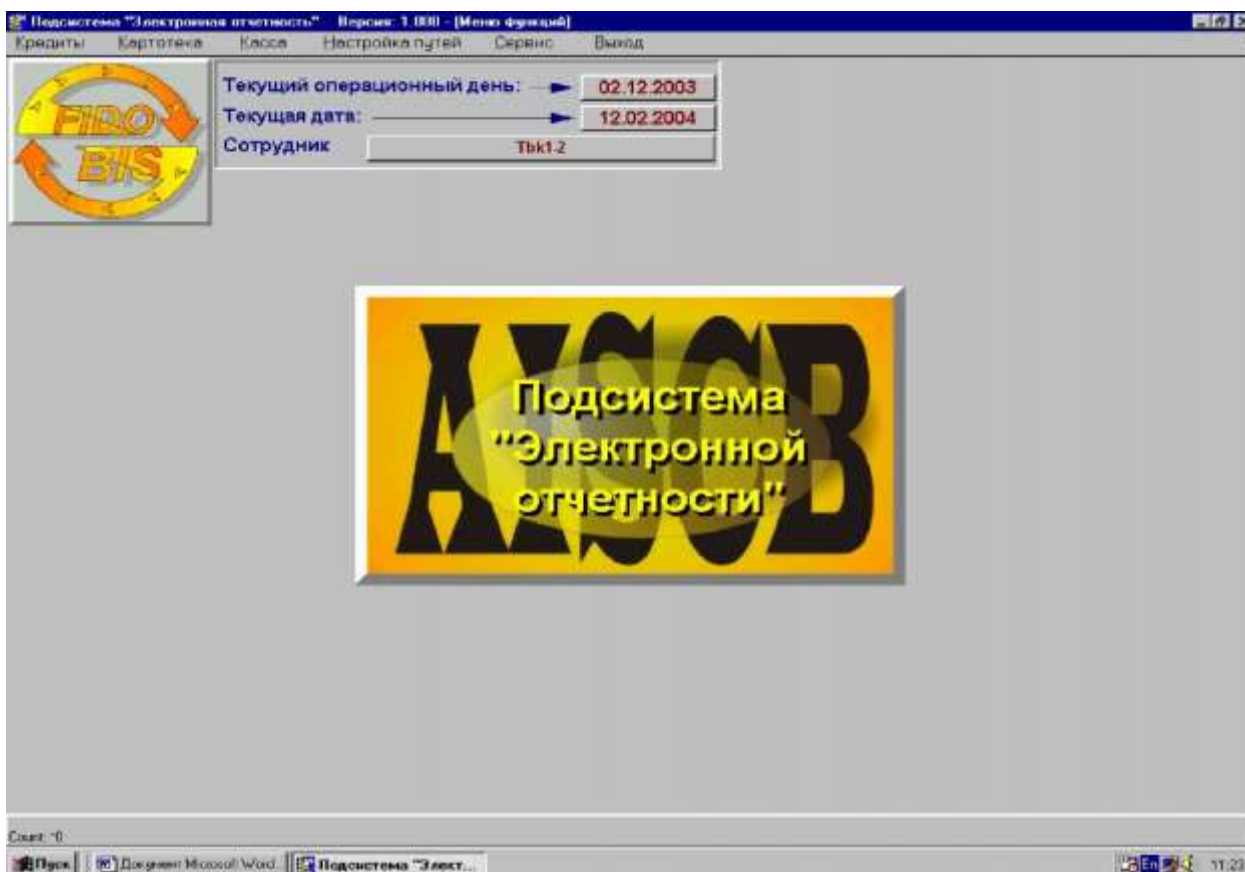
Tanlangan kredit uchun yillik foizlar stavkasini kiriting

Bajarish _____ Chiqish _____

«KREDITLAR» quyí tizimi		Joriy kun Fido-Business
Kreditlarning to'lov muddatini uzaytirish va qayta ko'rib chiqish		
Tanlangan kredit		
Mijoz nomi Ssuda Boshi Ohiri hisobvarag'i	Ssuda Ssuda hisobvarag'idagi Foiz summasi qoldiq	
Ma'lumotlarni bazaga yozish !O'zgarishlar saqlansinmi? Agar Yo'q ("Net") tugmasini bossangiz, prolongatsiya bajarilmaydi Ha Yo'q		
To'lov muddati uzaytirilayotgan kreditning ssuda hisobvarag'i	Ssuda to'lanishning amaldagi sanasi	
Qo'shimcha shartnoma raqamini kiriting: Yangi foizlar stavkasi kiritilgan sanani kiriting		

2.5. ELEKTRON HISOBOT QUYI TIZIMI

Faylning elektron hisobotini shakllantirish uchun "Kredit" ("Kreditlari) quyí tizimidan "Podpunkt Formirovanie fayla" ("Faylni shakllantirish quyí bandi") bqlimidan bqlimlarni hududiy tanlab olinib, so'ngra "Enter" tugmasini bosiladi.

"Elektron hisobot" quyi tizimi

Versiya: 1.000 (Funktsiyalar menyusi)

Kreditlar Kartoteka Kassa Yo'llarni

sozlash Servis Chiqish

Faylni	shakllantirish	(rayon	darajasi,	OPERU)
Yig'ma	faylni	shakllantirish	respublika	2002.22.
FIDO	Joriy sana:	(viloyat,)	04
BIS	Xodim	Bosh buxgalter		

"Elektron hisobot"
quyi tizimi

Shundan keyin hisobotni shakllantirish ekranga chiqib, "START" tugmasi bosilsa hisobotni shakllantirish jarayoni boshlanadi.

Kredit hisoboti fayilini shakllantirish		Harakatlar Chiqish		
	Kredit hisoboti TBAAT Kod MFO	Hisobot sanasi	Kredit hisoboti Yil Oy	
Rekvizitlarni tekshirish yoqilsin			Start	

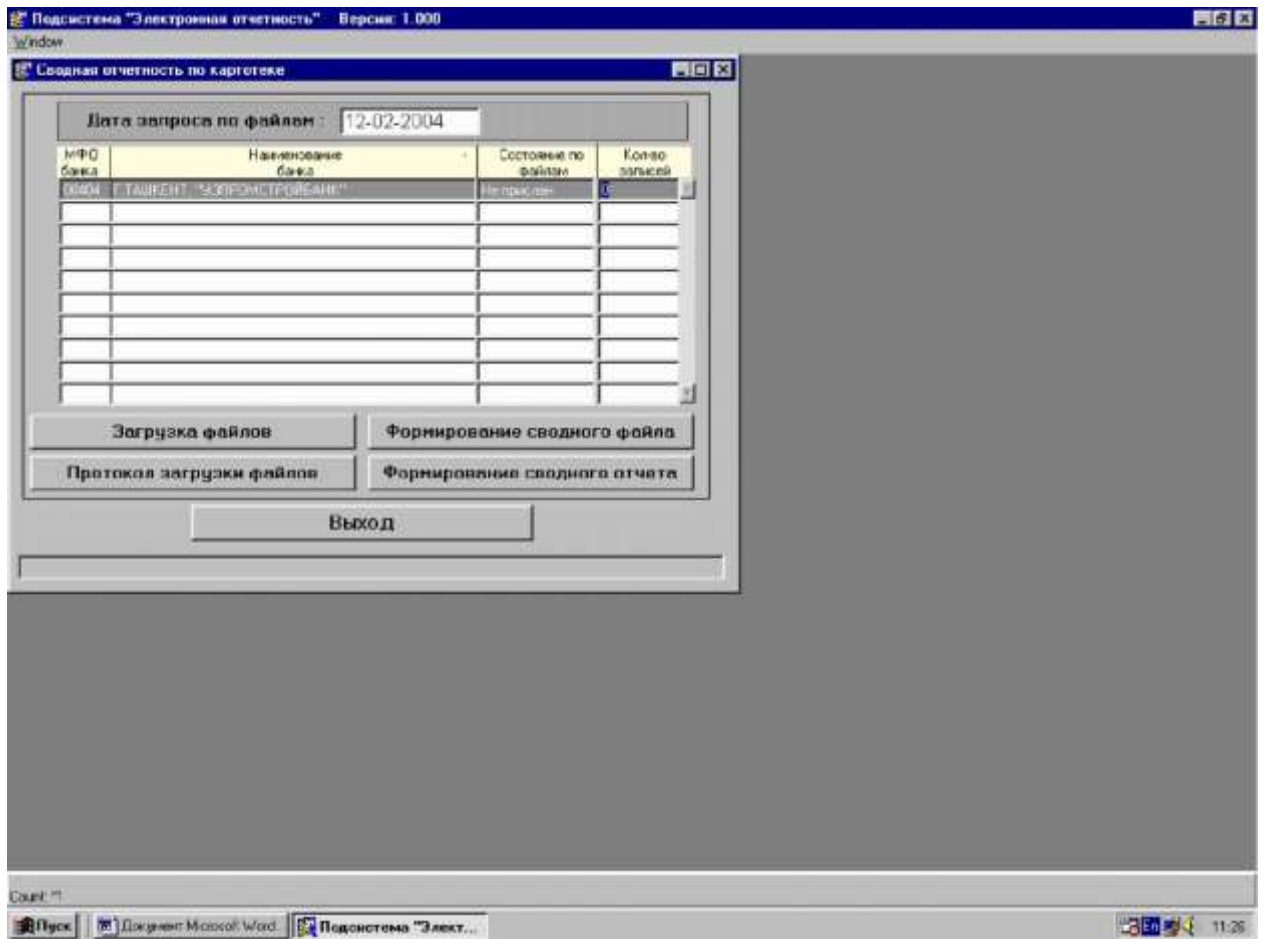
Agar kreditlar bo'yicha elektron hisobot yig'ma faylning shakllantirish zarur bo'lsa, "Kredit" ("Kreditlar") bandini ishga tushirib, keyin hududni tanlash asosida "Podpunkt Formirovanie svodnogo fayla" ("Yig'ma faylni shakllantirish quyi bandi") bo'limiga kiriladi va "Enter" tugmasi bosiladi.

"Elektrop hisobot" kichpk tizimi Versiya: 1.000

Action Edit Block Field Record Windows Help

Fayllar bopichaso'rov sanasi 2002.22.04

Bank MFO	Bankvpng nomn	Fayllar bo'yicha holat	Ezuvlar soni
		Qabul qilinmagan	0

2.6. «Mas'ul ijrochi» AIJ

APM " OTBeTCTBCHbJM MCHQ/1HMTeJlb' BepcMfi: 1 .000 - [f /i aBHoe OKHO]

^OKyMeHT KnkieHTbi_m cneTa CepBMC Bwxon

ffama onepau^uoHnozo dnn 04-11-2003 Tbk2-3 APM " OmeemcmeeHHbiu

Ottep /JeHb omKptm Beod doKyMennoG paspeuieH Konmpojih nodcucmeM

ИaTa OнепauM0HH0r0 aha. CoTpyAHHK. floACMCTeMa.

«Mac-hyn UMpoHU» AHM Bepcun: 7.008- Eorn (Acociu) dapna

Xy^^ar MH^03^ap Ba x,HCO6 Bapa^^ap CepBuc ^HKum

Onepa^uH Kynu

canacu

04-11-2003

Tbk2-3

«Machyn uwponu AHM» Bepcun: 1000

Onepa^HA KyHH onnngH Xy^^axnapHH KHpHTHm ynyH pyxcaT bepnnngH
KHHHK TH3HM^ap Ha30paT KHnHHgH

«Mas'ul ijrochi» tizimi mas'ul ijrochining ish o'rnini avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan bo'lib unda TBAAT bank va moliya sohasiga taalluqli hujjatlarning quyidagi turlarini kiritish va ishlov berishni amalga oshirish mumkin:

- to'lov topshiriqnomasi DT;
- to'lov talabnomasi KD;
- kassa kirim orderi DT;

- kassa chiqim orderi KD;
- akkreditiv uchun ariza
- memorial order (*naqd pulsiz kirim-chiqim orderi*) DT;
- debet memorial order DT;
- tuzatish memorial order KT;
- tuzatish debet memorial orderi
- inkassa topshiriqnomasi DT;
- to'lov talabnoma-topshiriqnomasi DT;
- tijorat banki hisob-kitob cheki KT;

Hujjatlar kiritilayotganida tizim quyidagi nazorat turlarini bajaradi:

- mijoz hisob varag'ida mablag'lar mavjudligi;
- bank vakillik hisob varag'ida mablag'lar mavjudligi;
- hujjatda talab qilinadigan, yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan hisob varaqlarining o'zaro bog'liqligi.

APM "OTBeTCTBeHHbiM шкно/18MTe/ib' Bepcnn: 1.000 - [f/iaBHoe OKHO]

JHOKVMeHT knmehtbi m cmeta BbOH EI0KyM6HT0B HpOOMOTp
 HOKyMOHTOB Pa&OTa c noK/MeHTaMM CepBMc Bbixon

**'U, UOHH020
dHM
U-2003 bk2-3**

Pa&OTa CO CH0T3MM "flo BbSICHeHMSI"
 KapTOTeKa 2
 OnnaTa no onep.Kaoc. o5cny>KHBaHHio

semcmeeHHbiu

**Onep/JfeHb omKpntm Beod doKyMeHmoe paspemeH
KoHmpwib uoacucmeM**

«Mac-byn uwrponu» AHM Версия: 7.008- Eorn dapna

Ху^аТ МН^03^ар Ва х,ncо6ВараК.nap

СepBuc ^HKHm

Ху^аТnapHH KHрHTHm

Onepa^uu Kyuu canacu

Ху^c^аТnapHH KypnS HH^Hm

22-04-2003

Ху^аТnap SnaH nm^am

Tbk2-3

"AHHK^aHryHHra Kaqap" xucoGBapaKnapn GnnaH nm^am«Macbyn uwrponu AHM»

KapTOTeKa-2

Onep.-Kacca xH3MaTH KypcaTHm GyHHna TynoB

Onepa^HH KyHH ohhhah

Ху^aмаpHH KHрHram ynyH pyxcaT GepungH

KyHH TH3HMnap Ha30paT KHTMHgH

Keltirilganlarga qqshimcha ravishda «Mas'ul ijrochi» AlJdagi xodim tomonidan yuritiladigan hujjatlarni tqldirish shakllarini keltiramiz. **1. Tqlov topshiriqnomasi**

APM *Ответственный исполнитель* Версия: 1.000

Документ Сервис

Платежное поручение

Номер документа Дата документа

Дебет плательщика

ИФО

Счет

Кредит получателя

ИФО

Счет

Сумма

Сальдо на счете На кор. счете

«Macbyn uwponu» AHM Bepcun: 1.000 Xy^^aT CepBHC

«Macbyn h^pohh» AH^ Bepcna: 1.000 (Eom 6yxr.) (Xy^^araapHH KHpHram) Ty^OB

T0nmHpHKH0MacH

Xy^^ar paK;aMH

Xy^^ar caHacH

Ty^OBHH ge6eTH

MOO

X,Hco6Bapa;

O^yBHH KpegHTH

MOO

^Hco^Bapa; CyMMa

X,Hco6Bapa;garH koaouk BaKHmHK xuco^BaparngarH KOAAHK

KnpHTHm

HnKHm

Pul-hisob-kitob hujjatlari Markaziy bank talablari va belgilangan standart andozalarga muvofiq shakllantiriladi va kiritiladi.

Ularning tarkibida quyidagi parametrlar mavjud bqlishi lozim:

- hujjat raqami
- sanasi (yil, kun, oy)
- tqlovchining nomi
- tqlovchi hisob varag'i raqami
- soliq tqlovchining identifikatsiya raqami (STIR) - (chek va akkreditivdan tashqari)
- tqlovchi banking nomi
- tqlovchi banking kodi (xos raqami)
- oluvchining nomi
- oluvchi hisob-varag'ining raqami
- oluvchi banking nomi
- oluvchi banking kodi
- tqlov summasi (raqamlar va sqzlar bilan kqrsatiladi)
- tqlov maqsadi, tqlovning nimaga mqljallanganligi (chekda kqrsatilmaydi).

Tqlov talabnomasi pul hisob-kitob hujjati bqlib, unda etkazib beruvchining iste'molchiga muayyan summani mazkur bank orqali tqlashi tqg'risidagi talabi mavjud bqladi.

2. Tqlov talabnomasi

«Маъбун илгону» АНМ Версия: 1.000 Ху^ах СерВНС

«Маъбун илгону» АНМ Версия: 1.000 [Тbk2-3] (Ху^ах^ат^ам^ан^ар^ани Курумув)

Ту^оВ

Та^аSHOMaH

X,y®aT pa^aMH: 001 Ту^оВНН гебеТН

Ху^ааТ caHacH

MOO

^HCo^Bapa^

OnyBHH

KpegHTH

MOO

^HCo^Bapa^ CyMMa

Xnco^BaparHgarH ^ongn^

BamraHK ^HCO^BaparHgarH ^o^gn^

Tqlov talabnomasi quyidagi hollarda joriy qilinishi mumkin:

- yuklab jqnatilgan tovarlar;
- bajarilgan ishlar;
- kqrsatilgan xizmatlar;
- amaldagi qonunchilik;

me'yoriy hujjatlar yoki shartnomada kqzda tutilgan boshqa tqlovlar bqyicha. 3.

Inkassa topshiriqnomasi

ARM *Ответственный исполнитель* Версия: 1.000
Документ Сервис

Инкассовое поручение

Номер документа Дата документа

Дебет плательщика

ИФО АДШ

Счет

Кредит получателя

ИФО

Счет

Сумма

Сальдо на счете На кор. счете

«Mabcyn uw:poHu» AHM Версия: 1.000

Ху^^аТ СерВНС

«Mabcyn uw:poHu» AHM Версия: 1.000 [Тbk2-3] (ХуwzМumnapnu Курумuw)

ННКасса TonmnpHKHOMacH

Ху^^аТ pa«;aMH:

Ху^^аТ caHacH

ТynoВНН гебеТН

МОО Хусо6Вара; ОnyВНН

ВаKHnnHK xuco6 ВaparгарH

КрегНТН

МОО

Хусо6Вара; CyMMa

Хусо6 ВaparгарH

Inkassa topshiriqnomasi tqlovchining hisobvarag'iga kelib tushgan pul mablag'larini sqzsiz tartibda xizmatlar etkazib bergan talabnomachi foydasiga hisobdan chiqarish tqg'risidagi mijozning bankka qqygan talabidir.

4. Memorial order

The screenshot shows a software window titled 'АРМ "Ответственный исполнитель" Версия: 1.000'. Inside, there is a sub-window titled 'Мемориальный ордер'. The form contains the following fields and sections:

- Номер документа** (Document number) and **Дата документа** (Document date) input fields.
- Дебет плательщика** (Debitor account):
 - МФО** (MFO): 00416
 - Г. ТАВЕГИНТ. "АСАКА"** (City and name)
 - АСБ** (Bank)
 - Счет** (Account) input fields.
- Кредит получателя** (Creditor account):
 - МФО** (MFO) input fields.
 - Счет** (Account) input fields.
 - Сумма** (Sum) input fields.
- Сальдо на счете** (Balance on account) and **На кор. счете** (On current account) input fields.
- Ввести** (Enter) and **Выход** (Exit) buttons.

Banklar mijozlar bilan hisob-kitob qilishlarida va qz operatsiyalarini amalga oshirishda memorial order hamda tqlov topshiriqnomalaridan foydalanishlari mumkin.

«Macbyn u^ponu» AHM Becsun: 1.000

Ху^^aT CepBHC

«Macbyn u^ponu» AHMBecsun: 1.000 [Tbk2-3] (XywwamRapnu Kupumuw)

MeMopna^ opegp Xy^^aT pa^aMH:
Ху^^aT caHacu

TY^OBHH GE6ETH

MOO

X,HC06 BAPA^

O^YBHH KPEFLHTH

MOO

X,HC06 BAPA^ CUMMA XHCQ6B apangarn ^ongHK

BaKH^^HK xuco^BaparngarH

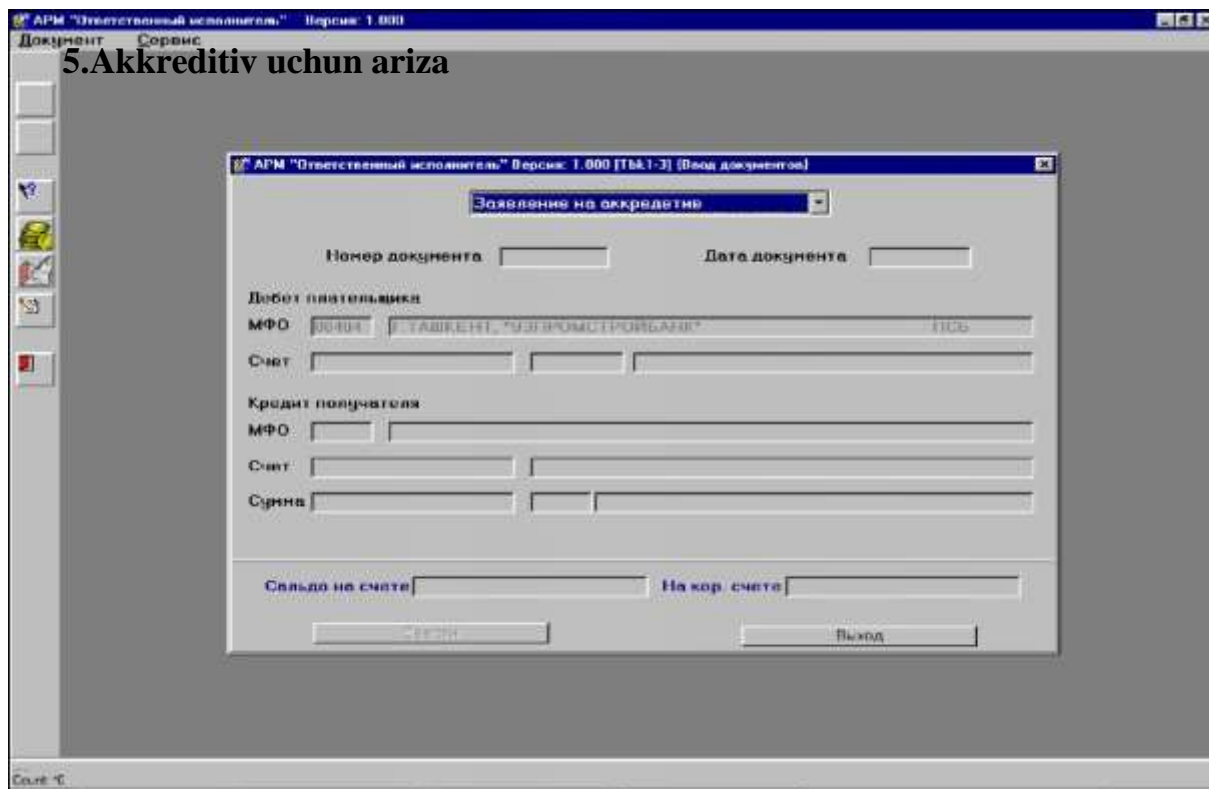
^ongHK HHKHIIH

KHPHTHIZ

ial

order bank rahbari va bosh buxgalterning imzolari bilan tasdiqlanadi, qolgan hollarda mazkur bank hisobvarag'ini yurituvchi tashkilotning bosh buxgalteri va bqlim buxgalteri imzolari bilan tasdiqlanadi.

Memorial orderlar bilan amalga oshiriladigan barcha ope-ratsiyalarning tqg'riligi uchun mas'uliyat bank rahbari va bosh buxgalteri zimmasiga yuklatiladi.

«Маъбун ивруши» АНМВерси: 1.000

Ху^^ар СерВНС

«Маъбун ив:поту» АНМВерси: 1.000 [Тbk1-3] (ХуММамнарм Куритум)

АККрегНТНВ унуН арнја

Ху^^аТ ра^аМН: Ху^^ар саНасу

ТynoВНН гебеТН

МОО

Х,НСО6 Ваpa^

OnyВНН КрегНТН

МОО

Х,НСО6 Ваpa^

СуММа

Х,НСо6Ваpa^гарН

ВаКНnnHK xuco^ВаparгарН kotohk;

КО^gHK;

КnpНТНm ^HRHm

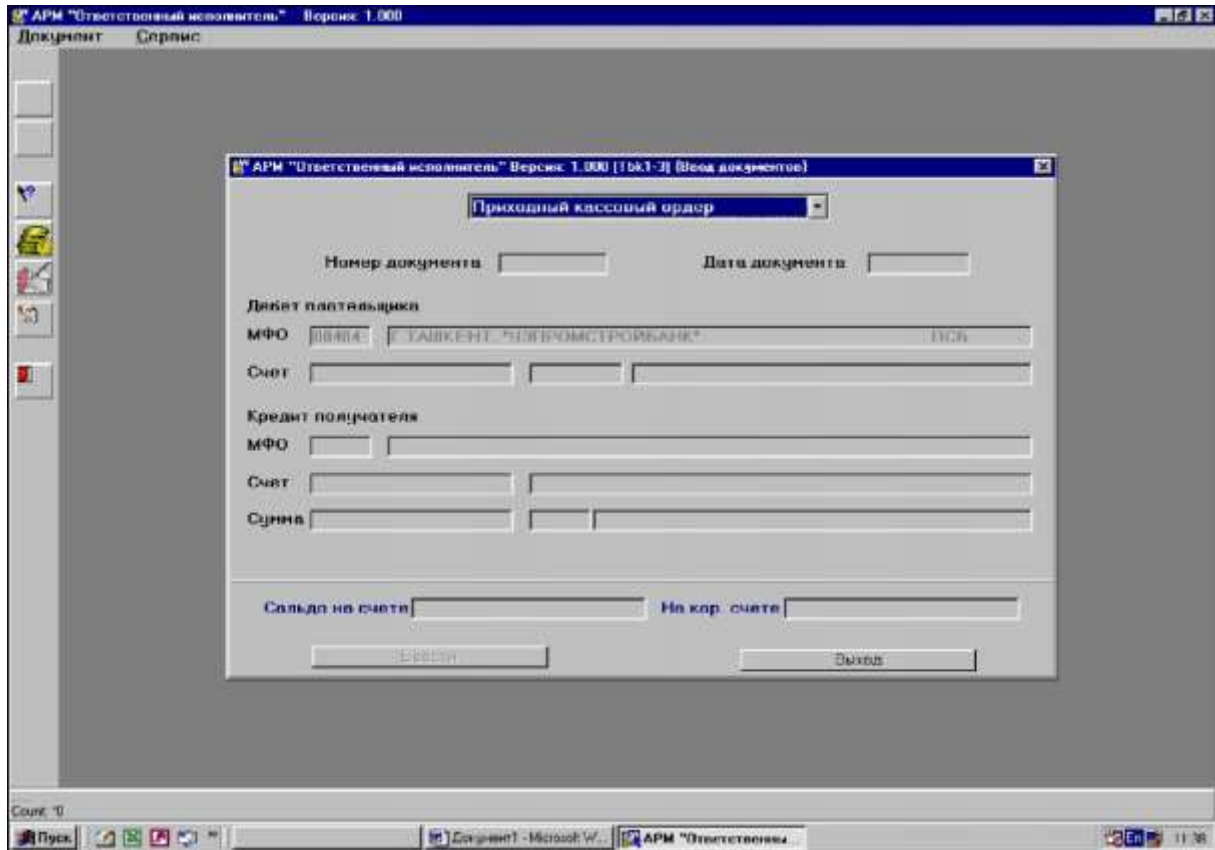
Akkreditivlar bqyicha hisob-kitoblar

Akkreditiv jarayoni bankning shartli pul majburiyati bqlib, u bank tomonidan mijoz topshiriqnomasiga asosan uning kontragenti (bitim tuzuvchi sherigi) foydasiga shartnoma bqyicha beriladi. Unga asosan akkreditiv ochgan bank (emitent bank) xizmatlarni etkazib beruvchi tashkilotga tqlovni amalga oshirishi yoki boshqa bankning akkreditivida kqzda tutilgan barcha hujjatlarni mazkur bankka taqdim etgan, hamda akkreditiv barcha shartlarini bajargan taqdirda bunday tqlovlarni amalga oshirish huquqini berish majburiyatini qz

zimmasiga oladi.

Akkreditiv bqyicha hisob-kitoblarning amal qilish muddati va tartibi iste'molchi bilan xizmatlar etkazib beruvchi qrtasida tuziladigan shartnomada belgilab qqyiladi.

6. Kirim kassa orderi

The screenshot shows a software interface for creating a 'Приходный кассовый ордер' (Receipt). The window title is 'ARM "Ответственный исполнитель" Версия: 1.000'. The main window has a menu bar with 'Документ' and 'Сервис'. A smaller window titled 'ARM "Ответственный исполнитель" Версия: 1.000 [Тбк1-3] (Ввод документа)' is open, showing the form. The form includes fields for 'Номер документа' and 'Дата документа'. Below these are sections for 'Дебет папталвазика' (Debit currency) and 'Кредит получателя' (Credit recipient), each with 'МФО' (BIN) and 'Счет' (Account) fields. At the bottom, there are 'Сальдо на счете' and 'На кар. счете' fields, and 'Ввод' and 'Выход' buttons. The Windows taskbar at the bottom shows the Start button, taskbar icons, and the system tray with the date and time.

«Масбуни и^рону» АНМВерсия: 1.000

Ху^^аТ СерВНС

«Масбуни и^рону» АНМВерсия: 1.000 [Тбк1-3] (Хуwwamnapни Курумиw)

КНРМ Касса ораерн Ху^^аТ

ра^аМН: Ху^^аТ саНасу

ТКАОВНН ГЕБЕТН МОО

Х,НСО6 ВАРАК

О^УВНН КРЕФЛНТН

МОО

Х,НСО6 ВАРАК СУММА

Xnco^BapaKgarH KongHK BaKHuiHK ^HCO^BaparHgara KongHK

KwPHTHm

РНКН^F

7. Chiqim kassa orderi

Ху^Аar CepBHc

АРМ "Ответственный исполнитель" Версия: 1.000

Документ Сервис

Расходный кассовый ордер

Номер документа Дата документа

Дебет плательщика

МФО ТАШКЕНТ, "ИЗЭРОМСТРОЙБАНК" ПСБ

Счет

Кредит получателя

МФО

Счет

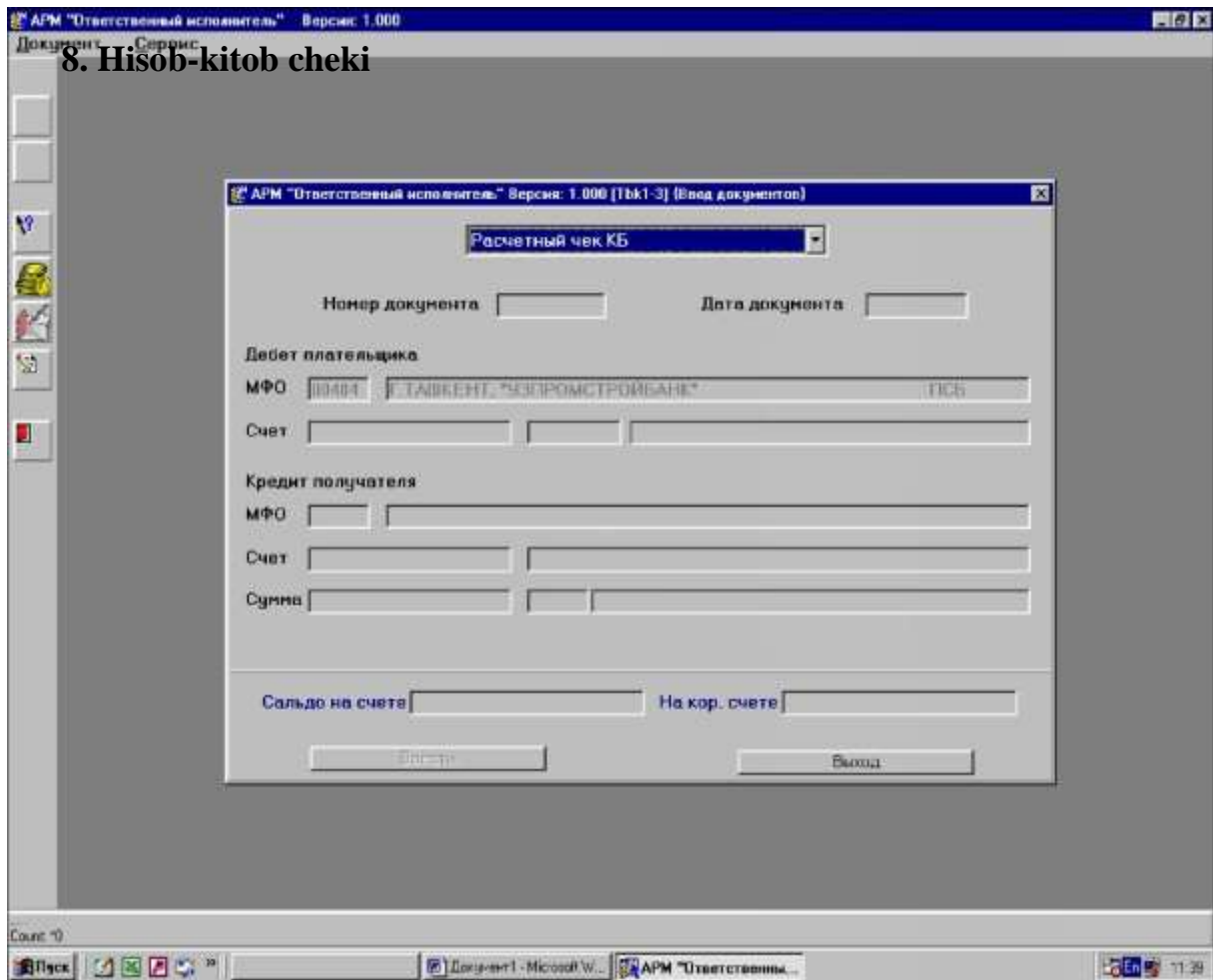
Сумма

Сальдо на счете На кор. счете

Xnco^BapaKgarH KongHK BaKHmHK xuco^BaparngarH KongHK

KnpHTHm

HnKHm

«Масбуи ишрои» АНМ Версия: 1.000

Ху[^]аТ СерВНС

«Масбуи ишрои» АНМ Версия: 1.000 [Тbk1-3] (ХутМамнарни Кириши)

Х,НСО6-КНТО6 неКН КЕ

Ху[^]аТ ра[^]аМН: Ху[^]аТ саНаси

Ту[^]ОВНН гебеТН

МОО

ХНСО6 ВараК

О[^]уВНН КрепИНТН

МОО

ХНСО6 ВараК СуММа

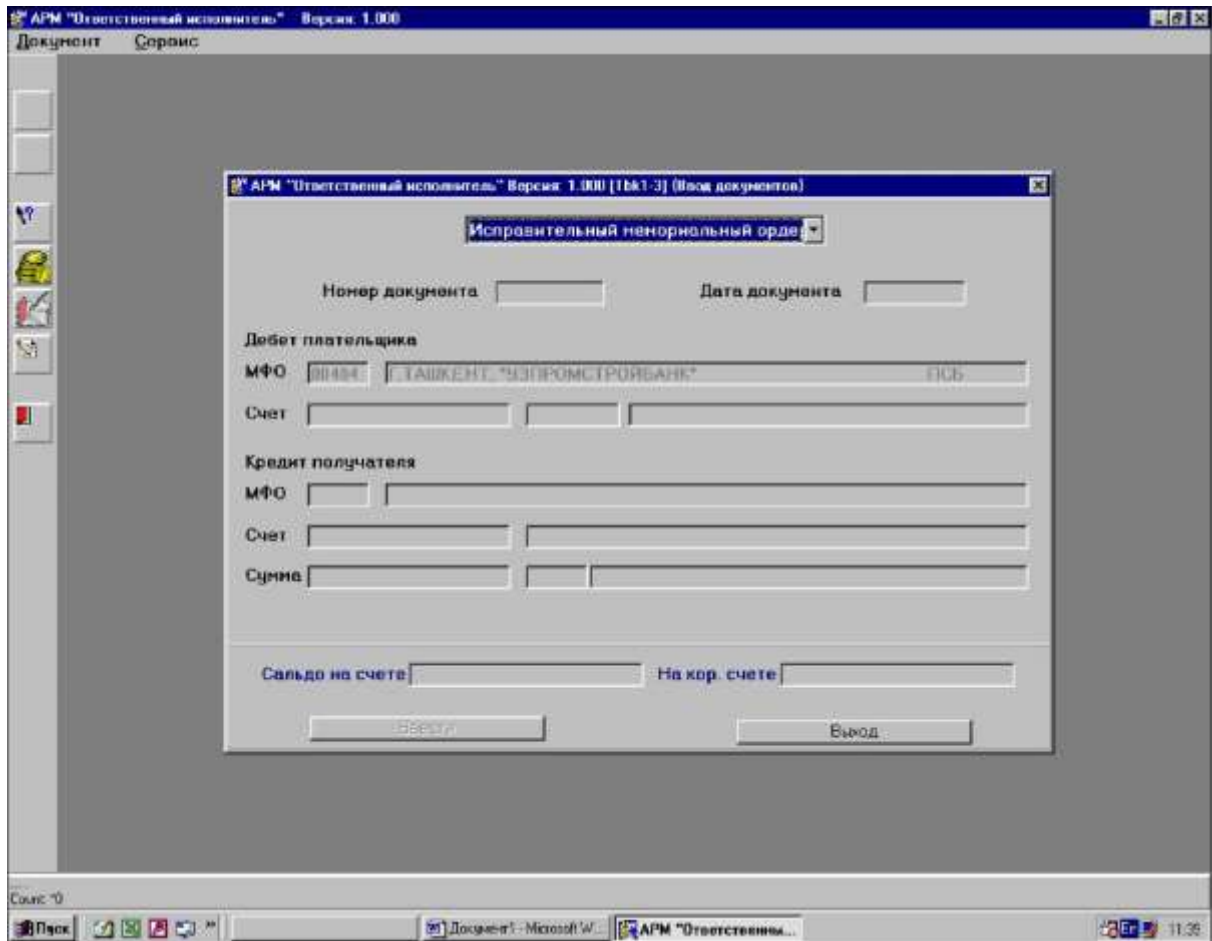
Хнсо[^]ВараКгарн КонгНК

ВаКНмНК [^]Нсо[^]Варангарн КонгНК

КНРНТНН

ННКНН

9. Tuzatish memorial orderi

«Масъх

AMffî Версия: 1 . 0 0 0

Ху^асаТ

«Масъх М^ро^М»

Версия: 1 . 0 0 0

КМрМТММ)

ТуЗатМм
МеМорван
оргерw

Ху^^аТ саНасМ

СерВис

[Тbk1-3 (ХуxwaaТнарНМ
]

Ху^аТ ра^аММ:

Ту^оВ^М геSeTM M00

ХМСОS Вара^

О^уВ^М КрегМТМ M00

ХМСОS Вара^ СуММа

ХМcoSBapaKflarM КО^НМК ;

ВаKunnMK ^wcoSBapaPMgarM КО^НМК ;

КТУРМТМТТ

Tayanch so'z va iboralar:

Kreditlar AIJ tizimi, shartnomalarni yuritish AIJ, elektron hisobot tizimi, kreditlarni kiritish, kreditlarni yuritish metodologiyasi, ssuda berish shartlari, foizlar bilan operatsiyalar, ipoteka krediti, korxonalar balansidagi aktivlari, passivlari, passiv varaqasi, jami ma'lumotlar, parametrlar, kiritish elementi, ssuda varaqasi, mijoz kodi, foiz stavkasi, mas'ul ijrochi tizimi, shakllar bilan ishlash, ma'lumotlarni tahrirlash, tizimni topshiriqnomasi, talabnomasi, memorial order.

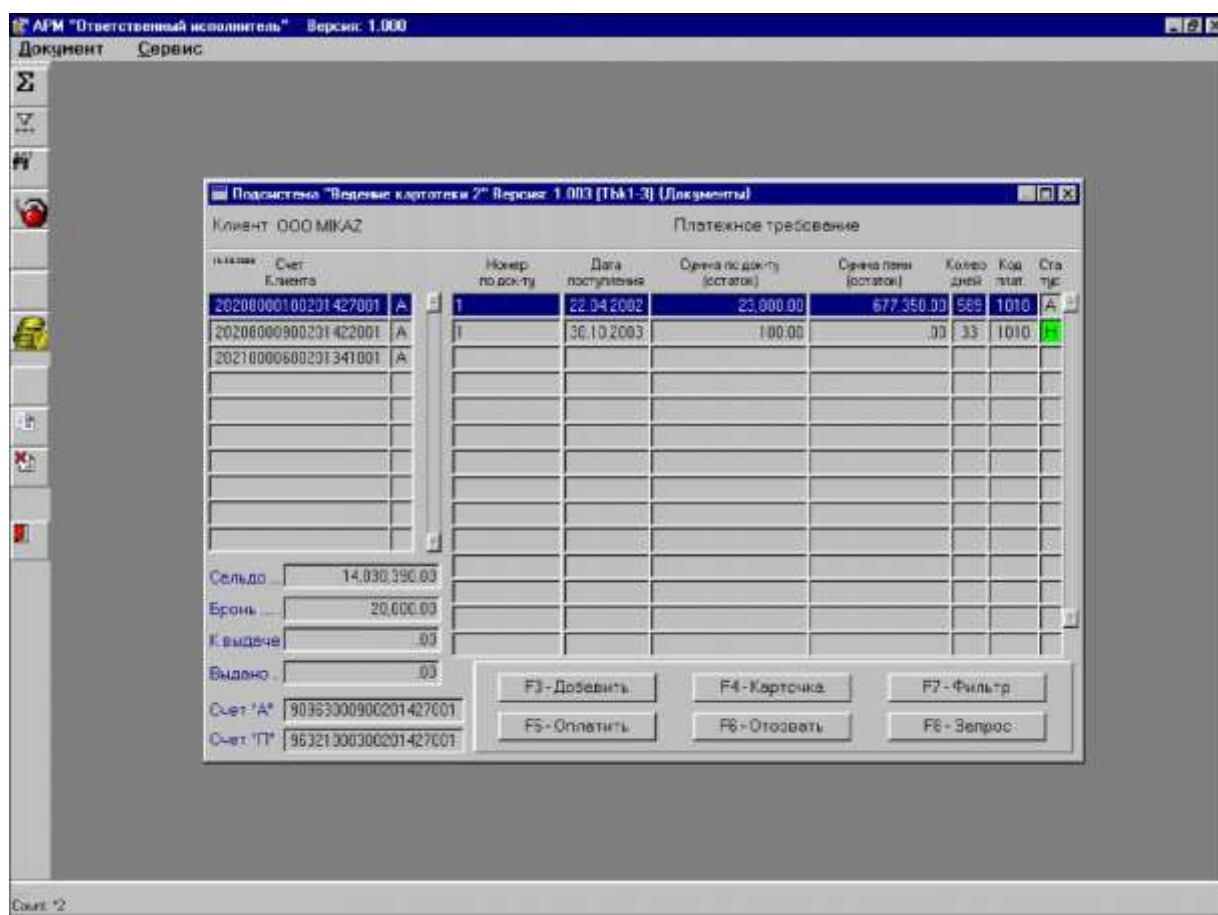
Mavzuni mustahkamlash va nazorat uchun savollar:

1. Kredit AIJ tizimining asosiy vazifalari nimalardan iborat?
2. Shartnomalarni yuritish AIJ tizimining asosiy ko'rsatkichlari tarkibini yoritib bering?
3. «Kreditlar» tizimi qanday qisman AIJlardan tashkil topgan?
4. TBAAT majmuasi tarkibiga qanday hisob varaqalari kiradi?
5. «Foizlar bilan operatsiyalar» shakli qanday funktsional vazifalarni qamrab olishga oladi?
6. Korxonalar balansidagi aktivlari bo'yicha ma'lumotlar kiritishni ishlash tamoyilini yoritib bering.
7. Korxonalar balansidagi passivlari bo'yicha ma'lumotlar kiritishni ishlash tamoyilini yoritib bering.
8. Mundarijani kiritish va buyurtmalarni saqlash bo'yicha ma'lumot bering.
9. Kreditni qaytarish ta'minoti va kafolatini asosiy turlarini aytib, izohlab bering.
10. Ssuda varaqalarini yuritish operatsiyalarini tarkibiga qanday jarayonlar kiradi?
11. Elektron hisobot tizimi qanday ishga tushiriladi?
12. Mas'ul ijrochi tizimi qanday hujjatlar bilan ish olib boradi?

III. «KARTOTEKA -2» DASTURI

Umumiy qoidalar

"Kartoteka-2" quyi tizimi dasturiy ta'minoti Kartoteka hujjatlari va ajratib olib qyilgan xujjatlar bilan ishlashni tashkil etish uchun mo'ljallangan. Dasturda hujjatlar r-qyxati va tegishli balansdan tashqari hisobvaraqlar yuritiladi. Kartotekaga yangi hujjatlar tartibi va ajratib olib qyilgan hujjatlar r-qyxati tartibi, balansdan tashqari hisobvaraqlar b-qyicha qtkazmalar orqali kartotekadan qisman yoki tqliq chaqirib olish, kartotekani qisman yoki tqliq tqlash kqzda tutilgan (bunda penya avtomatik ravishda hisoblab chiqariladi, balansdagi va balansdan tashqari hisobvaraqlar b-qyicha qtkazmalar qilinadi).

"Bosh buxgaltef" AIJ Versiya: 1.000 Hujjat Servis
"Kartoteka - 2ni yuritish" quyi tizimi AIJ Versiya: 1.003 [Tbk1-3] (Hujjatlarni kiritish)

Mijoz MIKAZ MChJ

Tqlov talabnomasi

Mijoz hisob varag'i	Huj-jatlar b-qyicha	Kelib tushish sanasi	Hujjat b-qyicha summa (qoldiq)	Penya sum-masi (qoldiq)	Kun-lar soni	Tqlov kodi	Maqo-mi

Qoldiq								
Band qilingan								
Berish uchun								
Berildi								
hisob varaq "A"		§3 - Qqshilsin	§4- Varaqcha	§7- Filtr				
hisob varaq "P"		§5- Tqlansin	§6- Chaqirib olinsin	§8- Sqrov				

Vazifasi

«Kartoteka» quyi tizimi «Bosh buxgalter» yoki «Mas'ul ijrochi» AIJdan ishga tushirilishi mumkin.

«Kartoteka» quyi tizimi funktsional jihatdan ikki qismdan tarkib topgan bqladi:

- Kartoteka- 2;
- Ajratib olib qqyilgan hujjatlar.

Ajratib olib qqyilgan hujjatlar tqlov sanasi etib kelmagan hujjatlardan iborat bqladi.

«Kartoteka» quyi tizimini «Bosh buxgalter» AIJdan ishga tushirilgan taqdirda barcha kartoteka hujjatlarini va shuning bilan birga mas'ul ijrochi xodimga tegishli hujjatlarni kqrib chiqish mumkin bqladi. Bunda hujjatlarga biron bir tuzatish kiritishga ruxsat berilmaydi. «Bosh buxgalter» AIJni ishga tushirishda hujjatlar rqyxati darchasi "Mas'ul ijrochi" quyi tizimidan bir oz farq qiladi.

Quyi tizimga mas'ul ijrochining "Kartoteka-2" AIJ orqali kirilganda mas'ul ijrochi xodim faqat qz mijozlarining hujjatlarini kqrishi va ular bilan ishlashi mumkin.

3.1. «Mas'ul ijrochi» AIJdan vazifalarni ishga tushirish

Ishga tushirish tartibini tanlash menyuning yuqori satrida belgilanadi.

«Mas'ul ijrochi» AIJdan vazifani ishga tushirishda qz holatida qolish uchun - "Umolchanie" bqyicha "KAPTOTEKA - 2" tartibi belgilanadi.

"Mas'ul ijrochi"ning kartoteka hujjatlari rqyxati shakli «Bosh buxgalter» AIJdan quyi tizimni ishga tushirish vaqtida paydo bqladigan shunday shakldan farq qiladi.

Bu erda mas'ul ijrochining joriy kartotekasining tqliq rqyxatini kqrish mumkin. Nazorat qilish uchun quyidagi maydonlar chiqariladi: Mijoz hisobvarag'i, hujjat raqami, hujjat bqyicha summa (penya kqrsatilmaydi), sana, kartotekaga kiritmalar, tqlov kodi va hujjatlarga avtomat tqlovining tqxtatilganligi belgisi. Ushbu barcha maydonlar rqyxat bilan ishlash vaqtida ORACLEning "Zapros" ("Sqrov tugmasi") sqrovni shakllantirish uchun andozali shaklidan foydalanish mumkin.

Rqyxatda hujjatlar mijozning shaxsiy hisobvarag'i bqyicha, hisobvara q ichida - kartotekaga kiritilgan sana bqyicha, sana ichida - tqlov kodi bqyicha sinflarga ajratilgan bqladi.

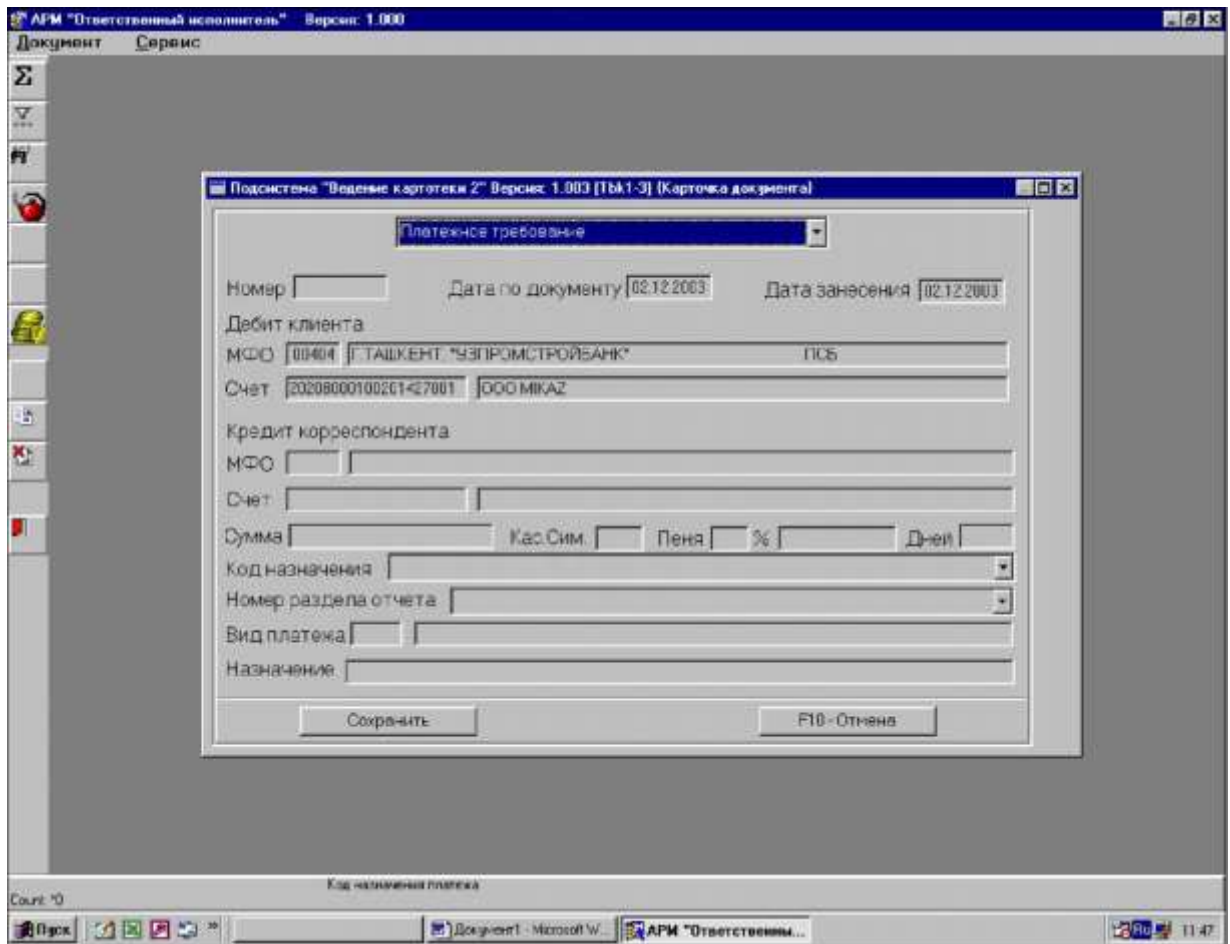
Muloqot oynasining boshqaruv tugmalarining vazifalari:

"Noviy" ("Yangi") - kartotekaga yangi hujjatni kiritish uchun muloqot oynasini chaqiradi;

"Kartochka" ("Varaqcha") - kartoteka rqyxatidagi joriy hujjatni tahrir qilish uchun chaqiradi;

"Otozvat" ("Chaqirib olish") - kartotekadan rqyxat bqyicha joriy hujjatini qisman yoki tqliq chaqirib olishga imkon beradi.

Tqlov avtomat tarzda «23202» kartotekada tanlab olingan hujjatning mijoz hisob-kitob varag'idan emas, balki menyuda belgilanadigan servis yordamida muqobil hisobvarag'idan qisman yoki tqliq tqlanishiga imkon beradi.

«Eow бyx^антер» AHM Версия: 1.000
 Xy^^aT CepBHC

«KартотеKa-2nu вpутuw» AHM Версия 1.003 (Barayna)
 Ty^oB Ta^aSHOMaчH

Pa^aM Xy^^aT 5yHHna caHacy 2002.22.04 KnpHTHm caHacy 2002.22.04
 MH^03 ge5eTH
 MOO

xHCO5 Bapa^ neHa % KyH
 BaKHj KpegHTH
 MOO
 xHCO5 Bapa^
 CyMMa Kacca paM3H
 Myjmaj Kogn
 xHCO5OT 5yjHMH pa^aMH
 TyjOB TypH
 HuMara Myn^ajnaHpaH

Ca^nam

§10- 5eKop KHJHm

3.2. Kartotekaga yangi hujjatlar kiritish

Muloqot panelida «Noviy» («Yangi») tugmasini bosib

Kartotekaga yangi hujjatni yozish uchun "Dokument kartoteki" ("Kartoteka hujjati") darchasida kiritish muloqot oynasining barcha maydonlarini tqldirish zarur.

"Vvod" ("Kiritish") maydonlarining nimaga mqljallangani va ularni tqldirish qoidalari quyida tavsiflab berilgan:

"Dokument" ("Hujjat") - tqllov hujjatining turi kiritiladi. Bu - hisob varag'i, memorial order, tqllov talabnomasi yoki tqllov talabnoma-topshiriqnomasi bqlishi mumkin (keragi rquyaxtdan tanlab olinadi).

"Oplata priostanovlena" ("Tqllov tqxtatib qqyildi") -kiritilgan bayroqcha mazkur tqllov kartotekadagi hujjat dasturi bilan avtomat tarzda ishlov berilmaganligini kqrsatuvchi belgidir.

«N° dokumenta» («Hujjat N°») - hujjatlar tartibi bqyicha «0» ... «9» belgilaridan tarkib topib, 10 tagacha bqlgan raqamdir.

«Data po dokumentu» («Hujjat bqyicha sana») - hujjat yordamida sanani kiritish shakli «yil kun oy» kqrinishida bqladi.

"Data zaneseniya v kartoteku" («Kartotekaga kiritish sanasi») - bu parametr qqla tqldirilmaydigan maydon. Kartotekaga kiritish sanasi qz holatida qolish - "Umolchanie" tugmasi yordamida kiritilib, joriy ishchi sana kiritiladi. Agar penyasi mavjud bqlgan hujjat kiritilsa (bu tartib quyida beriladi), kiritish sanasi penyani kiritish tegishli muloqot oynasi yordamida kiritiladi.

"Schet F9» («F9 Hisobvaraqlar») mijoz hisobvaraqlarining tartib raqamini kiritish maydoni. Uni qqlda yoki klaviaturadagi F9 tugmasini bosish bilan ma'lumotlar bazasidan chaqirilib olinadigan royxat yordamida avtomat tarzda kiritish mumkin. Bu maydondan keyingi maydonga "Tab" yoki "Enter" tugmalari yordamida qitishda shaxsiy hisobvaraqlar spravochnigi ma'lumotlar bazasida kiritilgan hisobvaraqlarni izlash jarayonini olib boradi, agar dastur bunday hisobvaraqlarni topsa, hisobvaraqlar tartib raqami kiritish maydonining qng tarafida axborot maydoni alohidalanib kqrinadi. Bu erda mas'ul ijrochi faqat "qz" mijozlarining hisobvaraqlarini kiritishi mumkin - boshqa mijozlarning hisobvaraqlarini dastur "kqrmaydi", ya'ni ularni ma'lumotlar bazasidan chaqira olmaydi va shu yql bilan ularni qzgartirish yoki saqlashga yql bermaydi.

"MFO" - Filiallararo axborotlar - vakil bank uchun MFOni kiritish maydoni. Qz holatida qolishda, ya'ni "Umolchanie" yordamida dastur Sizning bankingizga tegishli MFOni qqqyadi. Aksincha hujjat tashqi hujjat bqlsa, vakil bank MFOsi kiritiladi. Bu maydondan keyingisiga "Tab" yoki "Enter" tugmalari yordamida qitishda avtomat tarzda MFO kodini va banklar spravochnigi ma'lumotlar bazasidan bank nomini izlash amalga oshiriladi, sqngra vakil bank nomi "MFO" maydonidan qng tarafdagi maydonda yorishib kqrinadi.

"Schet korrespondenta" ("Vakil hisobvaraqlari") - bu erda vakilning shaxsiy hisobvaraqlari kiritiladi. Agar hujjat bank ichki hujjati bqlsa, kursor "hisobvaraqlar" maydonidan keyingisiga qtayotganida vakilning nomi maydoni ("hisobvaraqlar" maydonidan qng tarafdagi) dastur tomonidan avtomat tarzda tqldirilgan bqladi. Agar hujjat tashqi hujjat bqlsa, vakilning nomi qqlda kiritiladi.

Kartotekadan summani chaqirib olish

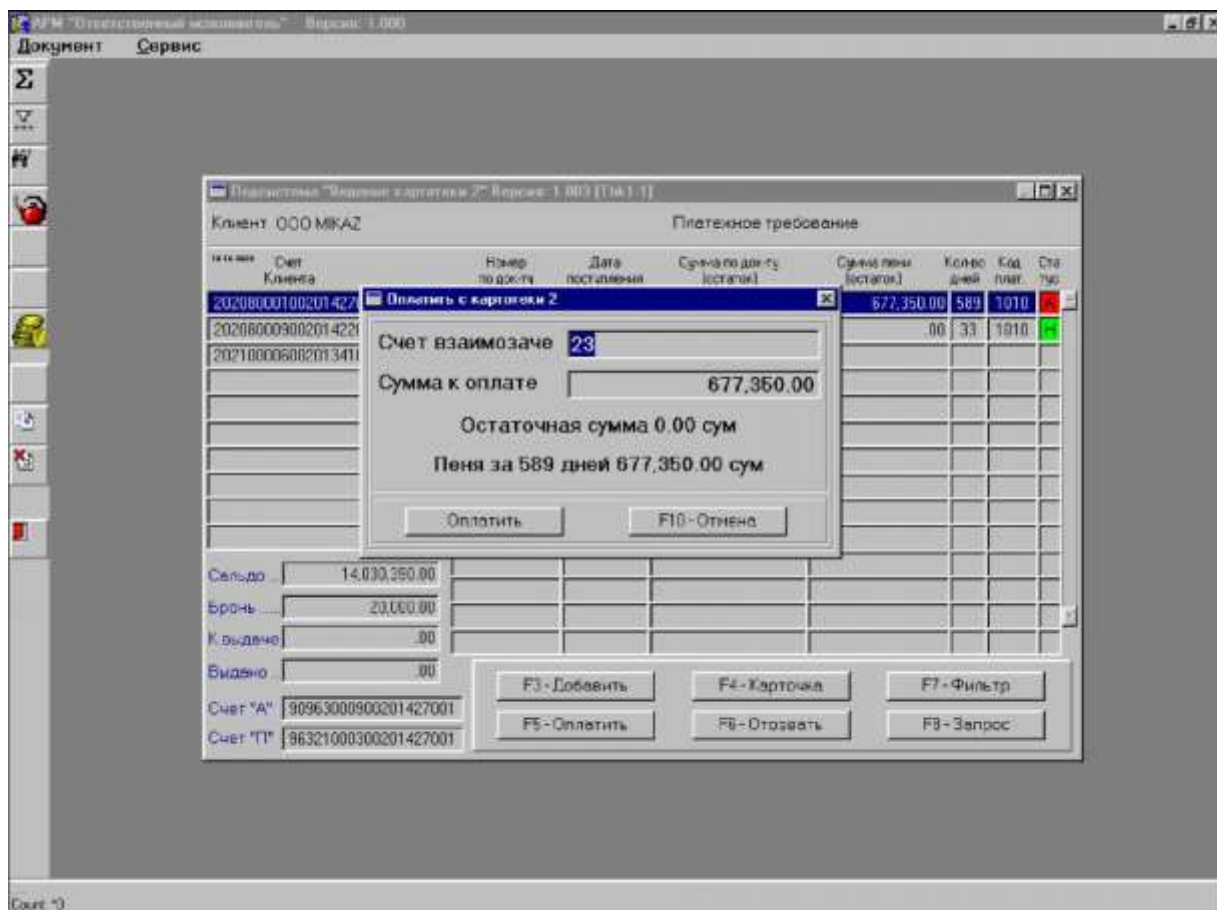
Kartotekadan hujjatni (yoki hujjat summasini qisman) chaqirib olish uchun hujjatlar royxatida talab etilayotgan hujjatni tanlab olib kursorni qsha joyga keltirib, keyin "Otziv" ("Chaqirib olish") tugmasi bosiladi. Muloqot darchasida chaqirib olinadigan summa kiritiladi.

"Umolchanie" tugmasi yordamida (qz holatida qolish) - chaqirib olish summasi hujjatdagi summasiga teng, ya'ni summa tqliq hisobdan chiqarish uchun kqrsatib beriladi. Agar hujjatdagi summani ma'lum bir qismini hisobdan chiqarish kerak bqlsa, chaqirib olish summasi kerakli miqdorgacha tqg'rilanadi. "Otziv" ("Chaqirib olish") muloqotining "Otozvat" ("Chaqirib olinsin") tugmasi bosilganidan keyin dastur hujjat summasini (kiritilgan summaga qarab qisman yokn tqliq) chaqiradi va balansdan tashqari hisobvraqlar bqyicha qtkazmalar qiladi.

Kartotekadan tqlash

Kartotekadan tqlash (yoki qarz summasini qisman tqlash uchun) hujjatlar rqyxatida talab qilinayotgan hujjatga kursor keltirilib, keyin "Oplatit" ("Tqlansin") tugmasini bosiladi.

Tqliq yoki qisman tqlashda dastur "Vveden" ("Kiritildi") holatida balans hujjatiga ishlov beriladi.

Muloqot darchasida tqlov summasini kiriting. "Umolchanie" ("Qz holatida qolish") holatida - tqlov summasi hujjat summasiga teng bqladi, ya'ni summa tqliq tqlash

uchun kqrsatilgan bqladi. Agar hujjatni qisman tqlash kerak bqlsa, tqlov summasini kerakli miqdorgacha tuzating. "Oplata" ("Tqlov") muloqot darchasining "Oplatit" ("Tqlansin") tugmasi bosilganidan keyin hujjatni tqlash amalga oshiriladi.

"Mas'ul ijrochi" AIJ Versiya: 1.000 Hujjat Servis "Kartoteka - 2ni yuritish" quyi tizimi AIJ Versiya: 1.003 (hujjatlarni kiritish) Mijoz MIKAZ MChJ Tqlov talabnomasi							
Mijoz hisob varag'i	Huj-jatlar bqyicha	Kelib tushish sanasi	Hujjat bqyicha summa (qoldiq)	Penya summasi (qoldiq)	Kun-lar soni	Tqlov kodi	Maqo-mi
	Kartoteka - 2dan tqlansin						
	Mijoz hisob varag'i			20205000100201427001			
	Tqlash uchun summa			23.000.00			
	Qoldiq summa			23.000.00			
	0 kun uchun penya 0.00 sqm						
Qoldiq	14.065.000.00			Tqlash §10- Bekor qilish			
Band qilingan							
Berish uchun							
Berildi							
"A" hisob varaq	9096300090020142700 1			§3 - Qqshilsin	§4- Varaqcha	§7-Filtr	
"P" hisob varaq				§5- Tqlash §6- Chaqirib olish		§8- Sqrov	

Tqliq tqlashda:

Quyi tizim dasturi penya summasini va penya kunlari sonini hisoblab chiqaradi, hujjatni "Vveden" ("Kiritildi") holatida ODBga qtkazib, balansdan tashqari hisobvaraq bqyicha qtkazma qiladi va hujjatni kartotekadan olib tashlaydi.

Qisman tqlashda:

Dastur kartoteka hujjatidagi tqplangan penya va sqnggi hisobdan chiqarish summasini hisoblaydi va xotirasida saqlab qolib, ODBdagi memorial orderni "Vveden" ("Kiritildi") holatida rasmiylashtiradi va generatsiya qiladi, balansdan tashqari hisobvaraq bqyicha qtkazma qiladi, tqlov summasini hisobga olgan holda kartotekadagi hujjat summasini tqg'rilaydi.

"Mas'ul ijrochi" AIJ Versiya: 1.000 Hujjat Servis
"Kartoteka - 2ni yuritish" quyi tizimi AIJ Versiya: 1.003 Shabanova Natalya Vinyaminova (hujjatlarni kiritish)

Mijoz MIKAZ MChJ				Tqlov talabnomasi			
Mijoz hisob varag'i	Hujjatlar bqyicha	Kelib tushish sanasi	Hujjat bqyicha summa (qoldiq)	Penya summasi (qoldiq)	Kunlar soni	Tqlov kodi	Maqo-mi

		Hisob varaqlarni qcrib chiqish				
		Mijoz hisob varag'i		Kelib tushish sanasi		
		Boshlang'ich summa		Hujjat N°		
		Summadan qoldiq		Hujjat holati	Hammasi	
		Mqjlal kodi				
		Vakil banki kodi		Vakil hisob varag'i		
		Kartotekadagi kunlar soni				
Qoldiq			Tqlash §10- Bekor qilish			
Band qilingan						
Berish uchun						
Berildi						
"A" hisob varaq			§3 - Qqshish	§4- Varaqcha	§7- Filtr	
"P" hisob varaq			§5- Tqlash §6- Chaqirib olish		§8- Sqrov	

"Mas'ul ijrochi" funktsiyasini chaqirish menyu orqali bajariladi. "Mas'ul ijrochi"

AIJ menyusida quyidagi bandlar bqladi: 1) hujjatlar:

- hujjatlar bilan ishlash;
- hujjatlarni qcrib chiqish;
- aniqlanguniga qadar hisob-varaqlari bilan ishlash;

M>

■ Kartoteka- 2

APM "OTBeTCTBeHHbiH Mc^o^1H^^eflb" BepcHfl: 1.000 - [rjiasHoe_{OKHO}]

Книжечный Центр Бюро АБФП ПОРТ-МЕТОД

nati.uOHHOZO dnn 02-12-2003

Tbkl-1 W "OmeemcmeenHbiu knumejib"

Padota co ci9TaMH "lo BbiacHeHHa"
kadtoteka2
 OnnaTa no oneo.Kacc. o6cm>KHBaHMKI

Bepcusi: 1.000
ПРОМОТОН ГОКУМЕТОБ
 ПДОТЕ СНОКУМЕТАММ

OnepJJ^eHh omKphim Konmpojib nodcuument

2) hisobvaraqlar /mijozlar

shaxsiy
hisobvaraqlar

КннеHTbи m c-лeTа

mijozlar

, APM "OTBeTCTBeHHbifi
HcnojihMTenb" Bepcwn:

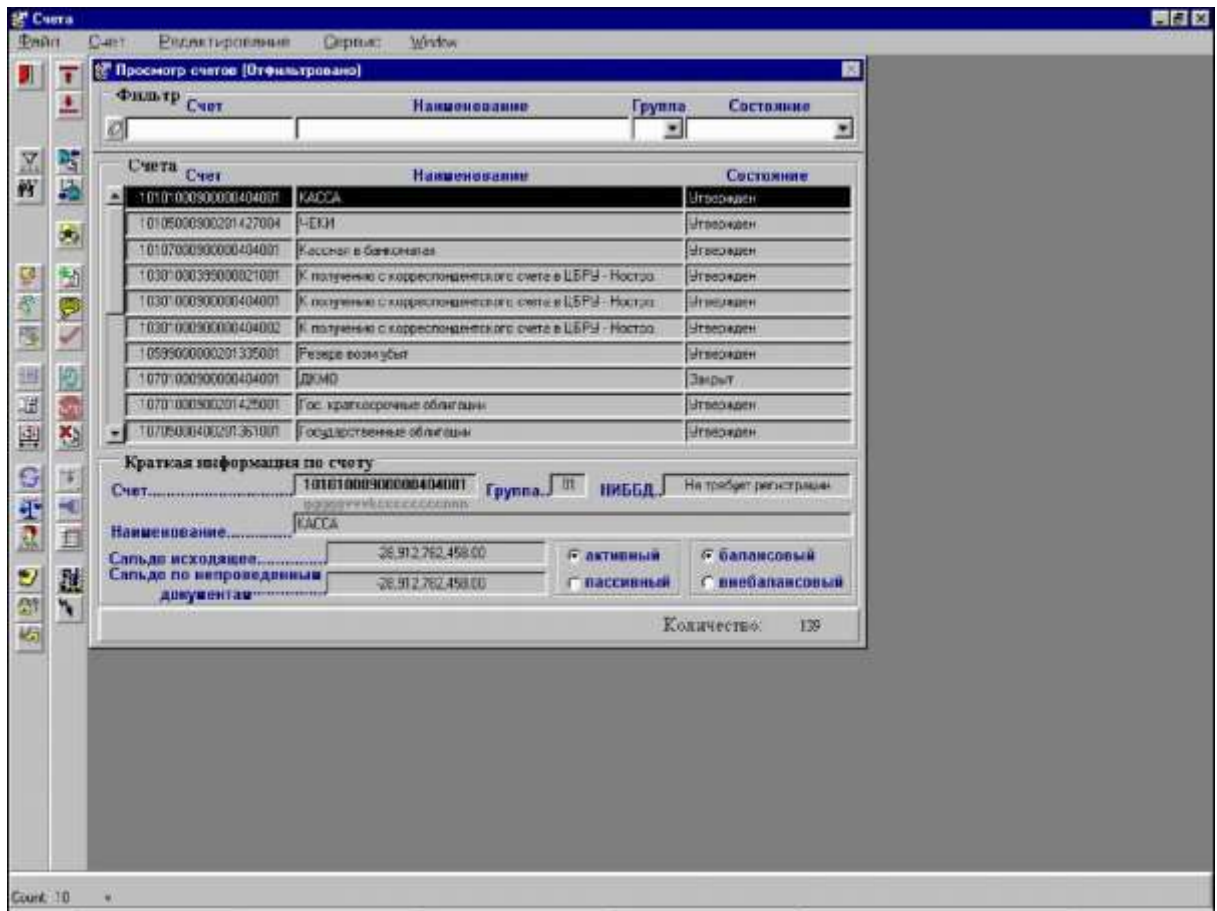

1.DD0 - [PPLABHOE OKHO] J
CepeHC Bbixoji

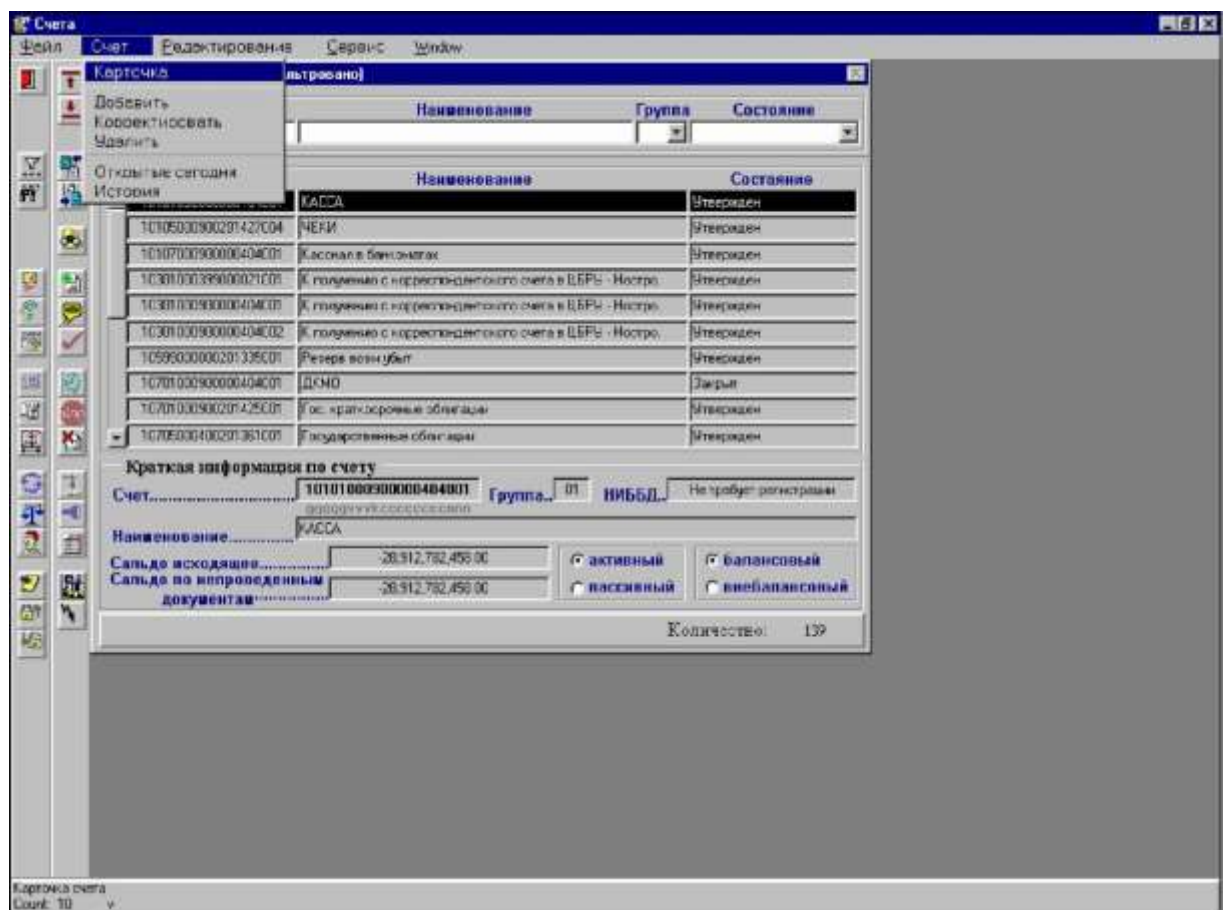
\ma onepanuonnozo dnn 02-12-2003 Tbk1-1 APM "OmeemcmeeHHbtu ucnojijumejib "

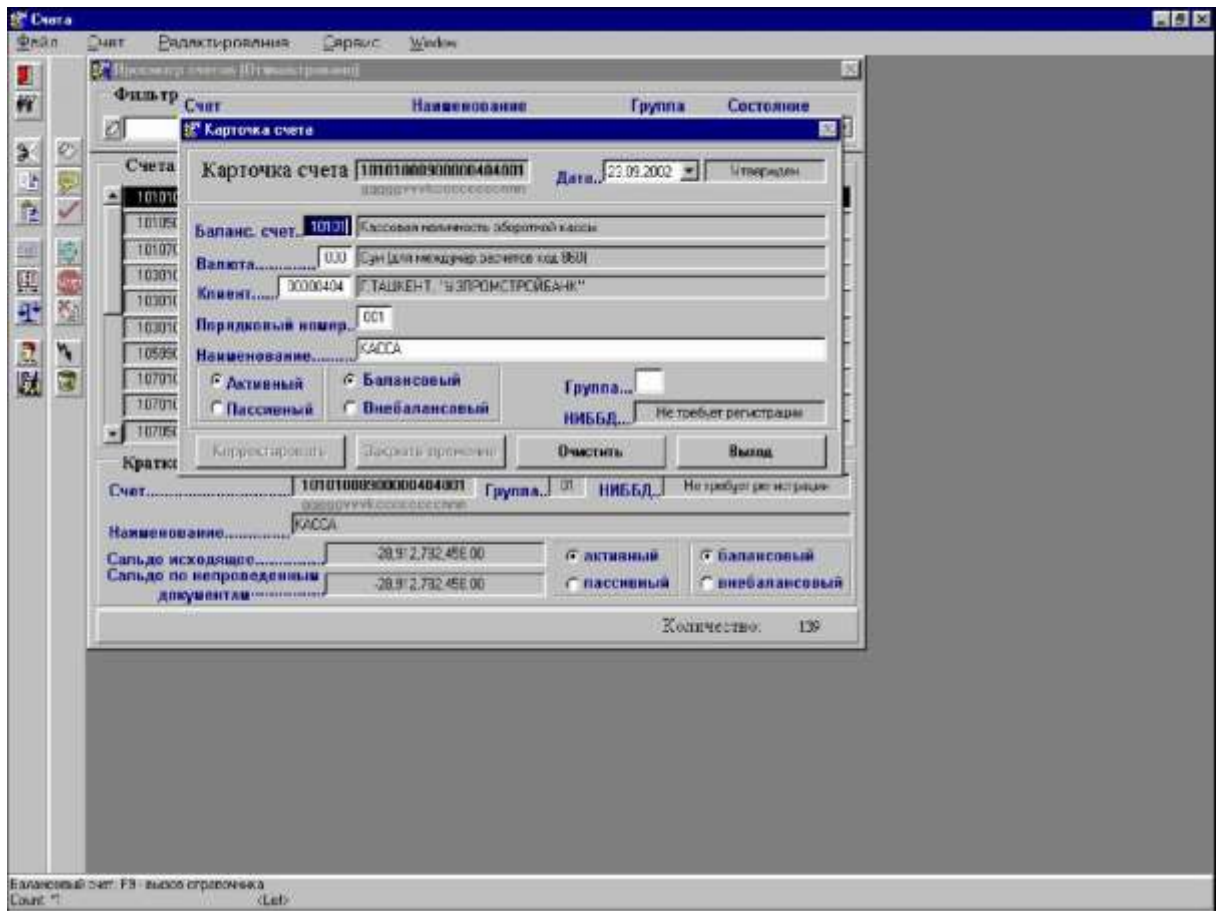
Bepcun: 1.000

непфјетиб омКрбим
KoHффipojииt no&cucmeM

hisobvaraqlar			
Fayl hisobvaraqlar Tahrir Servis Window			
hisobvaraqlarni qrib chiqish (Filtrlangan)			
Filtr			
hisobvaraqlar Nomi Guruhi			holati
hisobvaraqlar			
hisobvaraqlar	Nomi		holati
hisobvaraqlar b qiyicha qisqacha axborot			
hisobvaraqlar	Guruhi	BDMAB	Rqyxatga olish talab qilinmaydn
Nomi			
Dastlabki qoldiq			balansdagi
qtkazilmagan b qiyicha qoldiq	huj-jatlar		balansdan tashqari
Soni: 86			

hisobvaraqlar			
Fayl hisobvaraqlar Tahrir Servis Window			
<i>hisobvaraqlarni qirib chiqish (Filtrlangan)</i>			
Filtr			
hisobvaraqlar Nomi Guruhi holati			
hisobvaraqlar chasi			
hisobvaraqlar chasi	Sanasi: 2002.22.04		Tasdiqlandi
Balans hisobvaraqlar i	Naqd kassa aylanmasi		
Valyuta	Sqm (xalqaro hisob-kitoblar uchun kod 860)		
Mijoz	Bankomatlardagi kassa		
Tartib raqami			
Nomi			
Aktiv Passiv	Balansdagi Balansdan tashqari		Guruh BDMAB Rqyxatga olish talab qilinmaydi
			Tozalansin Chiqish
hisob varaqlar b qyicha qisqacha axborot			
hisob varaqlar	Guruhi		BDMAB Rqyxatga olish talab qilinmaydi
Nomi			
hisobvaraqlar		Guruhi	BDMA Rqyxatga olish talab
Nomi			
Dastlabki qoldiq		aktiv	balansdagi
qtkazilmagan huj-jatlar b qyicha qoldiq		passiv	balansdan tashqari
			Soni: 86

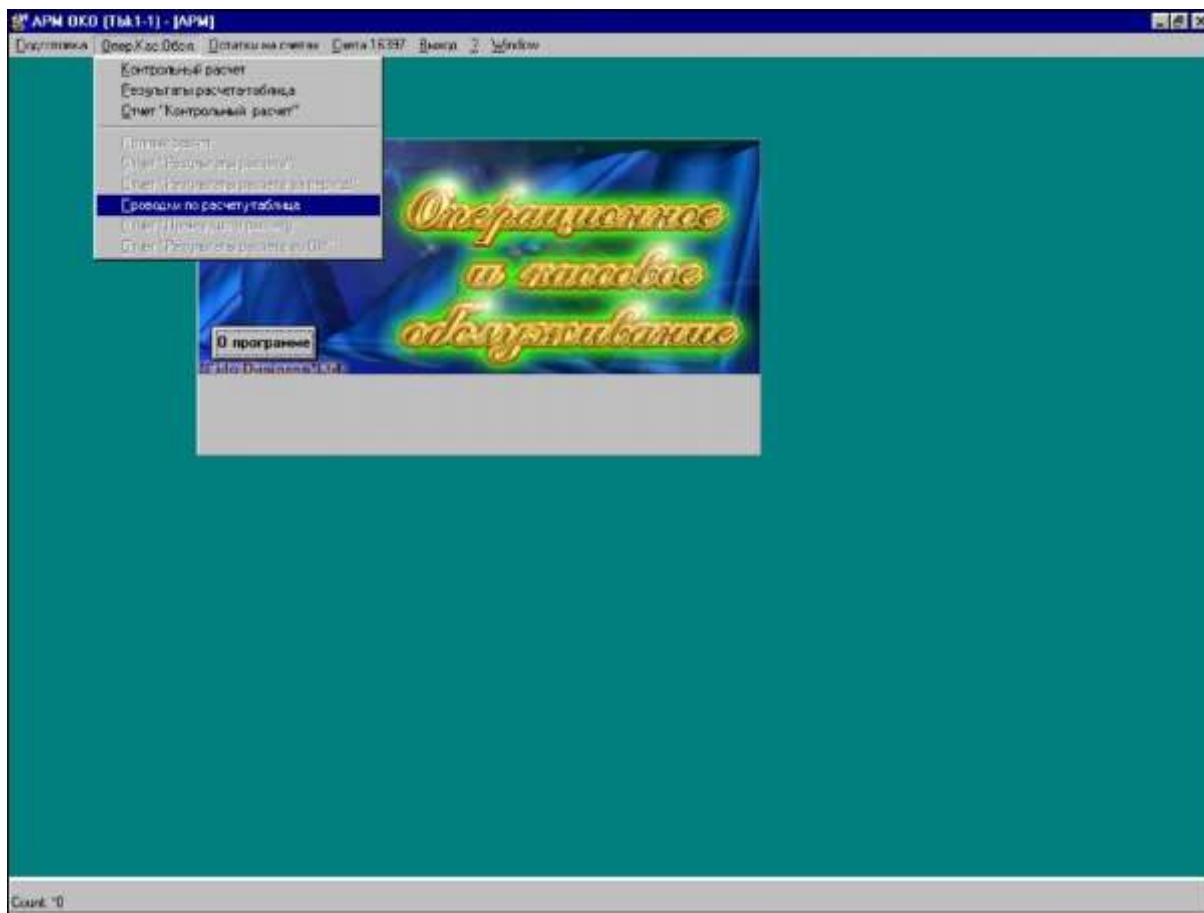
Operatsiya-kassa xizmati qrsatish bqiycha hisob-kitob

Bosh buxgalter operatsiya-kassa xizmatini qrsatish bqiycha hisob- kitoblarni qilganidan sqng joriy davr uchun hisob-kitob hisobotini shakllantiradi, hisob-kitob qaydnomasini bosmadan chiqaradi va qtkazmalarni hisob-kitoblar asosida jadvalga jqnatadi. Mas'ul ijrochi AIJdagi hisobvaraқani chiqarish uchun "Dokument" ("Hujjat") bandiga, keyin quyida "Oplata po oper. Kassovomu obslujivaniyu"ga kiriladi ("Tezkor kassa xizmatlarini qrsatish uchun tqlov").

«Масъул ижрочи»	АИЖ	Версия: 7.008 – Бош (Асосий) дарча	
Хужжат	Мижозлар ва ҳисобварақлар	Сервис	Чиқиш
Хужжатни киритиш	Операция куні санаси: 2002- 22 – 04		
Хужжатларни кўриб чиқиш	Асан Шамильевич		
Хужжатлар билан ишлаш	«Масъул ижрочи АИЖ»	Версия: 1000	
«Аниқлангунга қадар» ҳисоб-варақлари билан ишлаш			
Картотека- 2			
Опер.-касса хизмати кўрсатиш бўйича тўлов			
Операция куні очилди			
Хужжатларни киритиш учун руҳсат берилди			
Вакиллик ҳисобварағи солиштирилди (сверка)			
Қўйи тизимлар назорат қилинди			

qtkazmalar - jadval") quyi bandiga kirasiz.

ТаМернам Опер.-Касса X, ^Hc.ВаpaKгара Xuc.Ваp. 16397 ^HKum Window?
XH3M.KypC. KO^gHK^ap

HA3OPAT XUCO6-KHTO6 XUCO6-KHTO6-@;AGBA^ HATH^A^APN "HA3OPAT XHCO6-KHTO6" X,HCO6OTH
XUCO6-KHTO6-@AGBAJI буннна yTKA3MAJAP

Onepa^HH-Kacca xH3Ma™ Kypcainm гacTyp TyрHcHга

Va mijoz bilan bank qrtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq debet aylanmalar va operatsiya-kassa xizmati kqrsatilgani uchun mijoz hisobvarag'idan mablag'lar hisobdan chiqariladi.

Hujjatlar bilan ishlash Hujjatlar bilan ishlashda mas'ul ijrochi quyidagi buyruq qatorlaridan foydalanishi mumkin:

- hujjatlarni kiritish;
- hujjatni tuzatish;
- ishga tushirish;
- ajratib olib qqyish;
- olib tashlash.

Hujjatlar to'plami ustida biron-bir ishni amalga oshirish uchun quyidagi buyruq qatorlari bilan ishlash mumkin:

- ishga tushirish;
- ajratib olib qyish.

Faqat kelib chiqish turidagi hujjatlarni tuzatish mumkin: ■ kiritildi

Kelib chiqish turidagi hujjatlarni tuzatish uchun quyidagi holatlar kiritilgan:

- ajratib olib qyildi (MI);
- kiritildi;
- qqshimcha ishlash uchun (KattaBux);
- qqshimcha ishlash uchun (BoshBux);
- xatolar;
- TTsR yaroqsiz deb topildi.

The screenshot shows a software window titled "АРМ 'Ответственный исполнитель' Версия: 1.000". Inside, there is a sub-window titled "Подсистема 'Ведение картотеки 2' Версия: 1.003 [Тbk1-3] [Карточка документа]". The sub-window contains a form for "Платежное требование" (Payment Demand). The form includes the following fields and values:

- Номер: []
- Дата по документу: 02.12.2003
- Дата занесения: 02.12.2003
- Дебит клиента: МФО 00484 Т. ТАШКЕНТ, "ЭЗПРОМСТРОБАНК" ПСЕ
- Счет: 20208000100201427001 ООО МКАЗ
- Кредит корреспондента: МФО []
- Счет: []
- Сумма: [] Кас. Сум. [] Пеня [] % Дней []
- Код назначения: []
- Номер раздела отчета: []
- Вид платежа: []
- Назначение: []

Buttons at the bottom of the form are "Сохранить" (Save) and "F10 - Отмена" (Cancel).

«Macbyn uw:poHU» AHM Bepcun: 1.000

Xy^aT CepBHC

"Mactyn H^POHH» AH^ Bepcna: 1.000 (Xy^^araapHH KHpHTHra) Ty^oB Ta^a^HOMacH

Xy^aT pa»;aMH:

Xy^^aT caHacH

TynoBHH ge5eTH

MOO

Xnco^Bapa; OnyBHH

KpegHTH

MOO

Xnco^Bapa; CyMMA

X^HCO^BapaKgarH
;ongH;

BaKHnnHK xuco^BapaFHgara Kongn;

KupHTHra MuKHra

Dastlabki hujjat tuzatilganidan keyin qzgartirilgan rekviztlari bilan "Skorrektirovan" ("Tahrirlandi") holatiga qtadi va hujjatnng tuzatilgan rekviztlari bilan "Vveden" ("Kiritildi") holatidagi yangi hujjat yaratiladi.

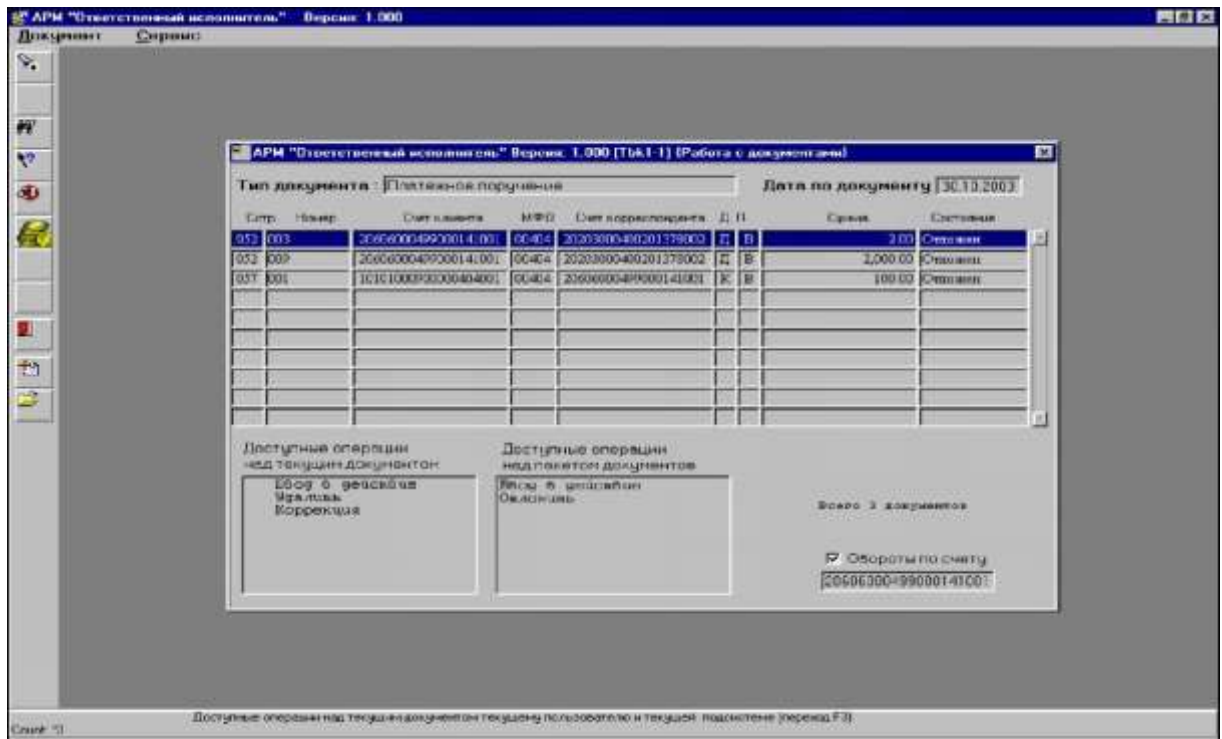
Ishga tushirish buyrug'i quyidagi holatdagi hujjatlar uchun berilishi mumkin:

- ajratib olib qqyildi (OI)
- xatolar
- TTsR yaroqsiz deb topildi

Kiritilgan buyruq muvaffaqiyatli amalga oshgan taqdirda hujjat "Vveden" ("Kiritildi") holatiga qtkaziladi va keyingi ishlarni bajarish mumkin bqladi.

"Otlojit" ("Olib qqyilsin") buyrug'i yordamida mas'ul ijrochi quyidagi holatlardagi hujjatlar bilan ishlashi mumkin:

- kiritildi;
- xatolar;
- TTsR yaroqsiz deb topildi.

«Отложит" ("Olib qqyilsin") buyrug'i avtomat tarzda hujjatlarni "Otlojen" ("Olib qqyildi") holatiga qtkazadi.

«Mas 'ul ijrochi» AIJ Versiya: 1.000 #ujjat Servis
 «Mas'ul ijrochi» AIJ Versiya: 1.000 (Hujjatlarni kiritish) Ishga tushirish Olib qqyilsin Chiqish
 hujj at raqami: hujj at sanasi

	Rahami	Mijoz sobvarag'i	hi- MFO	Vakil hisobvarag'i		Summasi	Holati
	Joriy hujjat bilan amalg oshirilishi mumkin bqlgan operatsiyalar		hujjatlar tqplami bilan amalg oshirilishi mumkin bqlgan operatsiyalar				
		Ishga tushirish				Hujjatlar yqq Hisobvaraq bqyicha axborotlar	

"Udalit" ("Olib tashlansin") buyrug'i hujjatni "Udalen" ("Olib tashlandi") holatiga qtkazadi.

"Udalit" ("Olib tashlansin") buyrug'i yordamida mas'ul ijrochi quyidagi holatlar bilan ishlashi mumkin: ■ Kiritiladi

- Olib qqyildi (MI)

- Qqshimcha ishlash uchun (KattaBux)
- Qqshimcha ishlash uchun (BoshBux)
- Xatolar
- TTsR yaroqsiz deb topildi.

Mas'ul ijrochi hujjatlar bilan ishlashda qziga bi-riktirilgan hisobvaraqlar va unga qarashli xodimlarga bi-riktirilgan hisobvaraqlar bilan ishlashi mumkin.

«Udalit» («Olib tashlansin») buyrug'i muvaffaqiyatli bajarilganidan keyin hujjat «Udalen» («Olib tashlandi») holatiga kiradi va keyin unda ishlash mumkin bo'lmaydi.

Tayanch sqz va iboralar:

Kartoteka dasturiy ta'minoti, hujjatlar rqyxati, joriy kartoteka tqliq rqyxati, sqrov tugmasi, muloqot oynasi, kiritish sanasi, kiritish maydoni, ichki hujjat, qz holatida qolish, qisman tqlash, chaqirish menyusi, operatsiya-kassa xizmati, buyruq qatorlari, hujjatlarni tuzatish, hisob-kitoblar markazining hududiy bqlimi (HKMHB-TTsR).

Mavzuni mustahkamlash va nazorat uchun savollar:

1. Tizimning dasturiy ta'minoti qanday funktsiyalar uchun mo'ljallangan?
2. «Kartoteka» tizimini ishga tushirishning qanday usullari mavjud?
3. Mas'ul ijrochi joriy kartotekasini tqliq rqyxatini kqrish va nazorat qilish uchun qanday maydonlar chiqariladi?
4. Yangi hujjatlarni kiritish jarayonlarini yoritib bering.
5. Kartotekadan summani chaqirib olish jarayonlarini yoritib bering.
6. Kartotekadan tqlashda tqlovning qanday turlari amalga oshiriladi?
7. Operatsiya-kassa xizmati kqrsatish bqyicha hisob-kitob qanday jarayonlarni qz ichiga oladi?
8. Hujjatlar bilan ishlashda mas'ul ijrochi qanday buyruq qatorlaridan foydalanishi mumkin?

IV. «ELEKTRON TQLOVLAR» QUYI TIZIMI

Mazkur quyi tizim elektron tqlovlar hujjatlarini ti-jorat banklari (TB)dan hisob-kitoblar markazining hududiy bqlimlariga (HKMHB) tqlovlarni jqnatish va qabul qilish, Markaziy bankning bank sohasidagi umumiy qqlaniladigan ma'lumotnomalar tqlami - spravochiklarini qabul qilish va ularga ishlov berish uchun mo'ljallangan.

Elektron tqlovlar quyi tizimi bilan amalga oshiriladigan ishlar alohida ajratilgan ish joyi (alohida ish stantsiyasi) yoki Bosh buxgalterning ishchi stantsiyasidan bajarilishi kqzda tutiladi. Qabul qilish va jqnatish ishlari turli ish joylaridan amalga oshirilgan vaqtda aralash turdagi ishlar bajarilishi mumkin. Masalan, jqnatma reyslar faqat bosh buxgalter tomonidan shakllantiriladi va modemlar orqali reyslarni jqnatish, seanslarni qabul qilish va quyi tizim ishini nazorat qilish maxsus ajratilgan kompyuterda bajariladi. Aralash turda ishlar vaqt bqyicha ajratilishi kerak, sinxron taptib (mijoz mashinalarining turli stantsiyalarda bandlik yuzaga kelishini oldini olish va aynan bir xil funktsiyalarni bajarish)da esa, barcha stantsiyalar band bqlishi tartibga solingan bqlsa, Elektron tqlovlar AIJda ishlash nisbatan qulay bqladi.

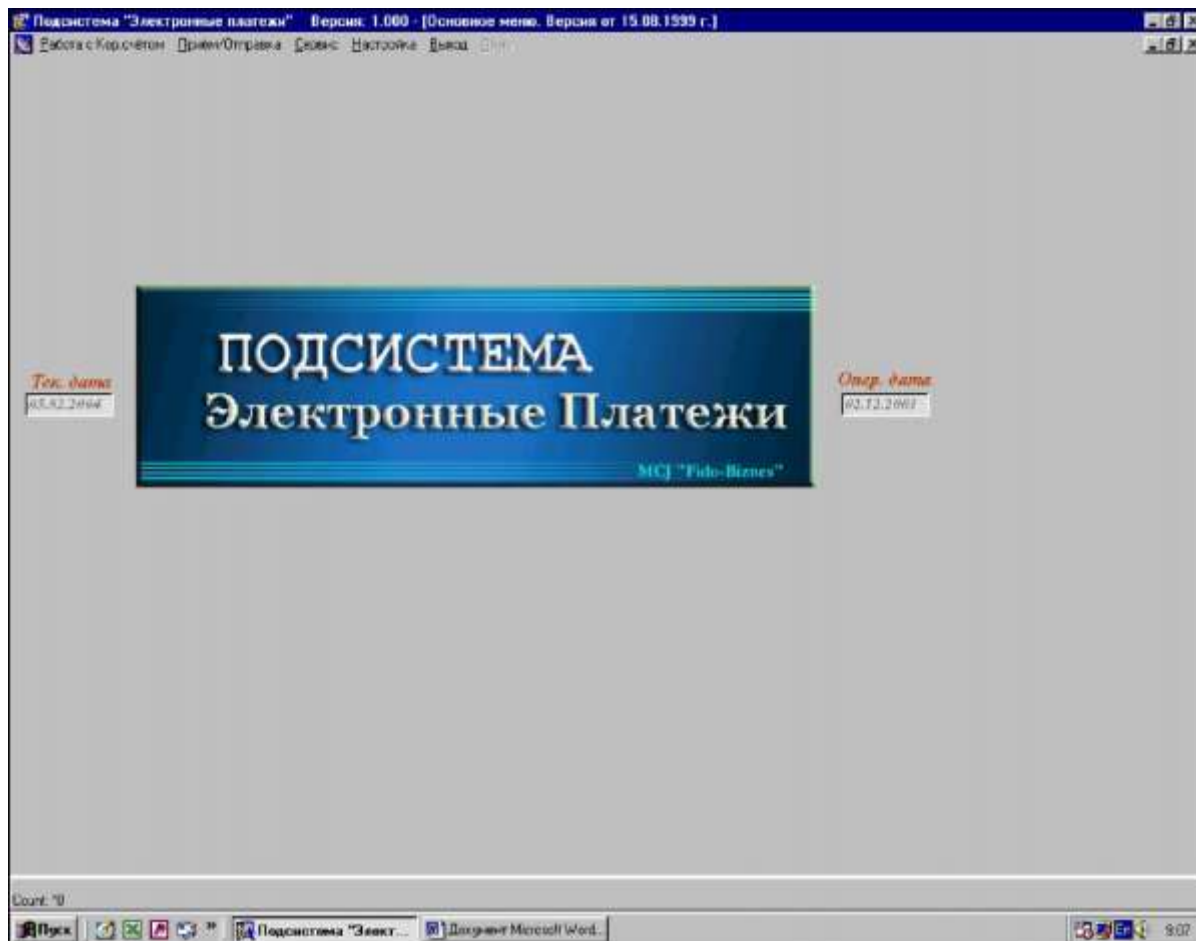
Elektron tqlovlar quyi tizimini ishga tushirish:

Elektron tqlovlar quyi tizimini ishga tushirish «Elektronnie plateji» ("Elektron tqlovlar") tugmasini bosish orqali amalga oshiriladi. Uni ishga tushirishda foydalanuvchining kodi yoki uning paroli (yashirin shartli raqam, sqz yoki ibora) talab qilinadi. Ishlash huquqini olgan ijrochining kodi va paroli bosh buxgalter tomonidan avvaladan belgilab berilgan bqlishi kerak.

Quyida tizimni quyidagi hollarda ishga tushirish mumkin emas:

- ijrochiga foydalanish huquqi berilmagan bqlsa;
- ijrochi kod va parolni sintaktik jihatdan notqg'ri kiritgan bqlsa;
- quyi tizimni parallel ishga tushirishda vazifalarni turli ish joylariga taqsimlamasdan yakka (individual) ish tartibi belgilangan bqlsa;
- tarmoqqa jismoniy yql (ruxsat) bqlmagan holda;
- ORACL serveri bilan ulanish yqq bqlsa (serverda baza starti amalga

o'shirlmagan bqlsa yoki ish stantsiyasida serverga bog'lanish bqlmasa).

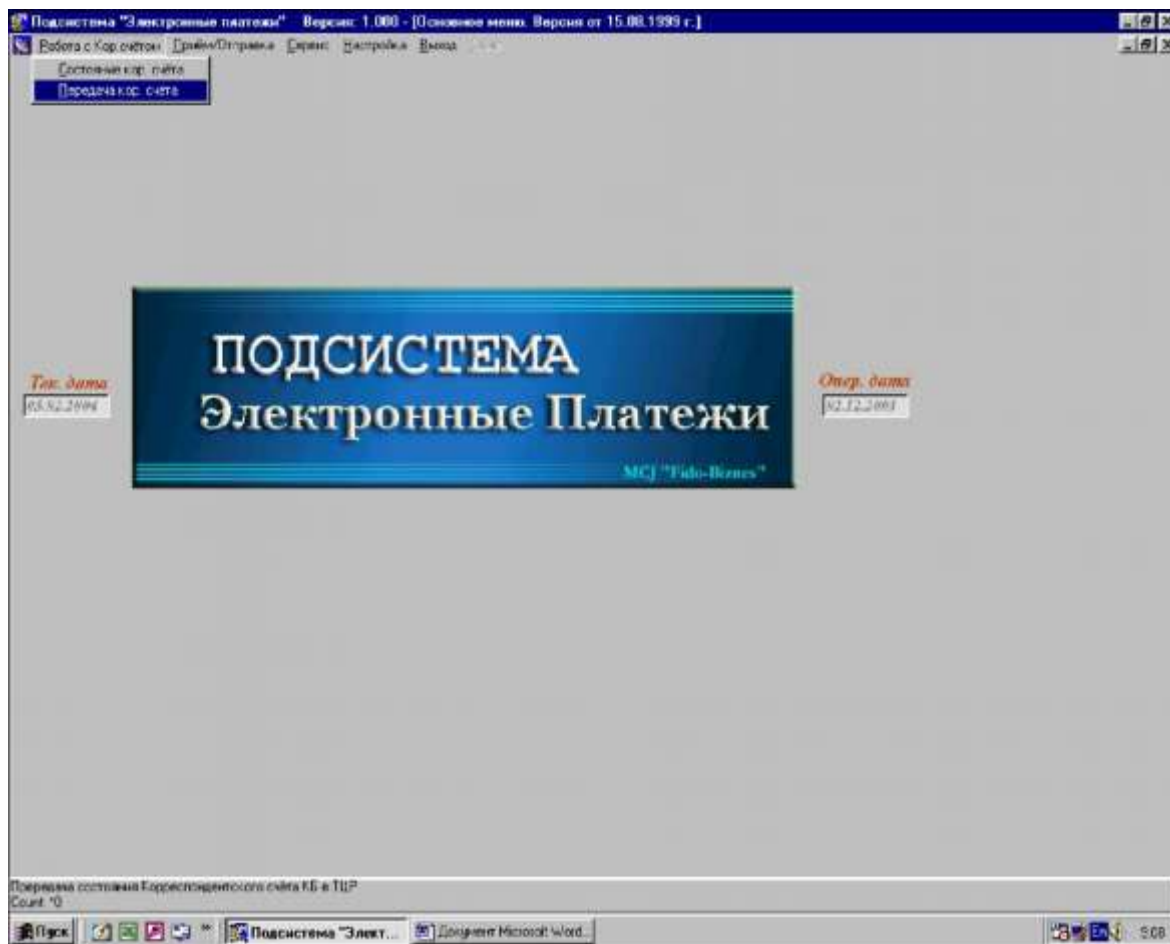

Asosiy menyuning paydo bqlishi quyi tizimni muvaffaqiyatli ishga tushirilganidan darak beradi.

Vakillik hisobvarag'i bilan ishlash

«Sostoyanie Korrespondentskogo Scheta KB» («TB Vakillik hisobvarag'i holati») jarayonida vakillik hisobvarag'ining holati, uni kqrib chiqish, XKMHB vakillik hisobvarag'i holatini tahrir

qilish va uzatish jarayonlarini olib borish mumkin.

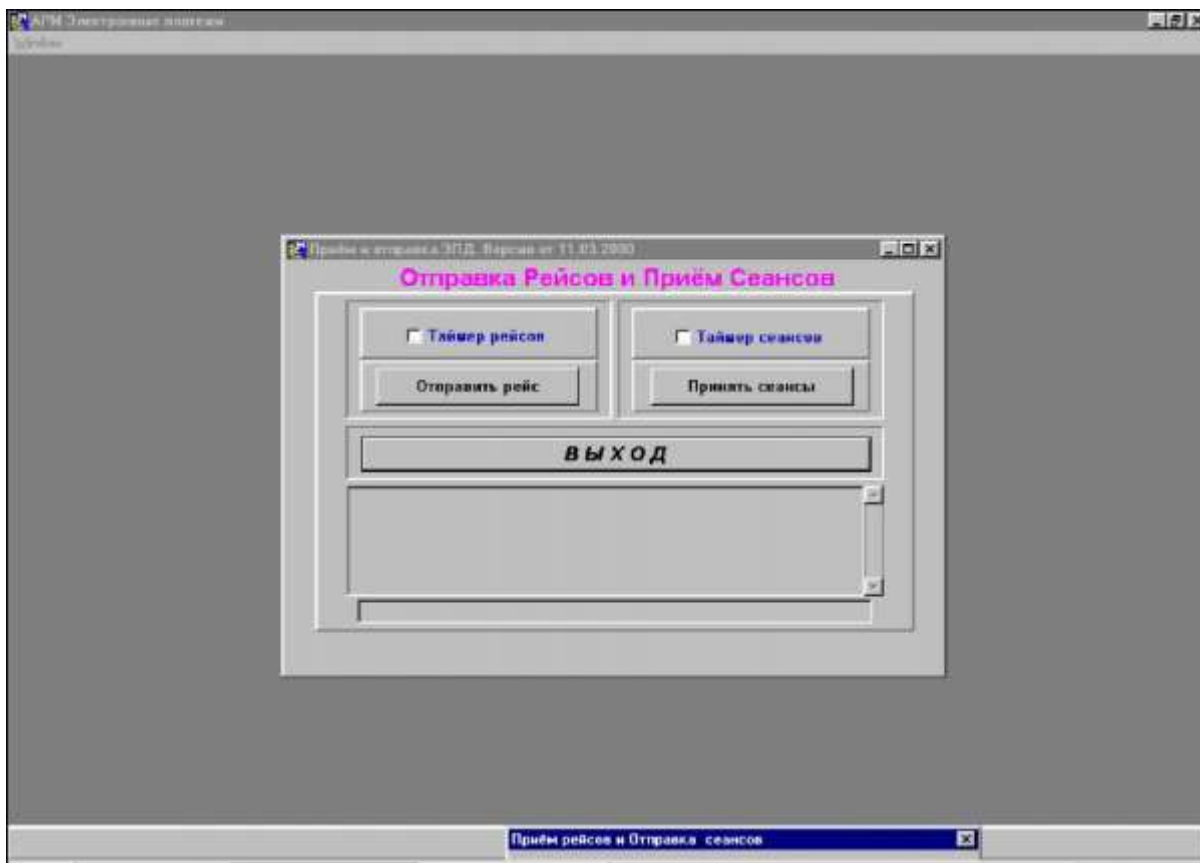

«неКроН тупоВнар уууи ту3УМУ» Версия: 1.000 (Асочи Меню. 1999 уун. 15 аезымдазу Верси.) ВаКН^НК
 ^НСо6ВараFH 6n^aH nmjam K^aбун КНiНм ^уНарам СерВНС Со3^am ^Н^Нм

ВаКНМНК ХУСО^ВараFHННННr
 ХО^aТН ВаКН^^НК
 хНСО^ВараFHННН у3аТНм

Vakillik hisobvarag'ini uzatish

ТВ Vakillik hisobvarag'ini НКМНВга uzatish bqlimiga qtish, kqrib chiqish, НКМНВ Vakillik hisobvarag'i holatini tahlil qilish va uzatish jarayonlarini amalga oshirish mumkin.

Elektron tqlovlar AIJ

Elektron tqlovlar hujjatlari (EPD)ni qabul qilish va jqnatish. 2000 yil 11 martdagi
versiya

Reyslarni jqnatish va Seanslarni qabul qilish

Reyslar taymeriSeanslar taymeri

Reysni jqnatishSeanslarni qabul qilish

ChIQISH

4.1. Reyslarni qabul qilish va jqnatish

«Reyslarni jqnatish va Seanslarni qabul qilish» bqlimiga qtish. Bqlim quyidagilarni amalga oshiradi:

- tqlov hujjatlari bilan reyslarni shakllantirish;
- hujjatlarni avtomatik otkatka qilish;
- seanslarni qabul qilish va qayta ishlash;
- tasdiqlovchi hujjatlarni avtomatik solishtirish (kvitovkalash), tasdiqlovchi hujjatlarni qzaro nomuvofiqligini aniqlash (diagnostika qilish);
- kvitovka qilinmagan tasdiqlovchi hujjatlar aniqlanguniga qadar tranzit

hisobvaraqlarga avtomat ravishda kiritish;

■ boshqa TBdan hujjatlar aniqlanguniga qadar tranzit hisobvaraqlardan foydalanib kiritish;

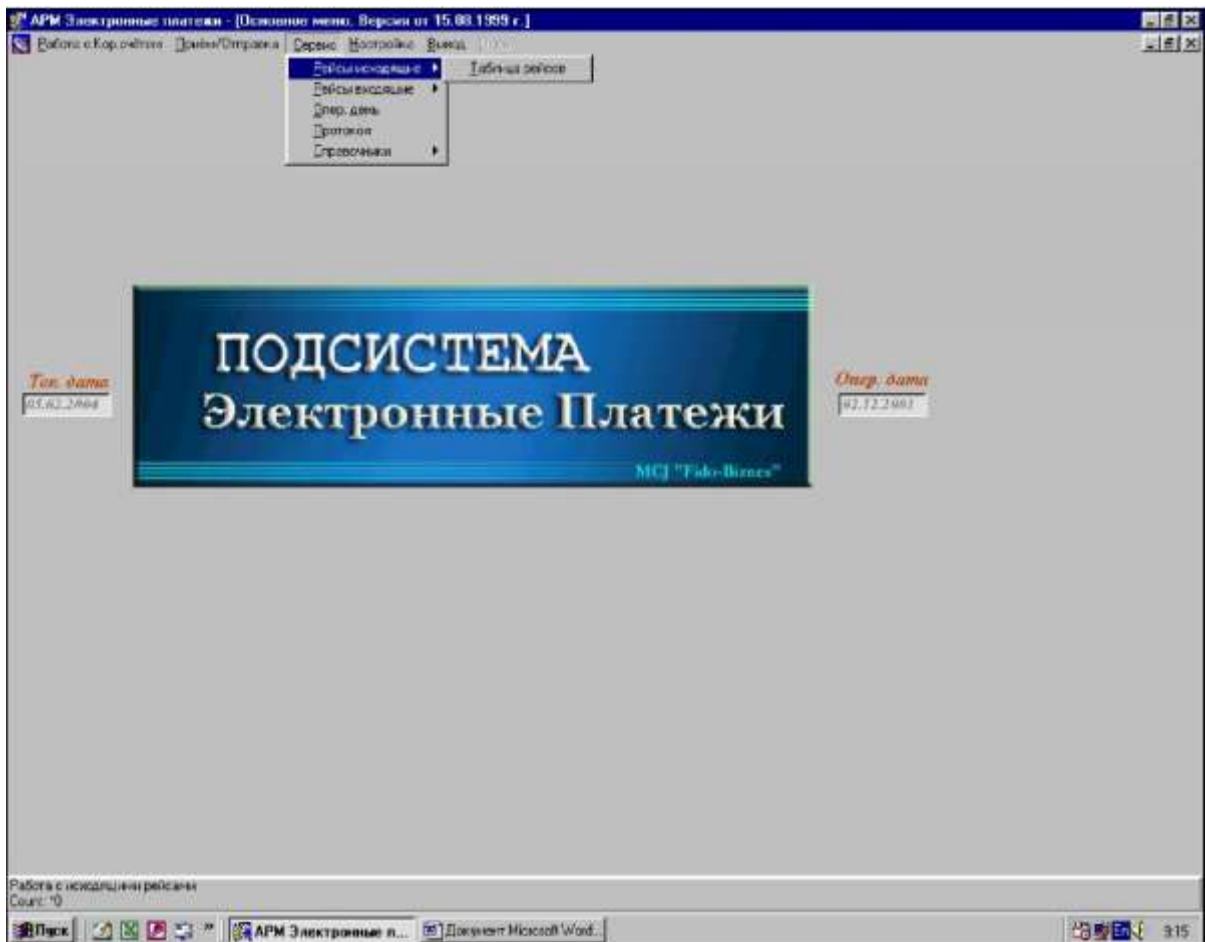
■ END faylni qabul qilish.

Servis

Jqnatma reyslar

Reyslar jadvali

Reyslar jadvali («Tablitsa Reysov») bqlimiga q'tish. TBdan HKMHBga amalga oshirilgan reyslar tqg'risidagi axborot va ma'lumotlarni kqrib chiqish.

«Elsktroi tqloplar» AIJ (Asosiy menyu. 1999 yil 15 avgustdagi versiya)

akillik hisobvarag'i bilan ishlash Qabul kilish Jqnatish Servis Sozlash Chiqish

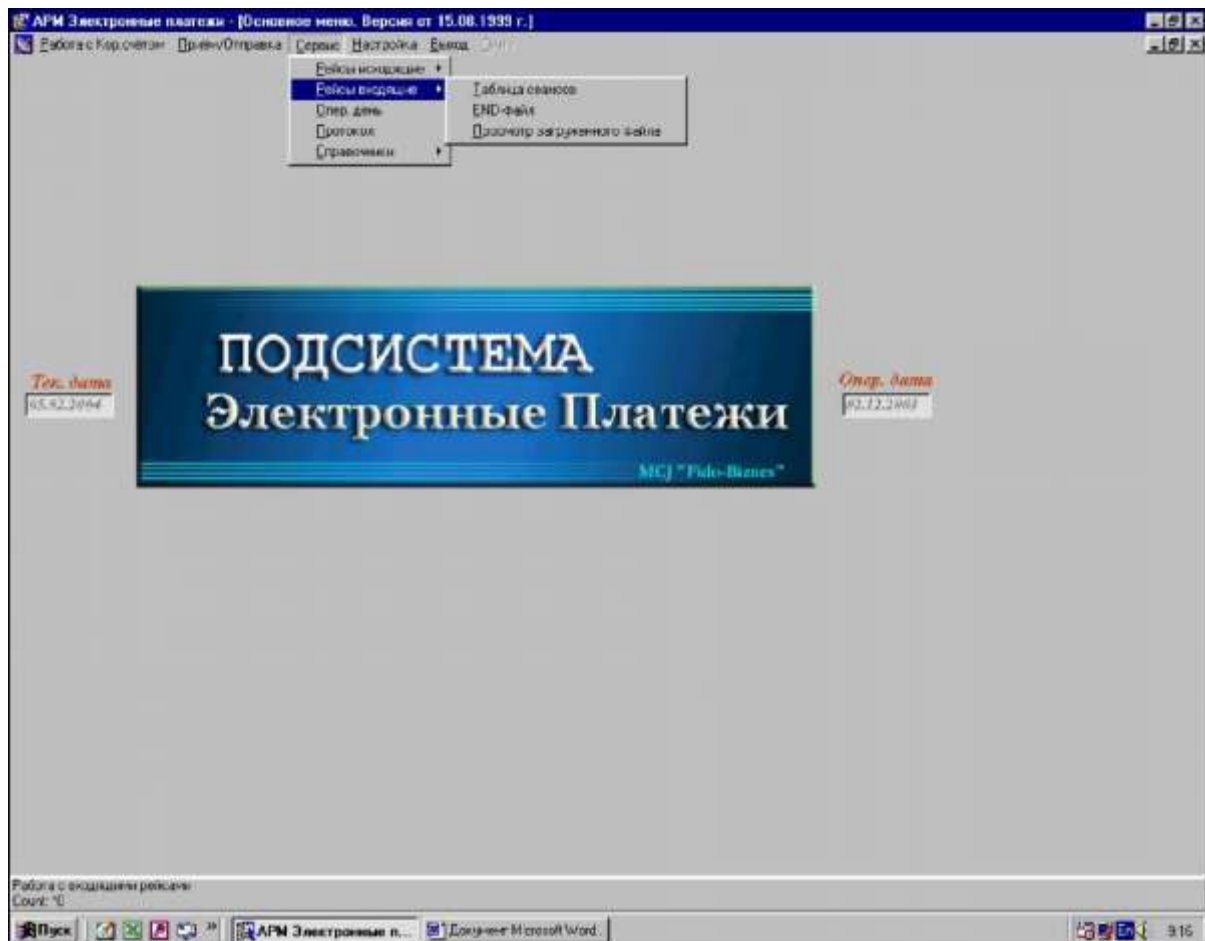
Jqnatma reyslar*	Reyslar jadvali
Kelgan reyslar*	
Operatsiya kuni	

FID
O
BIS

	Bayonnoma		
	Spravochniklar* (Ma'lumotlar tqplami)		
Joriy sana	Elektron tqlovlar quyi tizimi		Operatsiya sanasi

Seanslar jadvali («Tablitsa Seansov») bqlimiga qtish.

Seanslar tqg'risidagi axborot ma'lumotlarni HKMHBdan kqrib chiqish.

«Elektron tqlovlar» AIJ (Asosiy menyu. 1999 yil 15 avgustdagi versiya)			
Vakillik hisobvarag'i bilan ishlash		Qabul qilish	
Jq		natish Servis Sozlash Chiqish	
FIDO BIS	Jqnatma reyslar*	Reyslar jadvali	
	Kelgan reyslar*	END- fayl	
	Operatsiya kuni	Yuklatilgan faylni kqrib chiqish	
	Bayonnoma		
	Spravochniklar* (Ma'lumotlar tqplami)		
Joriy sana	Elektron tqlov ar quyi tizimi		Operatsiya sanasi

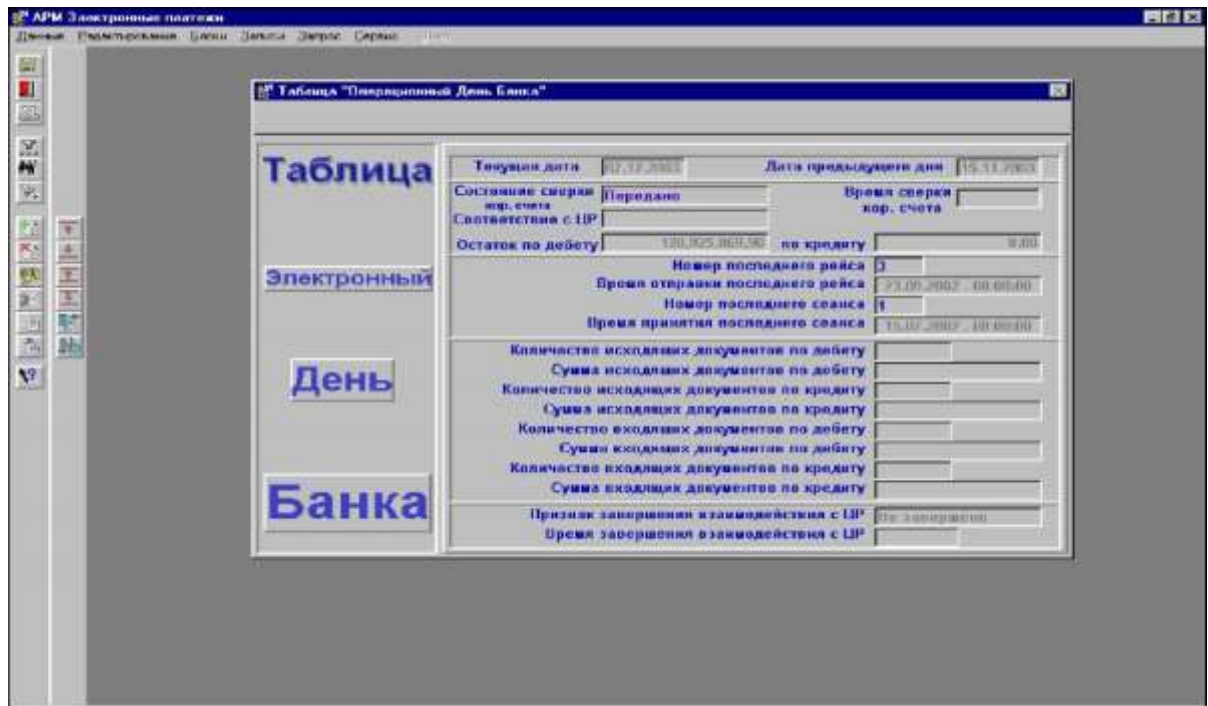
END- fayl

END-faylni qayta ishlash («Obrabotka END-fayla») bqlimiga qtilganda,

reyslar tqg'risidagi axborot-ma'lumotlarni HKMHBdan kqrib chiqish, seanslar tqg'risidagi axborot-ma'lumotlarni HKMHBdan kqrib chiqish, reyslar va seanslar rqqyatini avtokvitovkalash va qiyosiy kqrib chiqish orqali END-faylni qayta ishlash, reysning tugallanmagan hujjatlarini otkatka qilish, favqulodda hollarda END-faylni qqlda qabul qilib olish jarayonlarini amalga oshirish mumkin.

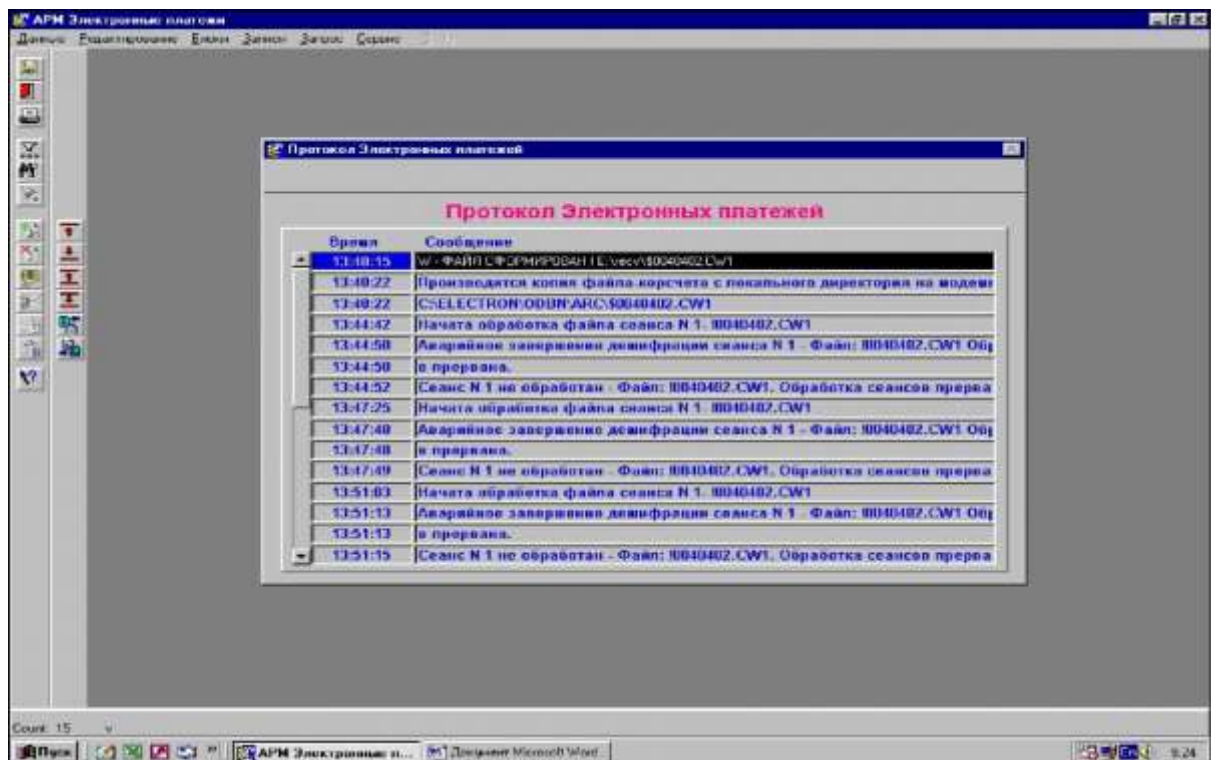
Operatsiya kuni

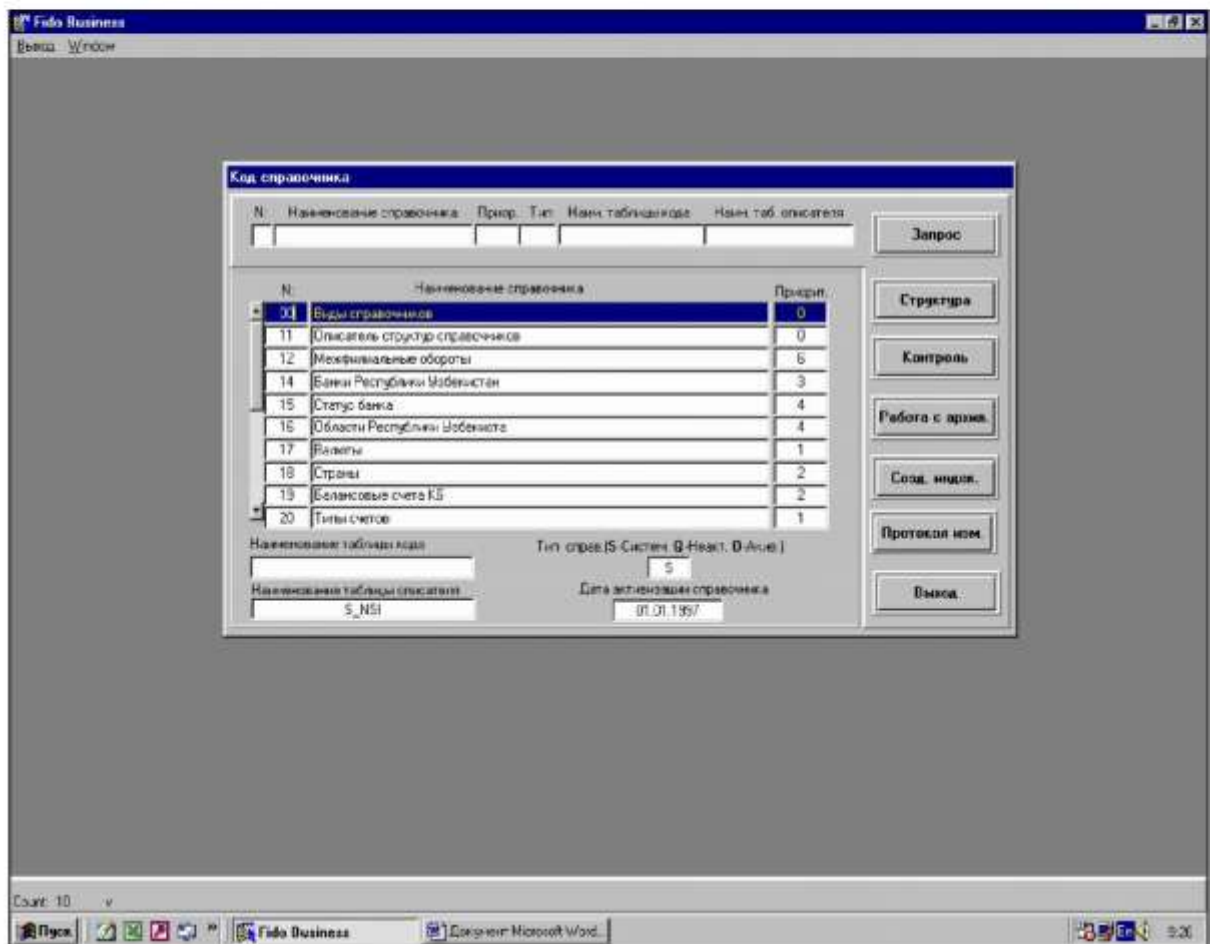
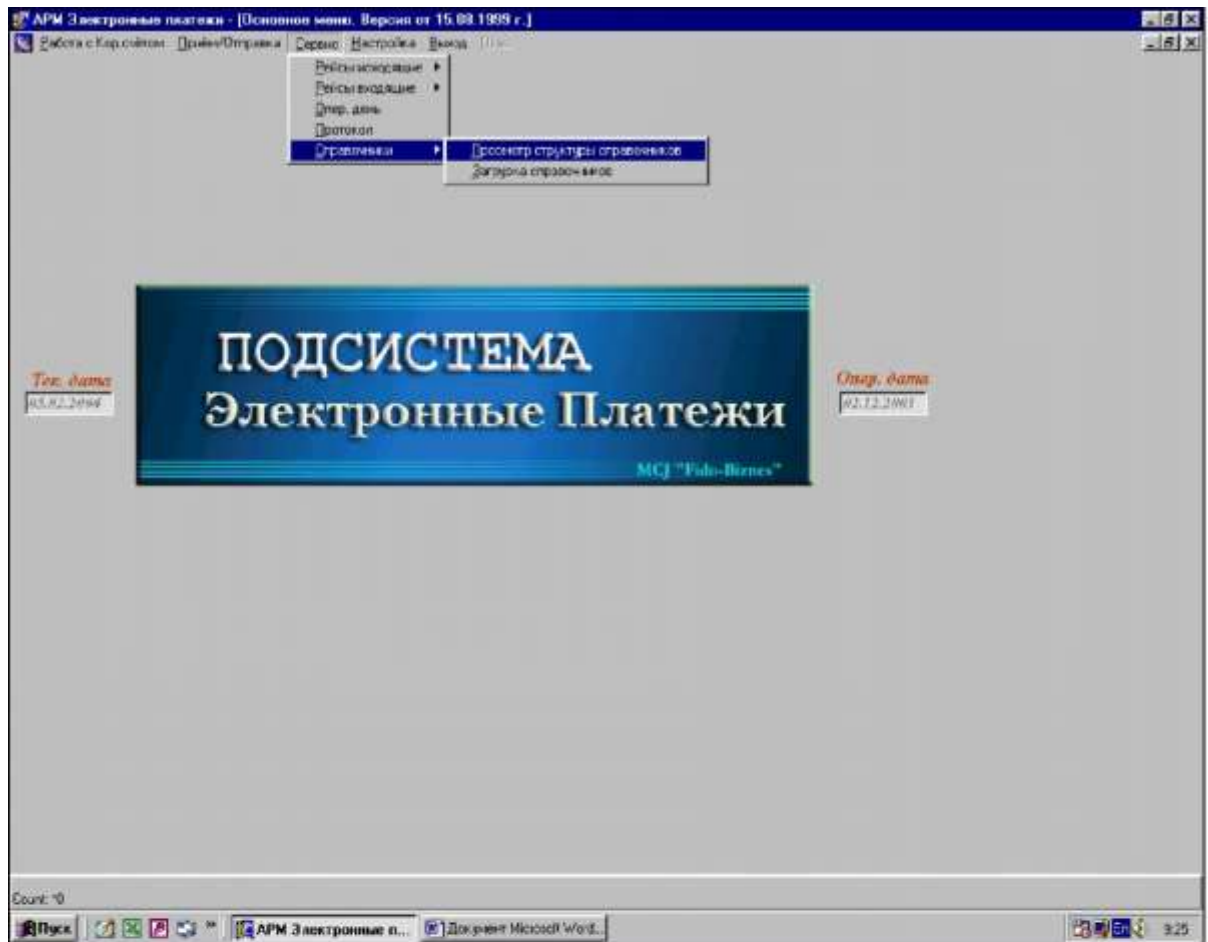
«Tablitsa Elektronniy den banka» ("Bank elektron kuni jadvali")ga qtish. Kqrsatilgan sanada kelgan va jqnatilgan hujjatlar soni va umumiy summasi tqg'risidagi axborot maTu-motlarni kqrib chiqishni amalga oshirish mumkin.

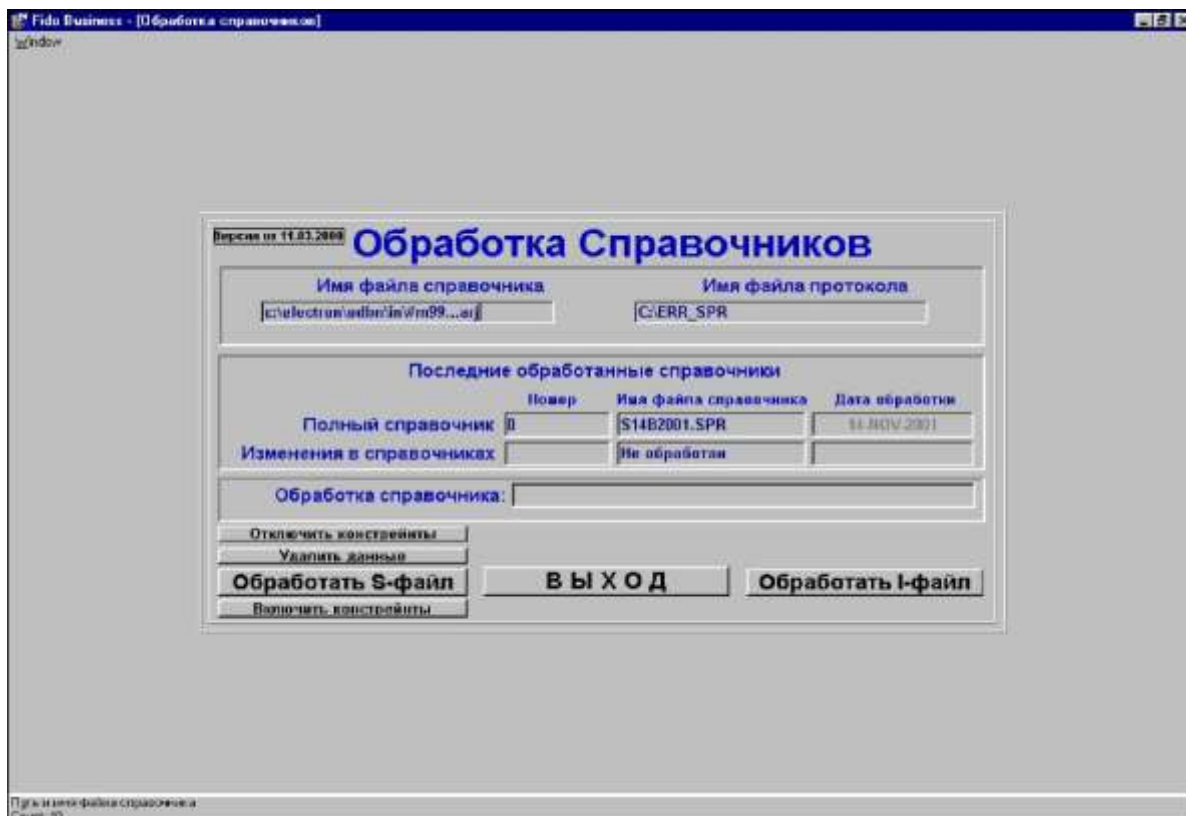

Bayonoma

«Protokol raboti elektronix platejey» bqlimiga ("Elektron tqlovlar ishi bayonnomasi") qtilib, («Elektronnie plateji») elektron tqlovlar tizimi ishining har bir qadamini kqrib chiqish mumkin.

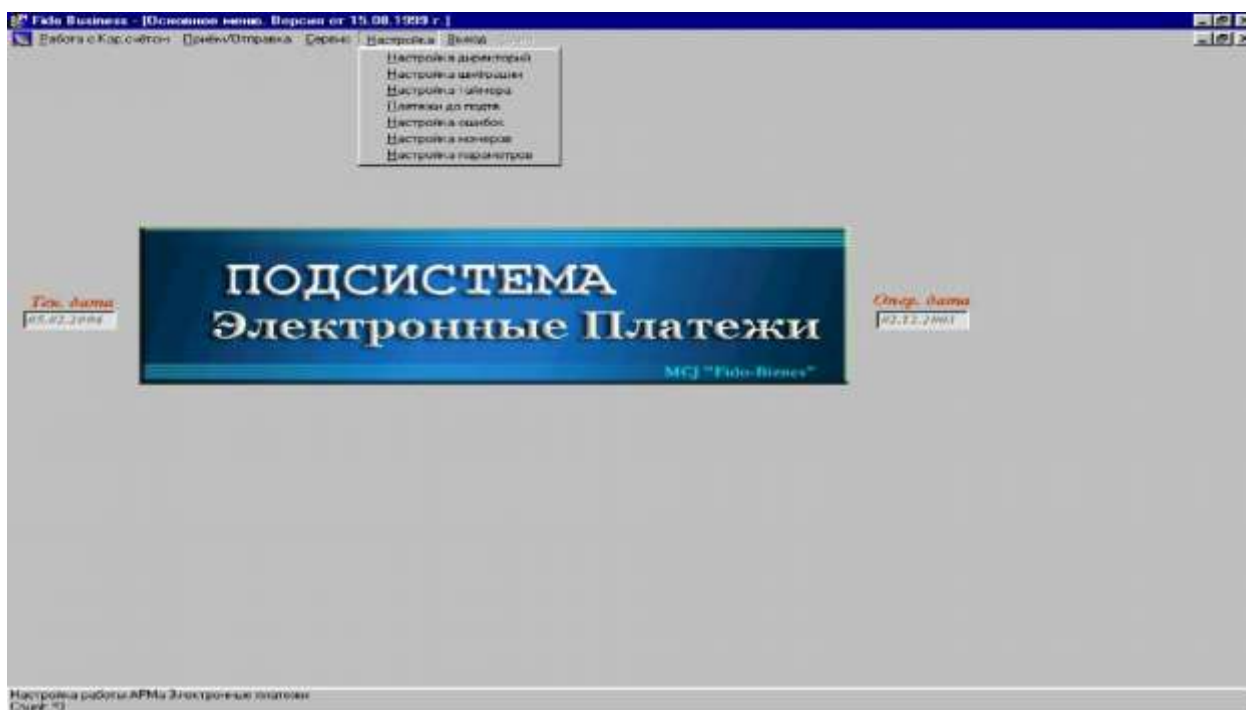

Direktoriyani va kataloglarni sozlash

Elektron tqlovlar tizimi «Nastroyka rabochix katalogov» ("Ishchi kataloglarini sozlash") bqlimiga qtib elektron tqlovlar quyi tizimi ishi uchun zarur bqlgan kataloglarni sozlanadi.

«Elektron tqlovlar» AIJ (Asosiy menyuu. 1999 yil 15 avgustdagi versiya)

Vakillik hisobvarag'i bilan ishlash Qabul qilish Jqnatish Servis Sozlash Chiqish		
FIDO BIS	Direktoriyani sozlash	
	Shifratsiyani sozlash	
	Taymerni sozlash	
	Tasdiqlagunga qadar bqlgan tqlovlar	
	Xatolarni Tqg'rilash/Sozlash	
	Raqamlarni Tqg'rilash/Sozlash	
	Parametrlarni Tqg'rilash/Sozlash	
Joriy sana	Elektron tqlovlar quyi tizimi	

Vakillik hisobvarag'ining holati

«Sostoyanie Korrespondentskogo scheta» ("Vakillik hisobvarag'ining holati") bqlimi Vakillik hisobvarag'idagi har bir seansni qabul qilgunga qadar bqlgan qoldiqlarni va har bir seans qabul qilinganidan keyingi qoldiqlarni kqrib chiqish uchun xizmat qiladi. Ushbu ma'lumotlarni kqrib chiqish uchun vositalar (Instrumentlar) vertikal (tik) menyusi asosiy tugmalaridan foydalanish mumkin. Vakillik hisobvarag'ining boshqa sanadagi holatini kqrib chiqish uchun sana bqyicha filtratsiya qilish zarur.

«Filtr» tugmasidan foydalanilayotgan vaqtda foydalanuvchidan sqrov maydoni (pole) paydo bqladi. Maydon ma'lumotlarini "DD.MM.GGGG» standarti bqyicha kiritish zarur, bunda DD - kun, MM - oy raqami, GGGG yilni anglatadi.

4.2. Tijorat banki vakillik hisobvarag'ini HKMHBga uzatish

Uning tarkibida Markaziy bank tomonidan tasdiqlangan format bqyicha Vakillik hisobvarag'ining mundarijasi tqg'risi-dagi axborot-ma'lumotlar mavjud bqlgan W- faylni shakllanti-rish yuz beradi.

TB Vakillik hisobvarag'ini HKMHBga qtkazish (uzatish) bqlimida quyidagilar qqrsatiladi: oldingi operatsiya kuni bosh-lanishiga qadar debet va kredit bqyicha Vakillik hisobvarag'idagi qoldiq, TBning HKMHB bilan sqnggi qzaro aloqasi sanasi, vaqti, HKMHBda debet va kredit bqyicha qabul qilingan hujjatlar soni va summasi, joriy operatsiya kuni boshida Vakillik hisobvarag'idagi debet va kredit bqyicha qoldiq TB Vakillik hisobvarag'ining HKMHBdagi holatini qtkazish (uzatish) uchun go-rizontal menyuning Servis bqlimida "HKMHBga jqnatish" bandini tanlab olish yoki vosita (Instrument)lar tik (vertikal) menyusida "HKMHBga jqnatish" degan maxsus tugmani bosish kerak.

Axborot-ma'lumotlar etarli bqlmagan taqdirda, ma'lu-motlarni kiritish tartibiga qtib, ularni tuzatish va caqlash lo-zim.

Tahrir qilish tartibini ishga tushirish uchun Servis bqli-midagi "Redaktirovat" ("Tahrir qilish") menyusi bandini tanlab olish uchun instrumentlar tik (vertikal) menyusidan "Redaktirovat" ("Tahrir qilish") degan maxsus tugmani bosish zarur va unda ayrim maydon kqrsatkichlari tahrir qilinishi mumkin. TB Vakillik hisobvarag'i holatiga kiritilgan barcha qzgarishlarni saqlash kerak, buning uchun "Dannie" ("Ma'lumotlar") bqlimining "Soxranit" ("Saqlab qqyish") bandi tanlab olinadi yoki instrumentlar tik (Vertikal) menyusining "Soxranit" ("Saqlab qqyish") tugmasi bosiladi. Tahrir qilish tartibi Servis bqlimidagi "Redaktirovat" ("Tahrir qilish") menyusi bandi tanlanib yoki instrumentlar tik (vertikal) menyusidan "Redaktirovat" ("Tahrir qilish") degan maxsus tugma takror bosilganida qchadi. Tahrir qilish tartibi yoqilganida Vakillik hisobvarag'ini HKMHBga jqnatish tugallanadi.

Jqnatish uchun shakllantirilgan fayl HKMHBdan jqnati-ladigan hujjatlar Almashuv direktoriyasida bqladi (q. Elektron tqlovlar quyi tizimi Ishchi kataloglarini sozlash).

W-faylni shakllantirish muvaffaqiyatli tugallangan holda «Peredan v TsR» ("Hisob-kitoblar markazi (HKM)ga uzatildi") solishtirish holati belgisi quratiladi va tegishli xabar beriladi. Yaratilgan W-fayl HKMdan quratiladigan hujjatlar almashuv direktoriyasiga joylashtiriladi.

W-fayl quyi tizim tarkibiga kirmaydigan biror dastur bilan shakllantirilgan holda "Elektron tizimlar" quyi tizimining keyingi ishi tug'ri bo'lishi kafolatlanmaydi.

Reyslari quratilish va Seanslarni qabul qilish

Bu quyi tizimning asosiy moduli bo'lib, TBning HKMHBdan banklararo tizim hujjatlarini quratilish va qabul qilish qismidagi qaror harakatlari uchun xizmat qiladi.

Modulga kirish vaqtida ishchi direktoriylar va boshqa sozlash parametrlarining mavjudligi tekshiriladi. Ular ekranda mavjud bo'lmagan holda ekranga sozlashning nomuvofiqligi xususiyati tug'risidagi xabar chiqadi.

Boshqaruvchi tugmalar

«Otpavit reys» ("Reys quratilinsin") tugmasi TBdan HKMHBga quratiladigan reyslarni shakllantirish uchun xizmat qiladi.

Seanslar qabul qilinsin («Prinyat seansi») tugmasi HKMHQdan TBga keluvchi seanslarni qabul qilish uchun xizmat qiladi.

«Taymer reysov» ("Reyslar taymeri") tugmasi taymer bo'yicha reyslarni shakllantirish fonli tartibini yoqish-qchirish uchun xizmat qiladi.

«Taymer seansov» ("Seanslar taymeri") tugmasi taymer bo'yicha seanslarni qabul qilish fonli tartibini yoqish-qchirish uchun xizmat qiladi.

«Vixod» ("Chiqish") tugmasi mazkur moduldan quyi tizimning asosiy menyusiga chiqish uchun xizmat qiladi.

Ishga tushirish cheklolari

Reyslar yoki seanslarni qayta ishlashda ushbu harakatlarning tug'riligi

tekshiriladi:

- Reyslar jqnatilishi uchun bosh buxgalter ruxsat bergan (yoki ruxsat bermagan)ligi.
- HKMdan vakillik hisobvarag'i muvofiq kelishi tqg'risi-dagi tasdiq olingan (yoki olinmagan)ligi.
- Taymer bqyicha jqnatish uchun: taymerni sozlashda kqrsatil-gan vaqt kesishi (bqlagi) reysni shakllantirishga imkon beradimi, seanslar uchun - HKMHB tarafidan qzaro harakat tugallanmaganmi (END-fayl olingan).
- Taymer bqyicha qabul qilish uchun taymerni sozlashda kqr-satilgan vaqt kesimi (bqlagi) seansni qabul qilish va qayta ishlashga imkon beradimi - yqqmi?

Reyslar jadvali

Bosh menyudan funktsiyalar chaqirilayotganida joriy operatsiya kuni qz holatida qolish ("Umolchanie") uchun reyslar rqyxati aks ettiriladi. Reyslar bazasidan jismoniy olib tashlash amalga oshirilmaydi. Reyslarning barcha holatlari qayd etib boriladi va "Zapros" ("Sqrov") tugmasi bosilganida berilgan sanadagi reyslar rqyxatini kqrib chiqish mumkin.

"Vixod" ("Chiqish") tugmasi bosilganda moduldan chiqish va "Podsystema" ("Quy tizim") bosh menyusiga qtish yuz beradi.

«'Gablitsa reysov» ("Reyslar jadvali») bqlimi TBning barcha reyslari tqg'risidagn maTumotlarni (ya'ni bayonnoma tuzilgani, shakllantirilgani, bekor qilingani yoki qayta ishlangani)ni, shu-ningdek vakillik hisobvarag'ining holatlarini kqrib chiqishga imkon beradi (q. Reyslar va seanslar holatlarining turlari). Bu bqlim TBning debet va kredit bqyicha har bir reys hujatlari soni va summasi, qayd etish vaqti, holati, tasdiqlangan sanasi va vaq-tini (agap peyc qayta ishlangan bqlsa) kqrsatadi.

Seanslar jadvali

«'Gablitsa Seansov» ("Seanslar jadvali") bqlimi TBning barcha seanslari (ya'ni qabul qilingan, qayta ishlangan va otkatka qilingan seanslar) tqg'risidagi ma'lumotlarni kqrib chiqish imkonini beradi (q. Reyslar va seanslar holatlarining turlari). Bu bqlim debet va kredit bqyicha har bir seans hujatlari soni va summasi, TB tomonidan qabul qilingan har bir seansni qayd etish vaqti va holatini kqrsatib beradi. Seanslar bazasidagi

ma'lumotlarni olib tashlash amalga oshirilmaydi. Seanslarning barcha holatlari qayd etib boriladi.

"Zapros" ("Sqrov») tugmasi bosilganida berilgan sanadagi se-anlarni kqrib chiqish mumkin.

"Vixod" ("Chiqish") tugmasi bosilganida moduldan chiqish va quyi tizim ("Podsistema") bosh menyusiga qtish yuz beradi.

Peys yoki seans hujjatlari tqg'risidagi batafsil ma'lumot-larni kqrib chiqish uchun reys va seansni belgilab, "Servis" bqlimidagi menyudan "Reys hujjatlari" bandini tanlab olish yoki Instrumentlarning Vertikal menyusidagi "Dokumenti" ("Hujjatlar") maxsus tugmasini bosish etarlidir.

Reys hujjatlari va Seans hujjatlari

«Dokumenti Reysa» ("Reys hujjatlari") va «Dokumenti Seansa» ("Seans hujjatlari") bqlimlarida reysga kirgan yoki HKMHBdan seans orqali kelgan hujjatlar tqg'risidagi ma'lumotlarni kqrib chiqish mumkin. Ushbu bqlimlar mijoz shaxsiy hisobvarag'i, vakil (korresiondent) shaxsiy hisobvarag'i, summasi, holati va shu kabi hujjat rekvizitlarini kqrib chiqishga imkon beradi. Bunda reyslar hujjatlarining holati reyslarning holatlariga qarab dinamik ravishda qzgarib turadi. «HKMHBga jqnatildi» holatida qolgan, HKMHB tomonidan tasdiqlanmagan hujjat satriga reysdagi navigatsiya vaqtida ekran pastki qismida aniqlanguniga qadar hisobvarag'ida yuzaga kelgan seans kqrinib turadi. Reyslar va seanslar bazasida ham ma'lumotlarni foydalanuvchi tomonidan jismoniy olib tashlash amalga oshirilmaydi va hujjatlarning barcha holatlari qayd etib boriladi.

Mazkur bqlimlarda jarayonlar tugagandan sqng hujjatlarni bosmadan chiqarish mumkin.

«Dokumenti Seansa» ("Seans hujjatlari") bqlimida seans hujjatlari chiqarib olishi mumkin.

4.3. END-faylni qayta ishlash

Ushbu band HKMHBdan jqnatilgan END-faylni qayta ishlash hamda tugallanmagan reyslarni tugatish yoki otkatka qilish uchun xizmat qiladi. Bunda reyslar va seanslar soni, reyslar va seanslar bqyicha hujjatlar soni va summasi HKMHB maTumotlari bilan solishtirish amalga oshiriladi (kvitovka qilinadi). AIJ maTumotlari, xabarlar va harakatlarining bir-biriga qzaro tqg'ri kelmasligi kqrinishidagi quyida sanab qtiladi:

- reyslar sonining tqg'ri kelmasligi HKMHBda reyslar olinib bqlinmaganida, TBda shakllantirilgan reys HKMHBga qadar etib bormagan holda yuzaga keladi. Dasturiy ravishda reys modem bekor qilinish («Brak moderniy») holatiga, reys hujjatlari esa jqnatilmagan xatosi kodi bilan tasdiqlandi («Utveijden») holatiga avtomatik otkatka qilinadi;

- seanslar sonining tqg'ri kelmasligi TBda biror seans olinmay qolgan holda yuz beradi (odatda, bu - oxirgi seanslardir). Bu holda END-fayl qabul qilinmaydi. Foydalanuvchi seanslarni oxirigacha qabul qilishi va LND- faylni yangitdan qayta ishlashi lozim. Qolgan barcha hollarda vaziyat HKMHB sqrovi asosida nomuvofiqlikni aniqlashni talab qiladi;

- hujjatlar yakuniy sonining tqg'ri kelmasligi - reyslar jadvalida hujjatlar bqyicha ma'lumotlar END-fayl ma'lumotlariga muvofiq kelmaganida yuz beradi. Bunday hol reyslar va reyslar hujjatlari tqg'risidagi ma'lumotlar yqqotilganida, ma'lumotlar bazasi buzilganida hamda reyslar qayta shakllantirilganida yuzaga kelishi mumkin. Qayta shakllantirilgan reyslarda hujjatlarning boshqa soni mavjud bqlishi mumkin. Xabar ma'lumotlar tusida bqlib, END-fayl qabul qilinishiga ruxsat beriladi;

- hujjatlar bqyicha yakuniy summa tqg'ri kelmasligi - ushbu vaziyat 3-bandning hujjatlar summasi qismiga qxshashdir. Xabar ma'lumotlar tusida bqlib, END-fayl qabul qilinishi mumkin.

END-faylga ishlov berish vaqtida modem, qayta shifrlash va HKMHBda qayta ishlashda bekor (brak) qilingan reyslar otkatka (yakunlovchi harakat) qilinadi, ular bqyicha hujjatlarning tasdiqlandi "Utverjden" holati bqyicha real otkatkasi amalga

oshirilmagan, chunki bunday reyslarning real otkatkasi navbatdagi reysni jqnatishga urinish vaqtida amalga oshiriladi.

Shu erning qzida "Otkachen" holatidagi, reys bqyicha "He podtverjden (902)" ("Tasdiqlanmadi") maqomini olgan ayrim hujjatlar ham otkatka qilinadi.

Operatsiya kunini yopish END-faylni qabul qilishga bog'liq. END-fayl muvaffaqiyatsiz ishlangan taqdirda, operatsiya kunini yopib bqlmaydi.

Tayanch so'z va iboralar:

Ishchi stantsiya, jqnatma reyslar, sinxron tartib, foydalanuvchi kodi, parol, asosiy menyu, vakillik hisob varag'i holati, reyslarni qabul qilish va jqnatish, servis, seanslar jadvali, END- fayl, cheklovlar

Mavzuni mustahkamlash va nazorat uchun savollar:

1. Elektron tqlovlar tizimi qanday vazifalarni amalga oshirish uchun mqljallangan?
2. Elektron tqlovlar tizimi qanday ishga tushiriladi?
3. Elektron tqlovlar tizimini qanday hollarda ishga tushirish mumkin emas?
4. Reyslarni jqnatish va qabul qilish bqlimi qanday jarayonlarni amalga oshiradi?
5. END- fayl bqlimi qanday jarayonlarni amalga oshiradi?
6. Vakillik hisob-varag'i bqlimi qanday jarayonlar uchun xizmat qiladi?
7. Vakillik hisob-varag'ini HKMHBga uzatishda qanday kqrsatkichlar aniqlab beriladi?
8. Reyslarni jqnatish va seanslarni qabul qilish bqlimi qanday jarayonlar uchun xizmat qiladi?
9. Reyslar yoki seanslarga ishlov berishda qanday cheklovlar qqyiladi?

Matnda qllanilgan qisqartma sqzlar

- «Avtomatizirovannaya informatsionnaya sistema kommercheskogo banka (AISKB)»
- Tijorat banklari avtomatlashtirilgan axborot tizimi (TBAAT)
«Avtomatizirovannoe rabochee mesto (ARM)» - avtomatlashtirilgan ish joyi (AIJ)
«Baza dannix (BD)» - Ma'lumotlar bazasi (MB)
«Natsionalnaya informatizatsionnaya baza bankovskixdepozitorov (NIBBD)» - Bank depozitorlari Milliy axborotlashtirish bazasi (BDMAB)
«Nezaregistrovanniy schyota s izmeneniyami (NSI)» - qzgartirilib, rqyxatga olinmagan hisobvaraqlar (QROH)
«Territorialniy tsentr raschyotov (TTsR)» - hisob - kitoblar markazi xududiy bqlimi (HKMHB)

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Uzbekiston XXI asr bqsag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: Uzbekiston, 1999.
2. Karimov I.A.. Qzbekiston buyuk kelajak sari. - T.: Uzbekiston, 1998.
3. Karimov I.A.. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. 5-t. -T.: Qzbekiston, 1997.

4. Uzbekiston Respublikasi Markaziy banking integrallashgan axborot-tahlil tqg'risidagi NIZOMi. Uzbekiston Respublikasi Markaziy bank Boshqaruvi tomonidan 1999 yil 25 dekabr 20/23 sonli bayonnoma bilan tasdiqlangan.
5. Qzbekiston Respublikasining «Elektron hujjat aylanishlar haqida»gi qonuni.
6. Qzbekiston Respublikasining 2003 yil 11 dekabrda «Elektron raqamli imzo tqg'risida»gi qonuni.
7. Qzbekiston Respublikasining 2004 yil 29 aprelda «Elektron tijorat haqida»gi 613-II - sonli qonuni.
8. Avtomatizirovannie informatsionnie texnologii v ekonomike : Uchebnik/ Pod obshch. Red. I. T. Turbina. M.: Finansi i statistika, 2000.
9. Andreychikov A.V., Baxmudov R.M.-R., Dekatov D.E. Vvedenie v avtomatizirovannie informatsionnie texnologii v ekonomike. Uchebnoe posobie/VoIGTU. -Volgograd: 2001. 83 s.
10. Alyoxina G.V. Informatsionnie texnologii v ekonomike i upravlenii / Uch. Posobie. M. 2002.
11. Afonina S.V. Elektronnie dengi. SPb: Izd-vo «Piter», 2001.
12. Anfilatov V.S., Emelyanov A.A., Kukushkina A.A. Sistemniy analiz v upravlenii. M.: F i S, 2002.
13. Balabanov I.T. Innovatsionniy menedjment. SPb: Izd-vo «Piter», 2001.
14. Balabanov I.T. Interaktivniy biznes. SPb: Izd-vo «Piter», 2001.
15. Banki i bankovskoe delo / Pod red. I.T. Balabanova. SPb: Izd-vo «Piter», 2001.
16. Begalov B. i dr.. Texnologiya protsessov formirovaniya informatsionno-kommunikatsionnogo rinka. - T.: TDIU, 2000.
17. Evtyushkin A. Kak vibirat avtomatizirovannuyu bankovskuyu sistemu//Bankovskie sistemi i oborudovanie, 1994. - M1. -S. 17.
18. O.T. Kenjaboyev, A.O. Ro'ziyev. Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari. -T.: Iqtisod- Moliya, 2005 yil. -156 b.
19. Melnikov Yu. Obshchie printsipi zashchiti bankovskoy informatsii // Bankovskie texnologii, 1995. - M7. - S. 21.
20. Rudakova O.S. Bankovskie elektronnie uslugi: Uchebn. Posobie dlya vuzov. - M.: Banki i birji, YuNITI, 1997
21. Rqziev A.O. Informatika va informatsion texnologiyalari bqiycha qisqacha izohli lug'at. TMI, 2004
22. Titorenko G.A. Avtomatizirovannie informatsionnie texnologii v bankovskiy deyatelnosti.- M.: Kompyuter, 1997
23. TBAA Tni ishlatishda kqrsatmalar. «Fido Biznes»
24. Organization of Economic Cooperation and Development (OECD) (<http://www.oecdwash.org/>)
25. Syllabus Magazine <http://www.syllabus.com/syllsub.html>
26. The World Bank (<http://www.worldbank.org/>)
27. Organization of Economic Cooperation and Development (OECD) (<http://www.oecdwash.org/>)
28. Syllabus Magazine <http://www.syllabus.com/syllsub.html>
29. www.assist.ru
30. www.cyberplat.ru
31. www.libertarium.ru
32. www.lawer.spb.ru
33. www.paycash.ru
34. www.webmoney.ru
35. (<http://www.aignetadvantage.com/>)
36. (<http://risksolutions.iss.met/>).<http://www.puk/copy/notices/pdf/implement.pdf>
37. www.interhack.net/pubs/fwfaq/firewalls-faq.html
38. www.mf.uz

39. www.customs.uz